

ЖЕПЛИНСЬКИЙ БОГДАН

КОБЗАРСЬКИМИ СТЕЖИНАМИ

ЗМІСТ

ВІД АВТОРА	7
Де вони, кобзарі?	7
НЕСЛИ В СЕРЦІ ПРАВДУ І ЛЮБОВ	9
Мій перший Пан-Отець (Юрій Сінгалеви́ч)	9
Дружина бандуриста (Наталія Сінгалеви́ч)	10
Мій другий Пан-Отець (Олег Гасюк)	14
Бандурист багатьох талантів (Зіновій Штокалко)	16
Один з найкращих учнів Сінгалеви́ча (Михайло Табінський)	17
Благородний погляд (Володимир Кабачок)	19
Сонце на струнах (Юрій Данилів)	20
Закоханий у пісню (Володимир Дичак)	24
Кобзар з пишною чуприною (Олексій Чуприна)	27
Допомагала пісня і бандура (Мирослава Гребенюк)	29
Бандурист, Патріот і Борець (Костянтин Місевич)	30
Бандуристка італійського роду (Маргарита Боно-Місевич)	33
Хто відважний, – машерує з нами (Антін і Степан Малюци)	34
Бачив душею (Семен Русенко)	37
Творець бандурини (Олександр Корнієвський)	38
Подорожі і “Запорізький марш” Кобзаря (Євген Адамцевич)	40
Спадкоємець роменських кобзарів (Ігор Рачок)	43
Співець правди (Михайло Башловка)	45
В гостях у бандуристки (Євдокія Леміш)	48
Учениця самого Хоткевича (Олеся Левадна)	50
Буря, породжена кобзою (Григорій Ільченко)	54
Кобзаря слухали і в цехах (Анатолій Парфененко)	55
Бандура, гартована в боях (Степан Топірець)	57
Бандура і море (Остап Кіндрачук)	60
Вірний Церкві, Україні і Кобзі (Микола Сарма-Соколовський)	63
Подвижник кобзарства в Криму і Кубані (Олексій Нирко)	66
Чародій (Василь Герасименко)	68
Батьком прищеплена любов (Орест Баран)	72
Кобзар із Бродів (Михайло Карпюк)	74
Кобзар угорського походження (Лайош Молнар)	76
Кобзар у солом’яному брилі (Михайло Коваль)	77
Доля бандуристки, яку я розшукував (Ганна Білогуб-Вернигір)	79
Настінний дзигар і прославлена бандура (Іван Панченко)	81
З поглядом в майбутнє (Тарас Лазуркевич)	83

ЗА ЗАПОВІТАМИ КОБЗАРІВ.....	85
Кобзарські обряди і звичаї в Галичині.....	85
Кобзарство і Духовенство	88
Кобзоподібні інструменти на картинах Страшних Судів в церквах Галичини	92
Перша капела бандуристів Львівської Політехніки	94
Нескорена Пісня (Капела бандуристів, депортованих до Сибіру)	97
Капела бандуристів “Дністер”	103
Співав “Заспів” відважно.....	105
Чуєш, Брате мій, Товаришу мій.....	107
Сучасні проблеми кобзарського мистецтва.....	109
СХИЛЯЛИ ГОЛОВИ ПЕРЕД КОБЗАРСТВОМ	111
Кобзарство і Шевченко.....	112
Дмитро Яворницький – кобзарський батько	114
Леся Українка і кобзарство	116
Опанас Сластіон – портретист кобзарства	117
Осип Маковей і кобзарство	119
Філарет Колесса – автор творчих кобзарських біографій	121
Хоткевич, Хоткевичева і Хоткевичівна	122
Григорій Нудьга– дослідник і знавець кобзарських дум.....	125
ПІСЛЯСЛОВО	127

ВІД АВТОРА

Де вони, кобзарі?

– Тату, а тату? – сіпав я за плече батька, коли ми разом, після вечері, “ішли в стебло” (так ми називали лаштунок до сну на свіжому сіні), – де вони, ці живі кобзарі, що намальовані в “Кобзарі”? Чи грають і тепер на кобзах, бандурах?

Галицькі кобзарі

– Грають, грають і тепер, – пояснював батько.

– А чому у нас в селі кобзарів не видно? – прискіпливо допитувався я далше.

– Тому, що у нас кобзарів дуже мало і заходять вони в наші сторони дуже рідко.

– Татусю, я дуже хочу побачити правдивого живого кобзаря, почути його гру!

– Виростеш, побачиш і кобзарів, і бандуру правдиву тобі купимо, сам і гратимеш, коли навчитися захочеш, – пояснював далі батько. А тепер спи! Бачиш мені вже очі клеються!

Козак Мамай

І я засинав. Засинав, повний солодких мрій, які в дитячій уяві малювали дивні образи майбутнього...

...Жили ми тоді в селі Завадка Риманівська, що біля Дуклі на Лемківщині. Кобзарі в ці сторони не заходили, але про них та про їх інструмент я знав з оповідань батька та матусі. А перше моє зацікавлення цим інструментом тісно пов'язане з “Кобзарем” Т. Шевченка, однією з книжок, з якої я вчився пізнавати букви і відчитувати перші слова. Малюнок кобзаря з поводирем, поміщений в “Кобзарі”, пов'язувався в моїй уяві з чимсь величним і героїчним, рідним і привабливим. А ще був у нас вдома старинний образ з зображенням легендарного козака Мамає, який сидів під дубом біля коня, серед численної зброї та амуніції з кобзою в руках і, хвацько підкрутивши вуса, неначе всміхався до мене та хотів сказати: “Дивись, який гарний інструмент у мене!”.

З цих пір кобза-бандура стала предметом мого зацікавлення і я не оминав нагоди, щоб довідатись щось нового про цей інструмент і виконавців на ньому.

...Якось батько покликав мене до своєї кімнати і, насаджуючи мені на голову навушники детекторного радіоприймача, піднесено сказав:

– На, слухай!

Я припав до слухавок. З них бриніли звуки бандури і молодечий чоловічий голос виводив:

...Ой, з-за гори з-за крутої!

Горде військо виступає,

Попереду Морозенко

Сивим конем грає.

Ой не вспів Морозенко

На коника сісти,

Обступили Морозенка

Турецької війська.

По тім боці запорожці

Покопали шанці,

Ой впіймали Морозенка

У неділю вранці.

Ой, Морозе Морозенку,

Ти славний козаче!

За тобою, Морозенку,

Вся Україна плаче!

А коли замовкла пісня і обірвались останні акорди бандури, я був такий схвилюваний, що не міг зрозуміти, що зі мною діється. Вже і диктор закінчила передачу словами: “Ви слухали українські народні пісні та мелодії, які виконував бандурист зі Львова Юрій Сінгалеви́ч”, – а я ще довго сидів з навушниками на вухах, мов заворожений. Так я вперше почув як звучить бандура!

...Минав час. Коли я трошки підріс, мама таки повезла мене до Львова, де на вулиці Францішканській (тепер вул. Короленка) жив тоді Юрій Сінгалеви́ч.

Юрій Сінгалеви́ч не тільки вчив грати на бандурі та співати під її акомпанемент. Він показував як самому виготовити бандуру, водив мене на кобзарську вулицю, щоб поспілкуватися з народними рапсодами: перехожими кобзарями та місцевими лірниками. Вулиця кобзарська і тепер існує на запліччі (у східній частині) за

Личаківським цвинтарем. Від них я переймав все, що міг, тут починався мій нелегкий шлях в пошуках відповіді на питання: де вони і хто такі, кобзарі, бандуристи і лірники?

НЕСЛИ В СЕРЦІ ПРАВДУ І ЛЮБОВ (Творчі портрети кобзарів й бандуристів)

Мій перший Пан-Отець (Юрій Сінгалеви́ч)

Юрій Сінгалеви́ч – був зачинателем і подвижником відродження кобзарського мистецтва в Галичині, одним із найвизначніших галицьких бандуристів початку ХХ ст.

Народився Юрій Олександрови́ч Сінгалеви́ч 25 травня 1911 року в с.Романів біля Бібрки на Львівщині, де дідусь його, о. Яків Сінгалеви́ч, був тоді парохом. Батько Юрія працював на пошті в Романові, а згодом в Бережанах, часто хворів і незабаром помер. Виховання дітей, Юрія та його молодших братів Володими́ра та Богда́на, лягло на плечі овдовілої матері.

Юрій змалку виявив любов до музики, ріс кмітливим і винахідливим хлопчиком. Навчаючись в гімназії по підручнику Гната Хоткеви́ча, сам змайстрував собі бандуру і навчився на ній грати. Багато допомагав йому дядько, який мав велику домашню бібліотеку, що сприяло всесторонньому розвитку здібного юнака. Юрій був активним пластуном, грав не тільки на бандурі, але й на гітарі, мандоліні та інших інструментах, добре співав.

Закінчивши навчання та одружившись з Наталією Дуцько, дочкою священика, Юрій деякий час жив і працював у Перемишлі, а згодом у Львові. Він широко популяризує кобзарське мистецтво на західних теренах України, виступаючи як соліст-бандурист, а також в невеликих ансамблях (тріо, квартет бандуристів) разом з своїми учнями чи побратимами: С. Ганушеви́ским, С. Малю́цою, Г. Бажу́лом, З. Штока́лком, С. Ластови́чем, В. Юркеви́чем та іншими.

Юрій Сінгалеви́ч був дуже здібним педагогом та добрим організатором. Ще в довоєнний період він створює своєрідну кобзарську школу, в якій не тільки вчить грати на бандурі, але й пояснює, як самому виготовити інструмент, знайомить учнів з історією кобзарського мистецтва, показує як грати на таких народних інструментах як ліра, торбан, старинна кобза. Він мав цілу колекцію цих інструментів, вони прикрашали інтер'єр його скромної кімнати.

Одними із перших його учнів (1939) були Володи́мир Хо́мик та Зено́н Семкі́в (із Щирця), які загинули в 1941 році, Анто́н Мота́ та інші. Згодом у нього вчили́сь Зи́новій Штока́лко, Степа́н Малю́ца, Всеволо́д Васи́льківський, Любо́в Малку́ш, Ю́рій Дани́лів, Миха́йло Таби́нський, Тереса́ Ваври́к, Миросла́ва Гребеню́к, Володи́мир Прони́к, Богда́н Жепли́нський, Володи́мир Дича́к та інші.

Юрій Сінгалеви́ч досяг високої техніки гри. Перший в Галичині почав грати на басах бандури трьома, а то й чотирма пальцями лівої руки. Став чудовим інструменталістом.

Крім своєрідного галицького способу гри, пропонував учням і вчив виконувати хоч кілька творів харківським способом гри, який, на жаль, після смерті Сінгалеви́ча, був призабутий в Галичині і тільки тепер знову відроджується.

Ще в передвоєнний період (в 1930-х роках) Юрій Сінгалеви́ч перший із галицьких бандуристів виступив по радіо, що відтак періодично повторювалося, а фірма “Одеон” в цей час випустила першу грамплатівку з записом інструментальних творів у його виконанні.

В репертуарі бандуриста було багато історичних, побутових, жартівливих народних пісень, інструментальних творів у власних обробках, кілька дум. Свої концертні виступи часто супроводжував розповідями про кобзу-бандуру та кобзарство.

На початку 1940-х років, разом з юним тоді ще Олегом Гасюком, Юрій Сінгалеви́ч почав формувати першу у Львові і в Галичині дитячу капелу бандуристів, а далі створив і першу в Західній Україні капелу дорослих бандуристів у Львові.

Ю. Сінгалеви́ч підготував до друку свій підручник гри на бандурі, але видати його не зміг. Йому належить багато цікавих вправ та етюдів для бандури, обробок українських народних пісень, кілька власних творів. Деякі з них були опубліковані за кордоном. Зокрема сім пісень та танців внесені в “Кобзарський підручник” Зіновія Штокалка, виданий професором Альбертського університету Андрієм Горняткевичем.

Декілька творів в обробці Ю. Сінгалеви́ча увійшли в золотий фонд бандуриста-віртуоза З. Штокалка та Капели бандуристів ім. Т. Шевченка із Детройта.

Юрій Сінгалеви́ч і його побратими тісно співпрацювали з пластом, націоналістичним підпіллям та передовою інтелігенцією того часу і тому були переслідувані німецькими окупантами та комуністичним режимом.

...Загинув Юрій Сінгалеви́ч в автомобільній катастрофі при загадкових обставинах, повертаючись із своїми капелянами із чергового концерту. Сталось це у Львові 28 липня 1947 року. Похований з кобзарськими почесностями на Личаківському цвинтарі у Львові.

Пам'ять та добра слава про видатного бандуриста, митця, актора, кобзарського “пан-отця”, вчителя та невтомного суспільного діяча житиме вічно. Традиційним став Всеукраїнський Фестиваль кобзарського мистецтва ім. Юрія Сінгалеви́ча, який проводиться у Львові.

Дружина бандуриста (Наталія Сінгалеви́ч)

Поскрипують старенькі дерев'яні сходи, в притуленому до пагорба давньому будиночку, що на вулиці Міжгірній на окраїні Львова. Стукаю в невисокі двері на поверсі, які нарешті відчиняє мені господиня. Вітаємось, і п. Наталя запрошує мене в свою скромну господу.

Переходимо через малесеньку кухню і мене просять сідати в невеличкій кімнаті з віконцем на вулицю. Посередині – круглий столик з кріслами, біля печі – ліжко, по

другій стороні – тапчан. На тапчані – бандура. На стіні – святі образи і невеликий портрет покійного мужа господині, популярного в свій час визначного бандуриста Галичини Юрія Сінгалевича.

Пані Наталя пригощає мене чаєм. Згадали минуле, прожите. Прошу господиню розповісти про себе, як все починалось. І п. Наталя розповідає...

Народилась Наталія Сінгалевич (Дуцько) 11 червня 1911 р. в с. Воля Якубова на Дрогобиччині в сім'ї священика Юліяна Дуцька. Деякий час батько був священиком в с. Лелюхові на Лемківщині, а потім став парохом в с. Летня на Дрогобиччині.

Наталка закінчила початкову школу у Летні, а відтак учительський семінар в Дрогобичі.

– Одержати посаду вчителя в цей час українцям, не змінивши обряд на римокатолицький, було дуже важко, – розказує п. Наталя. – І тому в пошуках роботи приїхала я до своєї товаришки Софійки Бекметюк, яка жила в Мединичах. Якось в літню пору ми вийшли в садок, повний пахучих квітів. Яке було наше здивування, коли почули, що з альтанки в сусідньому саду лунає чудова танцювальна мелодія. Ми стали прислухатися. Так, ми не помилились, звучала бандура, яку в той час не так часто можна було почути в Галичині. Ми підкралась тихенько до огорожі і побачили в сусідньому садку пристійного юнака, що шпарко перебирав струни бандури і неначе розкидав довкруг радісні дзвінки звуки. Юнак закінчив танок і далі загравав-заспівав українську пісню “Ой на горі сніг біленький”, потім “Ой у полі вишня”.

Нам сподобались пісні юнака та й сам пристійний хлопець, і моя товаришка відважилась кинути у сусідський город грудочку землі, коли юнак закінчив співати чергову пісню і крикнула: – Гей, юначе, чи не дозволиш нам прийти послухати твоїх пісень, бо дуже гарно граєш і співаєш!

Юнак оглянувся, трохи зніяковів, але запросив нас до себе у садок. Так я познайомилась з моїм майбутнім мужем, Юрком Сінгалевичем, який тоді закінчував гімназію у Львові, а на літо приїздив до Мединич, куди переїхала жити його мати.

Юрій ще малим хлопцем за підручником Гната Хоткевича змайстрував собі бандуру і навчився на ній грати. Вже в студентські роки був знаменитим бандуристом, залюбки виконуючи на бандурі українські народні пісні та думи, а також інструментальні твори, зокрема, – українські народні танці.

– В 1937 році я вийшла заміж за Юрія і ми переїхали жити до Львова, – розповідає далі п. Наталя. – Юрій виступав як соліст-бандурист, вчив грати на бандурі, робив інструменти (бандури, торбани), я навчилась грати на бандурі і допомагала мужеві чим могла. Юрія стали запрошувати на важливіші концерти, а також виступати по радіо. Фірма “Одеон” випустила грамплатівку з награними творами у виконанні Юрія.

Юрій виступав не тільки один, часто концертував з ансамблями разом з тогочасними бандуристами С. Ганушевським, С. Малюкою, Г. Бажулом, С. Ластовичем, В. Юркевичем та своїми учнями З. Штокалком, М. Табінським та іншими.

З 1939 по 1941 роки я працювала в Облпромраді друкаркою, а Юрій далі виступав як соліст-бандурист, а також керівник першої дитячої капели бандуристів, яку створив у Львові.

Важким було наше життя в час німецької окупації. Юрій заробляв трохи ще й малюванням, бо мав малярські здібності і ще в довоєнні роки почав брати уроки малювання у видатного художника Олекси Новаківського. О. Новаківський дуже любив музику і Юрко часто бував у Новаківських з бандурою, грав і співав серед митців-художників.

Якось в час німецької окупації вийшла я на вулицю, а назустріч мені – якийсь гестапівець, що був напідпитку. Він прийняв мене за єврейку і вдарив, я впала, і сталась трагедія. Я була вагітною і через кілька днів народила мертву дитину. Втрата дитини надовго вибила мене із спокійного русла...

З 1945 року я працювала в ляльковому театрі. Тут працював і Юрко, який в 1944 році створив при Львівському будинку народної творчості першу капелу бандуристів, яка швидко набула великої популярності. Крім цього Юрко далі робив бандури, вчив грати на цьому інструменті. Працював також скульптором (виготовляв ляльки) і актором лялькового театру. Малював.

Юрко був правдивим патріотом своєї Батьківщини. Симпатизував і допомагав націоналістичному підпіллю. Концертні виступи капели бандуристів і свої особисті супроводжував бесідами, в яких розповідав про кобзарів-бандуристів, про українські народні музичні інструменти, цікаві та повчальні епізоди з історії України. Все це, а також зростаюча популярність мужа, не подобалась комуністичним заправилам. Почались переслідування, допити. Здавалось не буде їм кінця. Ми були готові на все. Та сталось непередбачене. 28 липня 1947 року Юрій, повертаючись з капелою з чергового концерту, загинув в автомобільній катастрофі. Це було для мене другою страшною трагедією. Я довго не могла опам'ятатися. А далі? Далі ти все знаєш сам, – закінчила п. Наталя.

...Я справді починав вчитись кобзарському мистецтву в чутливого педагога, бандуриста, митця Юрія Сінгалеви́ча, і його трагічна смерть була страшним ударом не тільки для його дружини, але й для нас, його учнів, та всього кобзарства Галичини.

Пам'ятаю величавий похорон Юрія Сінгалеви́ча. На Личаківський цвинтар прямувала велика колона людей, домовину несли учасники капели і учні покійного, перед домовиною дівчата-бандуристки несли бандуру вчителя. За труною серед нечисленної родини йшла прибита горем, вся в чорному, дружина бандуриста. Всі учні йшли з бандурами, перев'язаними чорними стрічками. На могилі вчителя заграли-заспівали його улюблені до болю знані і сумні “Козака несуть”, “Журавлі” та “Морозенка”.

“...За тобою, Морозенку,
Вся Україна плаче...”

– розносилося далеко за межі Личаківського цвинтаря, де виросла нова могила.

Далі я продовжував вчитися грати на бандурі в дружини Юрія пані Наталії Сінгалеви́ч та Олега Гасюка, соратника, який одним із перших став грати в капелі Сінгалеви́ча. Ми старались продовжити справу, почату нашим вчителем.

Та “недремлюще око” енкаведистів не могло погодитись з тим, що знову лунала рідна невмируща українська пісня, правду розповідали бандури. 1949 року

заарештовано Олега Гасюка, який тоді керував капелою бандуристів, а згодом, в квітні 1950 року, і мене.

...Яке було моє здивування, коли на подвір'ї пересильної тюрми в цьому ж 1950 році, я побачив дружину Ю. Сінгалевича і мою вчительку п. Наталю Сінгалевич.

Далі – страшні роки неволі, каторжних робіт на засланні в далекій Сибірській тайзі на півночі Томської області.

Пропрацювавши кілька місяців на заготовці лісу в Чорному Ярі, найбільш “небезпечних” каторжан, а серед них і п. Наталю та нас з братом, закинуто ще далше в глуху тайгу, випробовуючи “на виживання”. На новому, ще неосвоєному ніким місці застали ми вже біля тридцяти таких же поселенців, закинутих в це місце під конвоєм для організації нової ділянки лісозаготівлі. На перших порах, жили ми в військовій палатці та нашвидкоруч збудованому курені-бараці. Треба було терміново обживати нове місце, будувати більш пристосоване житло, бо закінчувалось гаряче літо. Нас чекала перша суворозима...

Незабаром в глухій тайзі виросло нове поселення, яке ми, порадившись, назвали по-кобзарськи – Торба: бо й справді жили ми відірвані від світу і волі, неначе в якомусь мішку, чи торбі. Бандури були з нами (ми оба з братом вже добре на них грали) і ми почали вчити охочих робити бандури, а п. Наталя вчила їх грати. Незабаром в тайзі виникла вже ціла сибірська капела бандуристів із поселенців-каторжан, закинутих долею сюди з України. Душею капели була п. Наталя, дружина видатного бандуриста Галичини Юрія Сінгалевича.

Довкола капели бандуристів, яка набувала з кожним днем все більшої популярності серед спецпоселенців, гуртувалася українська молодь. Всі взаємно собі допомагали, потішали одні одних, мріяли про повернення в Україну.

Зродились і нові пісні. В них туга за Батьківщиною і віра в майбутнє.

...Довгі 14 років (з 1950 по 1964) довелось відбутися п. Наталі Сінгалевич на важких каторжних роботах в умовах суворості тайги.

Кадебістські інквізитори не могли нічого забути-простити дружині відомого бандуриста, яка навіть в умовах тайги наважилась грати на національному інструменті, пропагувати бандуру і українську пісню. Тільки в 1964 році вона, однією з останніх спецпоселенців, повернулася в Україну. Та й тут їй прийшлося нелегко. Довго не прописували у Львові, поки накінець поселилась у скромному будиночку в старенького доброго дідуся, змінивши прізвище на Дідошак.

...У 1990 році в рік сорокаріччя масових репресій та депортацій у Львові проходив з'їзд колишніх спецпереселенців у Томську область. З'їхались давні товариші спільної недолі. Згадували давно минулі дні. І тепер вже під синьо-жовтими прапорами лунали створені учасниками сибірської капели бандуристів пісні. Співала нескорені пісні і пані Наталя Сінгалевич.

...Немає вже в живих Наталії Сінгалевич. На її похороні також грали-тужили кобзарі й бандуристи. І тепер на Личаківському цвинтарі у Львові, серед інших могил, на горбочку, неподалік від нагірної пішохідної доріжки, видніє скромна широка з двома хрестами могила. На одному хресті – невеличка таблиця з написом: Юрій Сінгалевич – бандурист (25.V.1911 – 28.VII.1947). А на другому: Наталя Сінгалевич (11.06.1911 – 8.09.1998).

Мій другий Пан-Отець (Олег Гасюк)

Після трагічної загибелі Юрія Сінгалевича велика печаль охопила всіх бандуристів Львівщини. Якось осиротілим почував себе і я, – не було ні занять по бандурі, ні виступів капели. Минув якийсь час, я вже навчався на IV курсі Львівської Політехніки, коли раптом, йдучи коридором головного корпусу інституту, почув в одній із аудиторій звуки бандури. Я зайшов в аудиторію і побачив Олега Гасюка, який підстроював бандуру. Я знав Гасюка як одного з побратимів Сінгалевича і вельми втішився, коли почув від нього, що при інституті організується капела бандуристів. Я записався в гурт і згодом, крім занять в капелі, попросився в науку вдосконалення гри на бандурі до О. Гасюка, який став другим моїм вчителем і “пан-отцем”.

Заняття проходили успішно, у Гасюка я не тільки грав, але й займався вокалом. Все це допомогло мені стати справжнім бандуристом, успішно виступати в двох капелах (при Львівській Політехніці і при Будинку вчителів у Львові), якими керував О. Гасюк. Крім цього, я грав і співав у тріо бандуристів при капелах (разом з О. Гасюком та М. Табінським). Обидві капели часто виступали і користувались великим успіхом.

Якось під осінь 1949 року капела виїхала в Мости Великі, що біля границі з Польщею, де дала низку концертів у поближких селах району. Я з капелою не поїхав, бо починався навчальний рік. Після завершального концерту капела зібралась в школі містечка Мости Великі на нічліг. Всі учасники капели, вдоволені гарним виступом, ділились враженнями, вдягали в чохла бандури. Хтось сказав, що керівника викликають “в контору” міськради. Не скидаючи вишиваної сорочки, Олег побіг на виклик. В приміщенні міськради сидів голова і якийсь невідомий Олегу чоловік. Голова міськради подякував

Гасюку за гарний концерт і далі став розпитувати про колектив, учасників, інструменти та інше. Олег відчув, що розмова не клеїться і явно затягується. На вулиці було вже зовсім темно і пізно, коли Олег вийшов із контори міськради. При вході до контори росли рясні кущі винограду і коли Олег зблизився до них, із кущів раптом вискочили з двох сторін невідомі чоловіки і приставили до скроней Олега два пістолети.

– Тихо, тихо! – прошепотів один із них. – Ми хлопці з лісу, прошу йти з нами.

– Ми прийняли Вас за представника райкому, який сидів в конторі і знищити якого маємо завдання, – тихо проказав другий невідомий.

Далі невідомі блискавично зав’язали Олегу очі, пояснили, що мусить іти з ними, де буде допитаний, чому після концерту опинився в міськраді і яку розмову вів з представником райкому.

Олег здивувався, що хлопці з підпілля, які його повели, так відважно ходять по місті поблизу міськради, але провокації не запідозрив. Невідомі повели Олега на допит “до сотенного”, як вони пояснили. Допит згодом інсценізували в поближкій хатині. Там допитували Олега, дорікаючи, що він співає комуністичні пісні, пісні про Сталіна. Згодом знову зав’язали йому очі і пояснили, що мусять відвезти його даліше

від “станіці”, де вели допит і побоюються, щоб він їх не зрадив. Після деякого блукання поводити, залишили Олега і сказали, щоб він розв’язав собі очі тільки через 5–10 хв. після їх відходу.

Коли Олег через деякий час розв’язав собі очі, з поближких кущів вискочили прикордонники, вказали йому, що він знаходиться в прикордонній зоні, звинуватили у спробі перейти кордон і тому змушені його заарештувати. Тут же під’їхала вантажна машина, прикордонники перекинули зв’язаного Олега в кузов вантажівки, зверху накинули брезент, на який повсідалися зверху конвоїри і повезли до Львова.

При допиті у Львові Олег пізнав в одному із енкаведистів співробітника, який відігравав роль “сотенного” на допиті “на станиці” біля Мостів Великих.

Дарма до пізньої ночі чекали в школі в Мостах Великих бандуристи на нього. Не повернувся він і вранці. Капела втратила свого керівника, а я – другого вчителя. Олег Гасюк був засуджений на 25 років ув’язнення. Про свій арешт він розповів мені вже після повернення із заслання. Тоді я записав і всю його повну цікавинок біографію та особливості його непересічного родоходу.

...Народився Олег Володимирович Гасюк 10 січня 1922 року на італійському пароплаві, на якому колишній січовий стрілець Володимир Гасюк з дружиною повертався на Львівщину з радянської Кубані (йому, як австрійському підданому, видали візу на виїзд). Батько Олега – Володимир, був родом з Галичини, де батьки в с. Здешеві мали свій маєток. Мати Олега – Ольга Шостак – походила з кубанських козаків (дід її жив в станиці Брюховецькій), придбала бандуру від Івана Ємця, навчилась на ній грати. Побралися Володимир і Марія на Кубані.

Молоде подружжя з сином Олегом зупинилось у родичів в Альфредівці (тепер Косичі Перемишлянського району) на Львівщині. Батько Олега поновив навчання у Львівському університеті на юридичному факультеті, який закінчив заочно.

У 1929 році Олег почав вчитися в школі в Підгайчиках, а далі – в Куровичах, потім – у Жовкві, куди переїхала сім’я (батько відкрив там адвокатську практику). В 1942 році Олег склав іспити на атестат зрілості. Ще навчаючись в школі, Олег брав участь у художній самодіяльності, виступах на оглядах у Львові і на нього звернув увагу Юрій Сінгалеви́ч.

Після закінчення школи Олег працює хористом у Львівському театрі опери та балету, вчиться у студії Будинку народної творчості.

В роки німецької окупації, освоївши гру на бандурі, деякий час виступав в Галичині з капелою бандуристів Григорія Китастого, з якою добрався до містечка Ліско (Польща). Тут розпрощався з капелою, яка відбувала на Захід і в Стуносянах стає зв’язковим Першої сотні куреня Рена. Пройшов з повстанцями УПА (після вишколу) від Стуносян до Чорного лісу. В 1944 році основні частини повстанців переходили в Чехословаччину, а сотенний Веселий наполог, щоб Олег повертався до Львова. Через зв’язкового Гасюка перепроводили до Дрогобича, а далі – до Львова. Тут, за порадою і допомогою давнього товариша, з яким Олег колись співав у хорі Львівської опери, Олег влаштувався в театрі ім. М. Заньковецької, який тоді щойно повернувся до Львова. Попрацювавши рік у театрі, Олег вступає до Київського театального інституту, але в 1946 році змушений був взяти академвідпустку (бо помирає в Жовкві його батько). Далі Олег вступає в капелу бандуристів Юрія

Сінгалевича, а після його смерті – засновує капели бандуристів при Львівському Будинку вчителя і Львівській Політехніці.

Після арешту в 1949 році Олег Гасюк відбув заслання в ГУЛАГах. В одному із них в Інті керував унікальним ансамблем бандуристів каторжан-гулагівців, який створив бандурист-каторжанин о. Микола Сарма-Соколовський з своїми побратимами недолі. Каторжан вчили робити бандури і грати на них. Олег Гасюк виступав в гулагівській самодіяльності і як соліст-бандурист, і як співак, і як актор в драматичних виставах.

Після заслання, з 1964 року, повернувшись до Львова, керував капелою бандуристів при клубі Львівської контори геологорозвідки, виступав як соліст-бандурист та в ансамблях (дуети, тріо) з львівськими бандуристами: В. Проником, В. Дичаком, М. Гребенюк-Дарманчук та іншими.

Тепер – з 1982 року пенсіонер, – живе з дружиною Ярославою у Львові. Член Всеукраїнської спілки кобзарів (з 1994 року) та почесний її член (з 1996 року).

...Нещодавно, в грудні 2000 року у національному університеті “Львівська Політехніка” з’їхались учасники першої капели бандуристів, яку в 1949 році заснував Олег Гасюк. Сивочолі ветерани (Б. Жеплинський, Р. Жеплинський, Б. Боєчко, І. Богачик, І. Хімка, Я. Дацишин, Р. Калужний, Ю. Грицеляк та Ф. Пелех) вклонились своєму вчителю гри на бандурі, а ректор Політехніки – нагородив Олега Гасюка почесним Дипломом та ювілейною медаллю з нагоди 150-річчя Львівської Політехніки.

Бандурист багатьох талантів (Зіновій Штокалко)

У спілкуванні з нами, своїми учнями, Юрій Сінгалевич часто згадував свого побратима Зіновія Штокалка, людину всесторонньо розвинену і дуже талановиту. Нам усім хотілось брати приклад зі Штокалка.

Вже в молодості Зіновій цікавився не тільки музикою, він захоплювався театром, пробував складати вірші, малював, мріяв стати лікарем.

Якось Штокалко не прийшов на одну із репетицій ансамблю бандуристів, яким керував Ю. Сінгалевич, і керівник послав когось з хлопців довідатись чому немає Зіновія. Коли післанець зайшов в кімнату (своєрідний гуртожиток-кавалерку, де на вул.Зеленій жили студенти медики), побачив таку картину: на ліжку накритий з головою коцом хропів Зіновій. Інші ліжка були пустими (всі студенти були, мабуть, на лекціях в медінституті). Над головою Зіновія висів нашлябаний на папері напис: “Не будити! Штокалко творив цілу ніч!”. А на столику біля ліжка лежала ціла копиця і нотних записів, і малюнків-ескізів – результат його нічного чування і творчих мук. Про цей епізод оповідала п. Наталя Сінгалевич, дружина Юрія, вона часто згадувала Штокалка як дуже талановитого юнака.

...Народився Зіновій Штокалко 25 травня 1920 року в родині священика в селі Кальне Козівського району на Тернопільщині. У 1918 році батько у Києві дістав для його брата бандуру, яка згодом припала і Зіновієві до вподоби. Перші уроки гри на бандурі брав у бандуриста Б. Клевчуцького, а після вступу на навчання у Львівський медичний інститут продовжував вдосконалювати своє кобзарське мистецтво у Юрія

Сінгалевича. Музично обдарований Зіновій швидко набув високої техніки гри і став виступати не тільки в ансамблях Юрія Сінгалевича, але й в дуеті зі своїм настановником та як соліст-бандурист. На жаль події Другої світової війни не дозволили Зіновію продовжити навчання у Львові і він свої студії закінчив у Мюнхені (1950). В цей час виступав як бандурист в Німеччині, чаруючи слухачів віртуозною грою. Згодом переїхав на постійне проживання у США, де проводив лікарську практику (убогих лікував безплатно) та виступав у капелі бандуристів С. Ганушевського, давав індивідуальні концерти, брав участь в українських телепрограмах.

Великою заслугою З. Штокалка є переклад старовинних билин Київської Русі на сучасну українську мову та покладення їх на сучасну музику. Сам високомистецько виконував ці билини, особливо “Про Іллю Муромця”, яка в супроводі його бандури звучить як справжня предтеча українських народних дум, створених нашим кобзарством. Зіновій Штокалко має також цілий ряд власних творів, особливо цікаві його інструментальні твори. Серед них: два варіанти етюдів “Сон”, “Орієнтальний етюд” та два варіанти “Атонального етюдів”. За оцінкою фахівців-музикознавців “Атональний етюд-2” є визначальною перлиною, твором майбутнього віку, який демонструє до того ж широкі технічні можливості бандури. Цікаві також його обробки та оранжування українських народних пісень та інших творів. Завдяки тому, що Штокалко був великим “авдіофілом” та власником досить доброї звукозаписуючої апаратури, збереглося у звукозапису понад двадцять годин звучання пісень та інструментальних творів у його виконанні.

Штокалко відрізнявся від інших музикантів тим, що радо ділився своєю великою збіркою нот з іншими бандуристами, зокрема початківцями. Працював також над складанням “Кобзарського підручника”, який під редакцією Андрія Горняткевича вийшов друком у 1932 році (Едмонтон; Київ: Видавництво Канадського інституту українських студій).

Зіновій Штокалко був людиною ренесансових масштабів. Також був автором авангардних літературних творів, створених на грані між прозою і поезією. Цікавився і включався в літературне життя української діаспори після Другої світової війни, але за його життя майже жодна його праця не з’явилася друком. Він також добре малював і пробував свої сили в образотворчому мистецтві. Але найбільший його внесок в українську культуру, це, безумовно, праця з бандурою. Кобзарство він пропагував і як виконавець, і як теоретик.

Помер З. Штокалко 28 липня 1968 року. Поховано його на українському цвинтарі в Сант-Бавнд-Бруку (штат Нью-Джерсі).

Один з найкращих учнів Сінгалевича (Михайло Табінський)

На огорожі церкви Успіння Пресвятої Богородиці та на читальні “Просвіта” села Наконечне І, що біля Яворова на Львівщині висіли оголошення, які сповіщали, що наступної неділі в читальні відбудеться концерт бандуристів Юрія Сінгалевича та Михайла Табінського. Ще до початку концерту читальня була вщерть забита глядачами, але для нас з братом і родичами було зарезервовано кілька місць у

першому ряді. Батько був тоді парохом с. Наконечне І і разом з мамою організували цей виступ бандуристів.

Я з великим захопленням прослухав увесь концерт, і в дитячій душі тоді прийняв тверде рішення конче стати бандуристом, бути таким як Сінгалевич і Табінський. Після концерту бандуристи обідали у нас вдома і я не відривав від них своїх очей. Це було моє перше знайомство з Михайлом, доля якого відтак, ще не раз перепліталася з моєю.

З великою радістю згодом я зустрів Михайла (всі його кликали Мішею) в капелі бандуристів Юрія Сінгалевича, а після загибелі Сінгалевича – в капелах, якими керував Олег Гасюк. А після того, як арештували Олега Гасюка, ми, бандуристи, тоді студенти-політехніки, обрали Михайла керівником нашої капели

Михайло Табінський був дуже здібним юнаком – відмінником навчання на нафтовому факультеті. Походив із Волині (народився 2 листопада 1924 року в м. Володимир-Волинському). З приходом радянської влади на звільнену від німецьких загарбників Волинь, був мобілізований і висланий на фронт. Частина, в якій служив Михайло, була кинута на прорив, і після першого бою в ній залишилося живими всього кілька бійців. Михайло зрозумів, що загибель на цьому відтинку фронту неминуха і, щоб спасти життя і потрапити в шпиталь, прийняв рішення самому відстрілити собі палець. При цій, не дуже вдалий операції, відтяло Михайлові не один, а три пальці лівої руки. Він з сильно пораненою рукою був відправлений у військовий шпиталь, а після закінчення війни – демобілізований. І коли, освоївши добре техніку гри на бандурі у Юрія Сінгалевича, він вправно грав на басах бандури двома пальцями лівої руки (мізинцем і сусіднім з ним), я подивляв його наполегливість. Ми швидко потоваришували і Міша часто заходив до мене. Я був студентом хіміко-технологічного факультету, в групі нас було всього п'ятеро (я і чотири дівчини) студентів із західних областей України (ми всі п'ятеро не були комсомольцями), всі інші – із Східних областей –були комсомольцями або членами партії. Михайло також не був комсомольцем і хоч був відмінником від першого курсу, учасником війни, кандидатом на Сталінську стипендію (його через “безпартійність” не пропонували). Я помітив, що коли Міша заходив до нас в групу, він не спускав очей з нашої Поліни Бадзюнь, кмітливої, чемної і здібної дівчини, яка потім стала нареченою Михайла. І коли Мішу заарештували і ми знову залишилися без керівника, наша Поля не тільки плакала, але й, коли Міша надіслав адресу свого заслання, поїхала (як колись декабристки) до нього.

Згодом репресували і мене з братом. І коли після чотирирічної каторги в сибірській тайзі, я нарешті поновив своє навчання вже в Томському політехнічному інституті, мене там віднайшов Михайло Табінський. Відбувши покарання в ГУЛАГах, він успішно здав вступні іспити і став студентом І-го курсу електротехнічного факультету Томського політехнічного. Поновився студентом і мій брат, і ми стали бандуристами тепер Томської політехніки. Тут нас охоче слухали не тільки студенти, але й маститі вчені та викладачі, предки багатьох із них були, як і ми, колись каторжанами “власць імущих”.

Пам'ятаю, як томічі захоплювалися нашими українськими народними піснями. Виконували ми на бандурах і декілька російських народних пісень, придумували

пісні-жарти на студентську тематику. Міша, зокрема, мав якусь веселу пісню, яка починалася словами: “Што ж ты, Вася, приуныл, голову повесил?” Міша ніколи не сумував. Успішно закінчив політехнічний, потім аспірантуру, захистив кандидатську дисертацію, поїхав викладачем в Ульяновськ (у Львові репресованого прописувати не хотіли), там захистив докторську дисертацію, одружився з своєю Поліною.

Коли до мене в Томськ приїхала моя наречена (тепер дружина Віра), Міша жартував:

– Бачиш, і до тебе приїхала декабристка. Що ж, іди моїм слідом. Пора і тобі заводити дружину!

Після закінчення Томського політехнічного, я приїхав до Львова, одружився і поїхав відпрацьовувати звання інженера на три роки на Урал. А після повернення до Львова, ми не раз зустрічалися з Мішею, згадували пережите.

Тепер Михайло Табінський – пенсіонер, живе з дружиною Поліною в Луцьку. А я в своїх лекціях про кобзарство згадую про Табінського – як одного з найкращих учнів Юрія Сінгалевича.

Благородний погляд (Володимир Кабачок)

Коли я був студентом Львівської Політехніки, десь у 1947 чи 1948 році до Львова на гастролі приїхав ушавлений хор Григорія Верьовки. Приїзд цього хору завжди очікували у Львові не тільки знавці хорової справи, але й усі, кому українська народна музика та пісня була дорогою. Отож поспішив придбати квиток на виступ цього колективу і я.

З великим хвилюванням і насолодою слухав я один за одним усі виконуваний хором номери програми, але з особливим нетерпінням чекав виходу на сцену соліста-бандуриста, легендарного вже тоді, Володимира Андрійовича Кабачка. І ось на сцену вийшов Кабачок, вклонився глядачам і, сівши на стілець, взяв в руки бандуру. Вже один вигляд бандуриста захоплював: якась дивна статечність, гідність і поважність випромінювали з усієї його постаті, а сива, чудово розчесана борода, змушувала шанувати цю людину і настроювала на дивний трепетний лад. Очі, дивні очі Володимира Андрійовича, світилися добротою і ввічливістю. Легка невимущена усмішка і підняті густі брови відразу з'єднали собі всіх слухачів у залі. Я тоді подумав: – Так зображають в наших храмах Бога-Отця!

Затамувавши подих, прослухав я перший твір у виконанні Кабачка. А далі виконувалась знаменита кобзарська “Сирітка” і разом з лірником Павлом Чемерським – народна пісня “Ой по горі, по горі”. Мойому захопленню і радості не було меж. Увесь зал піднявся і стоячи вітав віртуозів кобзарського мистецтва. А Володимир Андрійович разом з лірником кланялись вдячним слухачам.

По закінченні концерту я підійшов до Володимира Андрійовича і став дякувати за подаровану радість від їх з лірником виступів, а Кабачок, коли я признався, що також вже граю на бандурі, потис мені руку і побажав успіхів на кобзарському поприщі. Мені ж здавалось, що сам Бог-Отець зійшов з ікони нашої церковці і благословить мене. Згодом я старався довідатися щонайбільше про В. Кабачка,

зустрічався з лірником П. Чемерським, учнями і ученицями Кабачка, які допомогли мені відтворити його творчу біографію.

...Народився В. А. Кабачок 15 липня 1899 року, в с. Петрівці тепер Полтавської області. Коли йому виповнилось п'ять років, його забрали до Полтави, де в той час мати служила куховаркою. В семирічному віці завдяки музичним здібностям його прийняли до архиєрейського хору, де хористи-хлопчики були на повному утриманні.

Загальну освіту одержав у Полтавському початковому училищі № 2 і далі, в 1907 році – почав навчатися в Полтавському музичному училищі, яке закінчив у 1913 році і одержав спеціальність “музикант-оркестрант”. Далі в 1913–1917 роках навчався в Московській консерваторії, грав в оркестрах. Повернувшись до Полтави, керував хорами, викладав співи в школах, з допомогою Д. Піки, а відтак під керівництвом Г. Хоткевича досконало опанував гру на бандурі.

Був переслідуваний комуністичним режимом, арештований в 1934 році, а відтак в 1937–1943 роках безпідставно перебував в ув'язненні. Незважаючи на переслідування і репресії, все життя залишався правдивим великим патріотом України, шанувальником всього рідного.

В 1934–1937 роках працював у Драматичному театрі ім. М. Горького в Ленінграді, а також керував українською самодіяльною хоровою капелою, яку згодом перетворив у капелу бандуристів.

В 1943–1944 роках – В. Кабачок – соліст-бандурист Ташкентської філармонії, керівник оркестру народних інструментів Державного українського народного хору Г. Верьовки.

З 1945 року викладав у Київському музичному училищі ім. Глієра та Київській консерваторії. Серед його учнів – визначні бандуристи і співаки, які ввійшли в історію кобзарського мистецтва: В. Кухта, А. Омельченко, С. Баштан, В. Лапшин, Т. Поліщук, Н. Павленко, В. Третьякова, А. Грицай, М. Маціяка та інші. Засновник тріо, квартетів та інших малих ансамблів бандуристів. Створені ним київські тріо бандуристок набули світової слави.

Був віртуозом-бандуристом і добрим співаком, видатним виконавцем українських народних пісень і дум. Такі твори, як “Сирітка”, “Ой на горі, на горі” та інші в його виконанні мали характер викінчених вокально-драматичних сцен.

...З сумом і скорботою довідався я про смерть Володимира Андрійовича. Він помер 15 червня 1957 року і був похований у Києві.

В 1958 році вийшов з друку підручник “Школа гри на бандурі”, над яким так багато працював В. А. Кабачок в співавторстві з Е. О. Юцевичем. Я багато почерпнув з цього підручника і в підготовці свого власного репертуару, і в роботі з своїми учнями. І все, коли гляну на портрет В. Кабачка, – згадую його благородний, повний ввічливості погляд.

Сонце на струнах (Юрій Данилів)

Якось після обіду постукали у двері квартири, де жив при Львівському будинку народної творчості по вул. Короленка Юрій Сінгалеви́ч. Юрій Олександрович

відложив на полицю голову ляльки, яку клеїв для чергової вистави лялькового театру і відчинив двері.

Перед ним стояв високий статечний селянин з хлопцем років 15-16. По народному одязі господар зрозумів: прибулі з якогось із сіл Прикарпаття. Запросив гостей в кімнату.

Кімната, з великим вікном, залита сонячним світлом, вражала небуденністю. Поверх килима на центральній стіні були розвішені старовинна кобза та дві бандури. На інших стінах – картини із зображенням кобзарів, фотографії бандуристів. На робочому столі розкладені вирізки форм бандури, якісь інструменти, дерев'яні та залізні деталі. В куті кімнати – декілька дерев'яних брусків та широка дошка з розміткою бандури. На полиці стояв горщик з пензлями, поряд кілька головок ляльок різних персонажів з дитячих казок. На великій просторій книжковій шафі – скульптура запорожця, як пізніше виявилось роботи Юрія Олександровича. На гвіздочку на боковій стінці шафи виднілись концертні афіші. Пахло клеєм та фарбами. Все тут створювало атмосферу митця, майстра, скульптора, музиканта, артиста...

– Я Григорій Данилів із села Раделичі, що біля Стрия, а це мій син Юрко, – представив себе і хлопця гість. – Чув, що ви граєте на кобзі і других вчите. Ото й вирішив звернутися до Вас з великою просьбою. Горе велике у нас. Післявоєнною весною, граючись на пасовиську, хлопці знайшли гарматне стрільно, яке вибухнуло і сина нашого разом з товаришем покалічило. Товаришеві обтяло пальці, а Юрко наш втратив зір. Світа Божого не бачить хлопець, як він дасть тепер собі раду...

І Григорій почав просити Ю. О. Сінгалеви́ча взяти хлопця на науку і “вивести в люди”.

На другий день батько поїхав на село, а син залишився у Сінгалеви́ча. Почалась нелегка наука...

Юрій поселився на вулиці Ужгородській, де винаймав куток і кожен день відвідував Сінгалеви́ча, в якого брав уроки співу і гри на бандурі.

Мені було дуже важко, – згадував Юрій, – грубі заскорузлі пальці, непривичні до інструменту, не піддавались, та й скучив за селом і не вірив, що зможу, втративши зір, навчитись чомусь путньому! Бувало прийду на квартиру зажурений, а добрий господар мене потішає:

– Не журись, Юрію, відразу і Львів не будували. Ти хлопець завзятий, доб'єшся свого!

І правда. Не з тих був учень, щоб здаватись при перших труднощах і невдачах, а вмілий учитель і педагог швидко зумів вселити в нього і віру у власні сили, і навчив виконувати перші прості мелодії, які звеселяли душу юнака.

Юрій Сінгалеви́ч часто розповідав своїм учням про видатних кобзарів України. Він своїми розповідями вмів прищеплювати правдиву, велику любов до кобзи-бандури та кобзарського мистецтва. Багато цікавого розповідав і Юрію Данилі́ву. Розказуючи про видатного кобзаря Остапа Вересая, Юрій Сінгалеви́ч вказував на те, що, незважаючи на важке злиденне життя та сліпоту, ця скромна людина своєю невтомною працею добилась загального визнання.

– Ось послухай, – говорив хлопцеві Сінгалеви́ч, – що писала в 1873 році про виступ Остапа Вересая на засіданні Південно-Західного відділу Російського

географічного товариства одна із київських газет: “Це справжній чародій, що захоче – те з тобою зробить. Звелить плакати – ридатимеш безупину, звелить сміятися – сміятимешся нестримно до болю в животі!”

Юрко задумався, а Сінгалеви́ч читав далі: “В 1875 році після прилюдних концертів кобзаря в Петербурзі знаменита оперна співачка Зоя Кочеткова-Розумнікова – “московський соловейко”, слухаючи гру і спів Остапа Вересая, сказала: “Я все оддала б, щоб мати хоч крихту артистичної сили та експресії цього сліпого”.

Юрій Сінгалеви́ч мав машинописний рукопис Гната Хоткевича “Воспоминание о моих встречах со слепыми”, часто читав видержки із цього рукопису своїм учням.

– Окремі народні кобзарі-сліпці були вельми талановитими музикантами і нерідко досягали небувалої техніки гри. Ось послухай, Юрію, – говорив Сінгалеви́ч, виймаючи рукопис із шухляди письмового стола, – що пише Гнат Хоткеви́ч про високу техніку гри кобзаря Федора Гриценка-Холодного: “Кобзар Кравченко багато розказував мені про себе та про сліпих взагалі. Між іншим розповів про кобзаря 80-х років Федора Холодного. Це була геніальна натура, про нього ходили легенди. Я спитав Кравченка — чи правда, що Холодний вмів грати ногами? І Михайло сказав мені, що правда. Він сам спеціально ходив перевіряти. Приніс я випивку, – розказував Кравченко, – випили ми добре і коли він (Холодний) розохотився, я давай просити його, щоби він загравав ногами. Він довго не хотів, а відтак роззுவся, поклав бандуру під стіл – та як дьорне! Лівою ногою б’є баса, а правою розділяє!”

Данилі́в всміхався і брався за бандуру. Згодом він став кращим учнем Ю. О. Сінгалеви́ча.

...Народився Юрій Григорови́ч Данилі́в 12 грудня 1927 року в с. Радели́чі Миколаївського р-ну Львівської області. З осені 1946 року почав вчитися грати на бандурі і вже через три місяці вперше виступив у складі капели бандуристів на Шевченківському вечорі у Львівському будинку народної творчості. А ще через півроку вперше грав і співав на концерті і як соліст-бандурист.

– Як сьогодні пам’ятаю, – згадував Юрій Григорови́ч, – тоді я виконував на своїй першій бандурі українську народну пісню “Стоїть явір над водою”. Перед виступом дуже хвилювався. Але вже при перших акордах заспокоївся і все пройшло вдало. Доказом цього були і бурхливі оплески слухачів, і букети квітів.

– А перша бандура в мене, – згадував кобзар, – була оригінальною, невеликою, голосистою, з двома головками. Кілки для приструнків були вже металеві, а на обох головках для басів ще дерев’яні, як у скрипки. Дека бандури гарно інкрустована кольоровою деревиною та перламутром. Пам’ятаю, бандура ця коштувала на той час 3500 крб. і щоб її для мене придбати, батькові довелося продати корову.

Згодом, в 1949 році, Данилі́в влаштувався в щіточний цех виробничих майстерень товариства сліпих, і життя його нормалізувалося. Покращала матеріальна сторона, а гра на бандурі приносила справжню насолоду.

Після трагічної смерті Ю. О. Сінгалеви́ча Данилі́в продовжує вдосконалювати гру на бандурі в бандуристки Ярослави Дарманчук, виступає в ансамблі бандуристів “Чорногора”, а далі – в капелі бандуристів при Львівському клубі промкооперації.

В 1953 році, ставши зрілим кобзарем, він, з групою товаришів-ентузіастів, засновує капелу бандуристів “Карпати” при Львівському клубі УТОС і стає її керівником.

Вже в наступному 1954 році ця капела під керівництвом Ю. Г. Даниліва на Республіканському огляді системи УТОС в Києві завоювала призове місце.

– Як сьогодні пам’ятаю цей хвилюючий виступ, – згадував Юрій Григорович. – Крім мене, виступав тоді ще Іван Михайлович Слобода, Еміліян Пилипович Домчак, Нестор Григорович Калиняк, Микола Григорович Яремчук, Ілля Онуфрович Остащук та Іван Андрійович Шульгін. Усі робітники тарного цеху наших львівських майстерень УТОС. Виконували ми українські народні пісні “Стоїть дуб зелений” і “Та орав мужик край дороги”. Спершу хвилювалися, поки вийшли на сцену, бо хлопцям було незвично виступати на таких відповідальних концертах-оглядах, але швидко освоїлися з обстановкою і виступили дуже вдало. А через місяць виступали ми вже на заключному концерті в Москві.

Не в одному місті та селі України та інших республік колишнього СРСР виступала капела “Карпати”. За заслуги в розвитку самодіяльного мистецтва колектив капели в 1963 році завоював звання народної.

У великій програмі капели неодмінно фігурували і сольні виступи Юрія Григоровича Даниліва. Виступив він і як соліст-бандурист, і в дуеті з побратимом бандуристом Андрієм Яковичем Повшедним. Їх виступи завжди користувалися особливим успіхом.

Ще від першого вчителя Ю. О. Сінгалеви́ча перейняв Ю. Данилів думу “Плач невольників”, пісні-думи “Про Лебеденка”, “Про Супруна”, багато історичних, чумацьких, бурлацьких та ліричних пісень. Вдало виконував і твори сучасних композиторів та жартівливі пісні.

В 1983 році народна самодіяльна капела бандуристів “Карпати” величаво відзначила концертом і святковим вечором свій 30-річний ювілей. Було багато гостей, делегацій капел бандуристів Львова. Ветерана праці і ветерана капели Юрія Даниліва нагороджено “Знаком ВЦСПС за досягнення в самодіяльному мистецтві”, грамотами, цінними подарунками.

...Якось я зайшов провідати кобзаря. Застав Юрія Григоровича на лавочці в скверику, що біля дому, де він жив на вулиці М. Кривоноса, з кобзою на колінах. Навколо кобзаря зібрався гурт слухачів різного віку. Всі захоплено слухали. Я почекав, поки кобзар закінчить співати і підійшов до Даниліва, привітався.

– Оце годину тому передавали по радіо в моєму виконанні пісню “Про Супруна”. От і попросили сусіди заграти ще дещо. То ж я і вчинив їх волю. Вийшов пограти, поспівати, – неначе виправдовуючись, промовив кобзар. І спитавши гурту, що іще заграти, знову торкнувся струн.

Полилась нова пісня, а за нею друга, третя. Золотисте осіннє сонце розсипалось і виблискувало в мереживі струн бандури, а кобзар все грав і грав. Гурт не розходився. Всім було радісно слухати як співає кобзар з Прикарпаття і нагадує минуле, кличе в майбутнє.

...Багато нових творчих задумів було в Юрія Григоровича. Та не судилося їх здійснити. Наступною весною його не стало. Помер Ю. Г. Данилів 10 травня 1988

року. Похоронено його з усіма кобзарськими почестями під тужливі звуки бандур народної самодіяльної капели бандуристів “Карпати” на Янівському цвинтарі у Львові. Нещодавно, в 1999 році, у видавництві “Край” у Львові, вийшла з друку книжечка “Слід Сінгалевича” (упорядник Тетяна Фролова). У ній друзі-побратими діляться спогадами про Юрія Даниліва...

...Я тепер часто мандрую з вже професійною капелою бандуристів “Карпати” і в своїх виступах перед концертами кобзарів-бандуристів згадую засновника цієї капели і мого побратима Юрія Даниліва. А в школі рідного села Раделичі є окремий куточок, в якому вміщені фотографії та публікації про їхнього видатного земляка.

Закоханий у пісню (Володимир Дичак)

Володимирові було тоді всього 14 років. Але цей недільний день запам’ятав він назавжди.

Як і кожної неділі, мама вибралась з ним на прохід. День був гарячий. Помилуватись сонячним промінням вийшло багато львів’ян. Після возз’єднання Західних областей України в єдину Українську Радянську Республіку у Львові все було по новому. Події змінювали одна одну. Людям хотілось зустрічатись, обмінюватись думками, поділитись останніми новинами.

Особливо багато людей зібралося біля щита, що висів навпроти церкви Петра і Павла на Личакові, на якому розклеювались оголошення, реклами, афіші. Посеред різношерстних рекламних афіш на грубій верстві проклеєного паперу виднілось написане від руки червоною і синьою фарбами оголошення: “Сьогодні в приміщенні Обласного будинку народної творчості (вул. Короленка, 10) відбудеться концерт капели бандуристів. Художній керівник – Юрій Сінгалеви́ч. Початок о 19 год.”

– Як будеш чемний, Влодку, то підемо вечером на концерт, – сказала мама, показуючи на афішу. І слова свого вона дотримала.

Придбавши квитки, мати з сином влаштувались в одному із передніх рядів. Відносно просторий зал був вщерть набитий глядачами. Багатьом хотілось побувати на концерті першої львівської капели бандуристів, яка нещодавно сформувалась і почала діяти при Львівському обласному будинку народної творчості.

Влодко крутився від нетерплячки, дуже вже хотілось побачити правдивого живого бандуриста, послухати як звучить бандура. Він знав з оповідань старших про український народний інструмент кобзу-бандуру. Сьогодні перед концертом в котрий вже раз розкривав “Кобзаря” Шевченка і дивився на намальованого в ньому кобзаря-бандуриста. Але послухати справжніх живих кобзарів-бандуристів йому ще не доводилось. І тому він, як і більшість в залі, не міг дочекатись.

Вимкнули світло, розсунулась завіса, заплодував зал. На освітленій сцені вдягнені в українських строях розмістились 11 бандуристів. Посередині сиділи жінки, по краях чоловіки. Наймолодший із хлопців, якому було не більше двадцяти, мав перев’язане одне око чорною пов’язкою. На одному із країв сидів керівник капели Юрій Сінгалеви́ч.

Бандуристи торкнулись струн і в зал полилась пісня багата і щедра. Кобзарі співали про “визволення” Західної України, про народження героїв Нечая і Морозенка, народні ліричні та жартівливі пісні.

Після кожного твору глядачі бурхливо аплодували. Особливо сподобався сольний виступ керівника капели Юрія Сінгалеви́ча, який виконав українську народну думу “Невольницький плач”, віночок українських народних жартівливих пісень.

Володимир не відривав очей від бандуриста. Очі радісно світилися. В нього зародилось бажання конче і самому поспробувати навчитись грати на бандурі.

– Мамо, а якщо мені підійти до цих кобзарів і попросити, щоб і мене навчили грати на бандурі, – звернувся Володимир до матері коли концерт закінчився і завіса зовсім закрила сцену.

– Що ж, спробуємо поговорити, – підтримала сина мати і вони обоє пішли на сцену, де схвилювані теплим прийомом глядачів, обмінювались враженнями від першого виступу бандуристи.

Володимир відважно підійшов до наймолодшого з учасників, який тримав великий оберемок квітів, подарованих глядачами.

– Скажіть будь-ласка, – звернувся Володимир до парубка, – чи не підкажете, як можна навчитись грати на бандурі? Чи не допоможете?

– Чому ж ні. Допоможемо. Зараз підійдемо до нашого керівника Юрія Олександровича. А поки що давайте знайомитись. Мене зовуть Юрієм, Юрій Данилів, – і бандурист простягнув правицю.

– А мене зовуть Володимиром, а прізвище моє Дичак.

Юрій взяв хлопця за плече і вони підійшли до Сінгалеви́ча.

...Через декілька днів Володимир вже почав навчання в прекрасного педагога, музиканта і артиста Юрія Сінгалеви́ча. Хлопець жадібно засвоював все, що показував вчитель, виявив тонке відчуття музики, швидко набув високої техніки гри. І вже готувався до першого концертного виступу, та передчасна смерть вчителя перервала на деякий час навчання...

...Народився Володимир Богданович Дичак 7 листопада 1933 року у Львові. Змалку виявив любов до музики, до пісні.

Після смерті Юрія Сінгалеви́ча продовжував вчитися грати на бандурі у бандуристки Ярослави Дарманчук та в бандуриста і керівника капели бандуристів при Львівському будинку вчителя Олега Гасюка.

В 1953 році В. Дичак закінчив Львівське музично-педагогічне училище, а 1968 – Львівський державний університет ім. І.Франка, де захистив дипломну роботу на тему: “Розвиток мистецтва Львівщини в 1954 – 1959 рр.”, в якій зокрема заакцентував увагу на розвиткові кобзарського мистецтва на Львівщині.

Одночасно Володимир Богданович керує капелою бандуристок “Галичанка” при клубі працівників держторгівлі, яка в 1956 році – стала лауреатом Республіканського огляду художньої самодіяльності і нагороджена срібною медаллю. В 1968 році капелі бандуристок “Галичанка” присвоєно звання народного колективу. Цим прославленим колективом, який брав участь у багатьох гастрольних поїздках по всій нашій країні і за кордоном, донині керує Володимир Богданович Дичак. Весною 1983 році у концертному залі імені Людкевича Львівської філармонії відбувся ювілейний концерт

капели “Галичанка” і святковий вечір, присвячений 25-річчю цього колективу. Привітати колектив Львівських бандуристок прийшли представники громадських та профспілкових організацій установ культури, делегації капел бандуристів “Карпати”, “Заспів”, тогочасного Палацу культури ім. Гагаріна, інших художніх колективів міста та області. Вечір перетворився у справжнє свято галичанок, в торжество народної пісні і музики.

В січні 1959 року В. Б. Дичак засновує при Львівському будинку піонерів капелу бандуристок “Дзвіночок”, якою керує і нині. Він доклав багато сил, педагогічного вміння та мистецького хисту для творчого зростання колективу.

Спочатку капела складалася з шістьох дівчаток. Та з кожним роком цей маленький колектив зростає якісно і кількісно: у 1965 році в капелі було вже 35 дівчаток, у 1970 – 125, а в 1980 – 145.

В. Б. Дичак, щоб зацікавити дітей і ввести їх у прекрасний світ музики, – проводить бесіди, лекції, диспути, екскурсії у музеї, театри з обов’язковим обговоренням побаченого, почутого, пережитого. Все це дало свої наслідки: пісня і бандура стали для дівчаток необхідністю.

Зараз капела складається з двох основних груп, в яких навчається понад 140 дітей, капела “Дзвіночок” – 80 чоловік та дві підготовчі групи по 30 чоловік.

Капела стала одним із провідних дитячих творчих колективів не тільки Львівщини, але й України. “Дзвіночок” систематично виступає перед глядачами Львівщини, Києва, в школах, військових частинах, промислових підприємствах, перед трудівниками сільського господарства, виїжджає в гастрольні поїздки за кордон.

Капела “Дзвіночок” – неодноразовий переможець обласних та колишніх республіканських оглядів. Нагороджена більш як сорока грамотами та дипломами міського та обласного відділів народної освіти, Міністерства освіти, Міністерства культури. А в 1977 році – вона завоювала почесне звання лауреата республіканського і всесоюзного фестивалю самодіяльної народної творчості.

У 1970 році капела бандуристок “Дзвіночок” під керівництвом В. Б. Дичака представляла українське мистецтво на IX Міжнародному конгресі ІСМЕ, де брали участь представники 42 країн світу. Українська та зарубіжна преса високо оцінили творчість колективу, а віце-президент конгресу, відомий композитор і педагог Д. Б. Кабалевський, за успішний виступ вручив капелі почесний диплом. Вказані вище успішні виступи та нагороди капели перетворились у справжні свята для колективу. Чимала заслуга в цьому незмінного керівника капели Володимира Богдановича Дичака.

За високі творчі та педагогічні досягнення в 1968 році В. Б. Дичак був нагороджений знаком “Відмінник народної освіти УРСР”, а в 1977 році указом Президії Верховної Ради УРСР йому присвоєно почесне звання “Заслужений працівник культури УРСР”. В час незалежної України В. Дичак став дійсним членом Всеукраїнської спілки кобзарів.

У 1979 році центральне телебачення випустило кольорову кінострічку “Співає капела бандуристок “Дзвіночок”. Капелі присвячена також кіноафіша “Пісня про щастя”.

Репертуар капели, зі смаком підібраний керівником, багатий і розмаїтий. Тут і класичні твори українських та зарубіжних композиторів, українські народні пісні. Варто відзначити ще ряд пісень, а також багато обробок пісень, які виконуються капелою, написані Володимиром Богдановичем. Серед них особливою популярністю у виконанні капели користується його “Львівська полька”.

Написав Володимир Богданович і інші твори. Серед них можна відзначити “Вітер з гаєм розмовляє” на слова Т. Шевченка, “Стояла я і слухала весну” на слова Лесі Українки, “Шкільна прощальна” на слова В. Проника та інші.

Нині на вулицях древнього і завжди молодого Львова незалежної вже України часто можна побачити яскраві мальовничі афіші, де сповіщається про концертні виступи народної капели бандуристок “Галичанка”, чи то капели бандуристочок “Дзвіночок” під керівництвом В. Б. Дичака. Володимир – тепер директор школи кобзарського мистецтва при Центрі творчості дітей та юнацтва Галичини у Львові, співзасновник капели хлопців–бандуристів “Гамалія” при цій школі, якою керує його учениця Тетяна Шаленко.

Закоханий у пісню, Володимир Богданович думає над новим репертуаром, узгоджує нові гастрольні поїздки, пише нові обробки. А у хвилини відпочинку бере до рук бандуру, прихиляє її до серця і знову лине пісня...

Кобзар з пишною чуприною (Олексій Чуприна)

Після Другої світової війни Україна відбудовувала руїни, принесені війною. Я, тоді студент Львівського Політехнічного інституту, вирішив вибратись до Києва в пошуках кобзарів, які вижили в часи воєнного лихоліття. Поїзди із Львова до Києва добирались тоді десь біля двох діб, на більших станціях зупинялися, щоб дозаправити локомотиви водою та вугіллям, тому зупинки були довгими. На вокзалах можна було перекусити (на площах-перонах перед розбомбленими будинками стояли столики, на яких можна було за невелику оплату пообідати).

На одній із таких станцій я вискочив з вагона, щоб перекусити і аж ахнув від несподіванки. Від одного із столиків вставав, закидаючи на плечі бандуру, відносно молодий ще кобзар-бандурист, на грудях якого поблискували медалі учасника війни. Я підбіг до бандуриста і пояснив, що збираю матеріали про кобзарство України та хотів би з ним поговорити. Але бандурист пояснив, що його поїзд вже відходить і просив записати його адресу.

– Я Олексій Чуприна, – продиктував мені бандурист, поспішаючи. – Пишіть мені в Корсунь-Шевченківськ і подав свою адресу.

Олексій Чуприна, помахав мені шапкою (і я подумав: яка в нього дійсно гарна чуприна) і скочив до свого поїзда. Цю зустріч я запам’ятав надовго.

Згодом я був репресований і засланий в Сибір. А повернувшись з Сибіру, я за адресою, яку запам’ятав, розшукав Олексія Чуприну. Він часто потім приїздив до Львова, бував у мене, я влаштовував його неофіційні виступи у знайомих у Львові, або ж в помешканні сина Тараса, де збиралось часто багато патріотів України послухати рідну пісню, поспілкуватись з кобзарем. Знайшлась і ентузіастка, пані Марія Самборська, яка опікувалась кобзарем, коли він приїздив до Львова. Подружив кобзар

і з тріо бандуристок “Червона калина”, яку очолювала п. Марія Сорока і деколи виступав разом з ними.

Чуприна спілкувався і знав багатьох народних кобзарів, допомагав у зборі матеріалів про них. А я записав і його творчу біографію.

...Народився Олексій Сергійович Чуприна 29 лютого 1908 року в с. Гарбузин, тепер Корсунь-Шевченківського району Черкаської обл.

Починав вчитися грати на бандурі в кобзаря Качана з с. Грушовка. В 1935 році переїхав до м. Сочі та продовжував вчитися в кобзаря з м. Туапсе М. М. Минківського. Працював у сочинській філармонії, виступав перед відпочиваючими.

Складний шлях пройшов О. С. Чуприна в час Другої світової війни. Зі своєю бандурою співав він і на Черкащині, і в Курську, Харкові, Братиславі, Будапешті, Празі, грав в Порт-Артурі. Сходив кобзар Кавказ, Дагестан, Ставропольський та Краснодарський краї. В Корсунь-Шевченківському музеї зберігається славна супутниця О. С. Чуприни – бандура, на зворотному боці якої позначені всі бойові і мирні дороги, якими він мандрував.

В післявоєнний період О. Чуприна багато виступав в Україні, спілкувався з народними кобзарями, виступав на могилі Т. Шевченка в Каневі. О. Чуприна був членом Об'єднання (згодом Всеукраїнської спілки) кобзарів. В його репертуарі були народні пісні, твори композиторів, канти.

О. Чуприна був учасником багатьох сходів та з'їздів кобзарів (1988, 1990 років) та інших кобзарських заходів. Виступав на Вересаєвих святах, грав на відкритті пам'ятника Т. Шевченку у Львові. В 1991 році разом з тріо бандуристок із Львова брав участь в історичному поході, приуроченому до 130-річчя перевезення тіла Т. Шевченка із Петербурга в Канів.

Виступаючи на могилі Т. Шевченка, О. Чуприна набув значної популярності не тільки серед українських гостей, але й численних закордонних туристів. Комуністичні чиновники часто не дозволяли вільно кобзарювати Чуприні, обмежували його репертуар, забороняли спілкуватися і приймати дарунки від іноземних туристів. Але не наважувались репресувати кобзаря.

З одержанням Україною незалежності, ми поставили питання про відзначення заслуг кобзаря і в березні 1992 року Олексію Чуприні, першому серед кобзарів, було вручено диплом лауреата Фонду Духовного відродження України імені Митрополита Андрея Шептицького. У Львові відбувся вечір, присвячений цій події. Ми щиро вітали сивочолого вже кобзаря з нагородою, хоч він вже був переслідуваний хворобою. На вечорі я виступив з промовою, розповів присутнім про складний життєвий шлях, згадав про нашу першу зустріч, коли Чуприна, був ще молодим і пишався чудовою чуприною.

Помер Олексій Сергійович Чуприна 8 травня 1993 року і похований, за його заповітом, з кобзарськими почестями в м. Каневі, де він так багато кобзарював.

...Я й сьогодні часто згадую цього кобзаря в своїх виступах, лекціях по кобзарознавству. Я вдячний йому за допомогу в розшуках кобзарів, які увійшли в створену мною кобзарську енциклопедію.

Громадськість оцінила і мій труд в пошуках і зборі матеріалів про кобзарів, – я став другим серед бандуристів, кому було вручено (після Чуприни) диплом лауреата Фонду Духовного відродження України ім. Митрополита Андрея Шептицького.

Допомагала пісня і бандура (Мирослава Гребенюк)

Всі, кому доводилось слухати капелу бандуристів Юрія Сінгалевича 1947 року не могли не звернути уваги на чорняву, небувалої вроди, дівчину-бандуристку з гарними голосовими даними, яка була окрасою капели. Любувався нею тоді і я, – початкуючий бандурист. Її пісні, під акомпанемент бандури, зачаровували всіх.

Після смерті Сінгалевича нова хвиля більшовицького терору покотилася на бандуристів Львівщини. Страшні репресії надовго розкинули їх по тюрмах, ГУЛАГах та пустелях Сибіру.

Розшукуючи давніх учасників капели тільки в 1993 році вдалось мені, з допомогою колишнього учасника капели Сінгалевича Всеволода Васильківського, розшукати нарешті і паню Мирославу Гребенюк.

...Життєрадісною, і незламною зустрів я Мирославу в її скромному маленькому помешканні, що на вулиці Сочинській у Львові. Густа сивина і сяючі очі, незважаючи на прожиті роки, нагадували давнє...

...Народилась Мирослава Семенівна Гребенюк (Дарманчук) 11 квітня 1918 року в с. Мушкатівка Борщівського повіту на Тернопільщині, в сім'ї священика. Вчилась в Більчу Золотому, а відтак у гімназії "Рідної школи" в Тернополі. Після закінчення гімназії в 1937 році жила у Львові, де вчилась в театральній студії у Лесі Кривицької і рівночасно освоювала мистецтво танцю (навчаючись у Олені Заклинської), а також відвідувала вокальну студію композитора і співака Володимира Балтаровича. Чудові голосові дані, музичний слух, кмітливість, непересічна врода і артистичні здібності могли стати основою успішної кар'єри дівчини. Та вибухнула війна!

В 1939–1941 роках працювала учителькою в Більчі Золотій, далі в містечку Королівка на Тернопільщині. В 1941 році вийшла заміж за Юрія Онуферка, який працював секретарем в міській раді, а Мирослава в "Народній торгівлі" в м. Борщеві.

З приходом комуністів брата Євгена більшовики замордували в Чортківській тюрмі. Чоловіка Мирослави спершу забрали в армію, де теж арештували і він загинув в Челябінську.

Як дружина арештованого, за якою вели розшуки енкаведисти, Мирослава пішла в підпілля і переховувалась. Підпільники запропонували дівчині опікуватись пораненим і хворим підпільним сотником "Калиною," якому треба було періодично робити ін'єкції. Закінчивши підпільні медичні курси, Мирослава сумлінно виконувала доручену роботу медичної сестри і півтора року піклувалась сотником. Далі Гребенюк працювала медсестрою в лавах бійців УПА, де від хворих заразилась тифом, але її виходили сестри служебниці.

Переслідований батько Мирослави деякий час переховувався у Львові, а далі в с. Миклашів, де допомагав у відправах старенькому парохіві отцеві Іванцю.

Згодом Мирославі вдалось добути фіктивні документи на ім'я Мирослави Дарманчук, під якими жила в с. Миклашів.

Ще раніше, десь у 1937 році Мирослава побувала у Борщеві на виступі капели бандуристів Юрія Сінгалевича, захопилась бандурою і попросилась до Сінгалевича на науку. Першу бандуру для Мирослави, з допомогою Сінгалевича, виготовив майстер бандур Гнатовський і почалось навчання. Кмітлива дівчина швидко освоїла основи кобзарського мистецтва і почала виступати в капелі Сінгалевича, яка працювала при Будинку народної творчості у Львові. Тріо бандуристок, в якому Мирослава Дарманчук (Гребенюк) виступала разом з сестрами Марією та Тересою Ваврик, успішно виступило на огляді в Києві, були схвальні рецензії в пресі. Але почались переслідування.

Загибель керівника капели стала трагедією для всіх його учнів. Капела перестала існувати. Мирослава Дарманчук, правда, ще деякий час успішно виступала (як солістка-бандуристка, співачка і партнерка в танцях Ярослава Чуперчука) в ансамблі “Чорногора”, але 8 жовтня 1948 року її заарештовано.

Почались знущання. А далі страшні будні на каторгах, спершу в Інті, потім в Абезі.

В ГУЛАГу Мирослава зустріла засудженого народного артиста Олександра Гринька, який у скрутний час допоміг Мирославі вижити. Згодом, завдяки своїм артистичним здібностям Мирослава почала виступати в лагерній художній самодіяльності і як солістка-бандуристка (мати передала їй бандуру), і як співачка (співала арії з оперет “Сільва”, “Маріца”, народні пісні), брала участь у виставах (“Наталка Полтавка” та інші).

Незважаючи на жорстокий присуд (25 років позбавлення волі та 5 років позбавлення прав), після смерті Сталіна наприкінці 1955 року Мирославі Гребенюк вдалось повернутися до Львова. Тут зорганізувала ансамбль бандуристів при Львівській філармонії, з яким виступала, а також при Будинку вчителя вела гурток по навчанню гри на бандурі. В 1966–1968 роках працювала у вокально-інструментальному ансамблі Клубу залізничників. Як колишня репресована і бандуристка, зазнавала від комуністичного режиму дальших обмежень та переслідування, тому в 1968 році передчасно опинилась на пенсії, ще два роки працювала надомницею при Львівській галантерейній фабриці.

...Вже пенсіонеркою частувала людей добрих грою на бандурі і своїми піснями Мирослава Гребенюк. Часто навідували її близькі та знайомі, щоб послухати її цікаві розповіді про пережите. А вона, з притаманним їй артистизмом розповідала і про підпільний шпиталик повстанців, де наставником її була Ольга Сліпа (племінниця майбутнього кардинала), яка тоді носила псевдо “Цека”, і про цікаві концертні виступи в капелі бандуристів Сінгалевича, і про незабутні зустрічі в ГУЛАГах.

А пережити все допомагали Мирославі Гребенюк завжди і всюди супутниці її життя, – пісня і бандура.

Померла Мирослава Гребенюк-Дарманчук 1 лютого 1996 року, похоронена на ділянці Личаківського цвинтаря, відведених для героїв, що боролись за незалежність України.

Бандурист, Патріот і Борець (Костянтин Місевич)

Розповідаючи своїм учням про відродження кобзарського мистецтва в Галичині та на Волині, Юрій Сінгалевич часто згадував свого побратима, чудового бандуриста і пасічника Костянтина Місевича, який вирізнявся твердим характером, наполегливістю та працьовитістю. Мені дуже подобалась особистість Місевича і я старався довідатись про цього бандуриста якнайбільше. А оце нещодавно ад'юнкт-професор Канадського інституту українських студій Альбертського університету і бандурист Андрій Горняткевич надіслав мені допис Дмитра Гонти "Кость Місевич", опублікований в журналі "Київ", число 6, листопад-грудень, 1955 р. в Філадельфії, з якого я почерпнув деякі відомості про життя і творчість Місевича.

...Народився Костянтин Місевич 1890 року в с. Лезнів на Проскурівщині. Коли ще не мав і року, батько його, адвокат, який оженився з простою селянкою, залишив сім'ю і зник. Кость був п'ятою дитиною і дитинство його було нелегким. Але після закінчення школи Кость пішов вчитися на телеграфіста. На 21-му році життя оженився і жив далі в Лезневі, де мав господарство, гарний сад і пасіку.

Під час революції Проскурівський повіт вибрав його представником до українського парламенту – Центральної Ради в Києві. Приїхавши на одне із чергових засідань Ради, Місевич зайшов до книгарні, де побачив бандуру, і купив її разом з підручником гри на бандурі Гната Хоткевича та почав вчитися грати.

1919 року навесні зустрів сліпого бандуриста Антона Митя (розстріляного згодом в 1921 більшовиками), забрав його на свій хутір та почав від нього вчитися кобзарського мистецтва.

Працюючи на станції Проскурів, познайомився з командиром 34-го корпусу ген. Скоропадським, якому допомагав роззброювати московське військо, що поверталось з фронту. Далі Центральна Рада вислала Місевича як свого представника до Синьої Дивізії*, де його обрали почесним козаком.

За часів гетьманату був призначений комісаром подільської залізниці і ті обов'язки виконував до кінця листопада 1920 року, коли разом з армією й урядом виїхав до Польщі, залишивши вдома дружину і чотирилітню донечку Галю, з світлиною якої не розлучався ніколи.

Місевич мав слабе здоров'я і коли виїхав з урядом до Тарнова, то там зліг. Лікарі не обіцяли Кості довгого життя, але він зумів змобілізувати всі свої сили і, підлікувавшись, приїхав в Галичину.

Разом з проф. Греголинським з Перемишля створив Спілку пасічників, яку сам очолив. Деякий час жив в с. Буців, де Спілка винайняла йому хату, а Місевич устаткував майстерню по виготовленню вуликів. Робив бандури, вправляв і вчив грати на бандурі інших, зокрема Дмитра Гонту, з яким згодом почав концертувати.

Десь в 1925 році з'явився адміністратор, давній товариш Гонти, який організував перше турне Місевича і Гонти в напрямі на Сокаль, влаштовуючи виступи в усіх містечках і містах.

Концерти склалися з трьох частин: найперше – коротке слово про бандуру, далі по дві-три історичні пісні як сольні виступи і потім степова народна пісня дуєтом,

* Синя Дивізія (назва від кольору уніформи), дві дивізії, сформовані після Берестейського миру на підставі договору української мирової делегації з Німеччиною (заходами Союзу Визволення України) з укр. полонених із таборів у Німеччині: Раштат, Вецляр, Зальцведель. Остаточне її сформування відбулось у м. Ковелі (Волинь) і в березні 1918 р. вона переїхала до Києва. – Див.: Енциклопедія Українознавства. – Львів, 2000. – Т. 8. – С. 2820 (Синьожупанники).

накінець – танцювальна мелодія. Тут виконувались і думи. Далі невелика перерва, щоб підстроїти бандури, і знову по парі народних пісень, потім дуєтом народна пісня і танцювальна мелодія. Третя частина: жартівливі пісні, дуети і танцювальні мелодії. Концерт тривав близько півтори години.

Ніколи не виступали двічі, не більше, як чотири рази в тиждень, але обов'язково в суботи, неділі та свята. Виступи були дуже успішними, в пресі (зокрема, в часописі “Новий час”) з'явилися схвальні рецензії і відгуки.

По якомусь часі до гурту запросили бандуриста Данила Щербину, який деякий час був придворним бандуристом гетьмана Павла Скоропадського. В 1925 році тріо бандуристів (Місевич, Гонта і Щербина) брало участь у Шевченківській Академії в залі Народного дому у Львові (реферат читав Д. Донцов, виступали Ганна Борисоглібська, поет М. Вороний, співала “перша шістнадцятка” Д. Котка, сцену оформляли Павло Ковжун та Роберт Лісовський).

Далі Місевич жив в присілку Мриглоди, біля с. Верхрата на Равщині, де займався пасічництвом. Робив гарні вулики, з українськими мережками, заснував взірцеву пасіку. Польський староста, коли побачив вперше пасіку Місевича, вигукнув: “От гайдамаки, навіть бджіл українізують!” Частими гостями на пасіці були священики, молодь, їх частували медом та піснями під передзвін бандур Місевич і Гонта.

В 1927 році Місевич разом з Гонтою виступили з хором Д. Котка на Помор'ї, Шлеську і в центральній Польщі. Далі таким же складом виступали і в Німеччині.

Виступав Місевич сам і з Гонтою в Перемишлі, Станіславі, Кременці, Яворові, Уневі, Бучачі, Жовкві, Почаєві. Виступ у Львові в 1928 році був дуже вдалий. Гастролював з Гонтою і по Волині, виступав в Почаївській лаврі, а також на Рогатинщині, Ходорівщині, в Карпатах.

Під час концертних подорожей К. Місевич записував маловідомі пісні, працював над школою гри на бандурі.

У половині 1930-х років в Академічному домі у Львові проводилась репрезентаційна Академія Крут. Місевичу доручили підготувати збірну капелу бандуристів. З'їхались усі кращі бандуристи (серед них Ю. Сінгалеви́ч), і зведена капела чудово виступала. Були і сольні номери Місевича, Гонти, Сінгалеви́ча.

Місевич був справжнім українським патріотом, підтримував зв'язки з прогресивною інтелігенцією, а згодом і з підпільниками, які боролись за незалежність України. В час передвиборних кампаній разом з Гонтою виступав у “Просвітах”, агітуючи голосувати за прогресивні українські партії, за що обидва були переслідувані польською поліцією.

На початку 1930-х років померла в радянській Україні його дружина, і Місевич згодом переніс своє житло в Кременець, де одружився з Маргаритою Боно із с. Млинівці біля Кременця. Там мали спільне господарство і пасіку. Кость робив далі гарні бандури, вчив грати. Навчив гри на бандурі і Маргариту, почали виступати разом.

В 1943 році під час німецької окупації Кость грав на бандурі “хлопцям із лісу”, в яких часто бував; підтримував з ними постійний зв'язок. Наскочило гестапо, зав'язався бій, але повстанці мушили відійти перед переважаючими силами ворога. В

тім бою Місевич був важко поранений, а щоб не дістатися живим в руки гестапо, підтяв собі горло бритвою, яку завжди носив з собою.

Вістку про трагічну смерть Костянтина Федоровича Місевича швидко рознесли народні кобзарі по всій Україні. І затужили-заплакали кобзи-бандури в пам'ять про видатного бандуриста-патріота, який мужньо боровся і загинув в боротьбі за волю Батьківщини.

Бандуристка італійського роду (Маргарита Боно-Місевич)

Якось, коли я вже жив у Львові (мабуть, наприкінці 1980-х чи на початку 1990-х років) мені подзвонили. Приємний жіночий голос повідомив:

– Я, Клавдія Бачинська, живу у Львові, прочитала Вашу публікацію про Юрія Сінгалевича, де Ви згадуєте про бандуриста Костю Місевича і його дружину Маргариту Боно. Маргарита – моя родичка і я хотіла б дещо більше довідатись про неї, як бандуристку, а також про Костю Місевича. Чи можна з Вами зустрітись?

Я, звичайно, погодився на зустріч і незабаром познайомився з сім'єю Бачинських: паном Михайлом і його милою дружиною – Клавдією. Я не багато і сам знав на той час про дружину Кості Місевича, але розказав все, що мені було відомо п. Клавдії, а вона згодом приклала чимало зусиль, щоб в архівах і бібліотеках Львова, Києва та інших міст по крихтах віднайти відомості про свою родичку, бандуристку італійського роду, дружину славного бандуриста Костянтина Місевича – Маргариту Боно.

І ось що розповіла мені п. Клавдія Бачинська, а я доповнив дещо від себе.

Народилася Маргарита Петрівна Боно-Місевич 19 травня 1895 року у с. Вілія Жунського району Тернопільської області, у сім'ї емігранта-італійця, відставного коледжського асесора, землевласника. Щоб продовжити навчання своїх дітей, батьки придбали землю у с. Млинівцях, що на віддалі 5 км від старовинного Кременця, побудували будинки та млин і переїхали. Початкову освіту Маргарита (Ріта) одержала у домашніх умовах, а в приватну Кременецьку гімназію доїжджала з Млинівця. По закінченні гімназії – вступила до Київської консерваторії по класу фортепіано. Згодом виявилось, що має сопрано великого діапазону, а тому навчалась ще вокалу.

У Києві товаришувала з передовою молоддю, а саме: Максимом Рильським, Романом Бжеським, Юрієм Коцюбинським і його сестрами, Павлом Тичиною та ін. У листах до батьків, які писала українською мовою, оголосила, що вона українка, бо народилась і виросла на українській землі, любить її і вважає своєю. Любов і вірність Україні Маргарита пронесла через усе життя до самої смерті. Пережила у Києві кількарізний прихід російських більшовиків, а потім своїх, українських.

На прожиття заробляла виконанням деяких арій з опер, якщо оперний театр працював. З хором Кирила Стеценка об'їздила міста і містечка України. Віталій Леонтович цінував молоду співачку і зробив для її голосу обробку кількох народних пісень.

Коли більшовики надовго закріпились в Україні, Маргарита з чоловіком Романом Бжеським нелегально перейшли радянсько-польський кордон. Обдерті та голодні,

добрались вони до батьківського двору в с. Млинівцях. Згодом з їх допомогою у селі була створена бібліотека при “Просвіті”.

У 1926 -1927 роках – хворіла. В цей час розійшлась з чоловіком. Трохи співала у хорі Д. Котка.

Вдруге вийшла заміж у 1928 році за мандрівного бандуриста Костя Місевича, колишнього члена Центральної Ради та сотника армії УНР, який звільнився із польського полону-табору для інтернованих старшин у Тарнові біля Кракова.

Чоловік навчив Маргариту гри на бандурі, виступали разом. Вели домашнє сільське господарство на трьох гектарах землі, мали сад. У вільний від домашньої праці час звучала у садибі Місевичів срібнострунна бандура, збирала знайомих українських патріотів. Приходили до оазису духовної і природної краси у с. Млинівці знайомі з Кременця, приїжджали з Луцька, Рівного і навіть зі Львова.

Боно-Місевич була членом повітової “Просвіти”, яка знаходилась у власному будинку багаторічного голови “Просвіти” Бориса Козубського – депутата польського сейму.

В кінці 30 -х років польська влада на Волині заборонила збори просвітян, закрила “Просвіту”. Просвітяни Кременця збирались нібито на чиїсь уродини, або іменини. Коли поліція приходила перевіряти чим займаються нелегальні просвітяни, її зустрічав марш та жартівливі пісні у виконанні Костя та Ріти Місевичів.

У 1939 році перед приходом сов’єтів бандуристи виїхали з Млинівців на Захід. Деякий час замешкали у м. Холмі (тепер Польща). Організували з Демо-Довгопільським мандрівний театр “Заграва”, в репертуарі якого були короткі патріотичні п’єси, веселі пісні та думи, виконувані під акомпанемент бандур.

Розповідали, що Ріта була добрим Ангелом-Охоронцем колективу, який мандрував по містечках Срібної землі та Генерал-Губернаторства, піднімаючи національний дух українського народу.

Восени 1941 року Маргарита Боно-Місевич повернулася до своєї садиби у с. Млинівці. Знову разом з чоловіком грали на бандурах, беручи участь у відродженні національної культури. А як почалися утиски та репресії німецьких окупантів, подружжя Місевичів змушене було переховуватись, переїжджаючи з місцевості в місцевість.

У 1943 році загинув Костя, а Ріту – переховували родичі та зовсім чужі люди на Тернопіллі.

По закінченні війни у 1946 році Маргарита повернулася у с. Млинівці, до своєї спустошеної хати з документом на своє дівоче прізвище – Боно. Відмовилась очолити музичну школу в Кременці або відділ культури, посилаючись на хворобу. Вступила, як усі в селі, до колгоспу, але на роботу не виходила. Поважали люди, навіть комуністи, сиву, шляхетну, доброзичливу жінку. Ніхто не примушував виходити на колгоспне поле, ніхто її не видав. Жила Маргарита у дуже скрутних матеріально-побутових умовах, у постійній тривозі, що вивезуть до Сибіру або заарештують. Померла 12 грудня 1951 року. Похована на кладовищі сусіднього села Підлісці біля могил родини Боно.

Хто відважний, – машерує з нами (Антін і Степан Малюци)

Мальовничий куточок чарівних Карпатських гір став раптом свідком дивовижного. Розлога лісова поляна приймала цвіт української нації. На поляні шикувались бійці та командири новоутвореної Української Партизанської Армії (згодом прославленої УПА), представники проводу і рядові члени Організації Українських Націоналістів (ОУН), які прибули на торжество проголошення утворення Української Головної Визвольної Ради (УГВР) і запряження воїнів УПА Генералом Романом Шухевичем – Тарасом Чупринкою. Вони, ці статечні, досвідчені чоловіки середнього віку, повні сили хлопці та зовсім ще юні молодики, разом з невеликою групою завзятих молодниць та дівчат, щойно склали присягу на вірність народу та Україні замислено слухали пісню. Пісня, що народжувалась під звуки бандур, зачаровувала. Вона, мов на крилах злітала з лісової галявини понад вершини замріяних Карпат неслась, здавалось, туди, ввись, аж до самого Бога. В центрі галявини сиділи і грали-співали учасники УПА, бандуристи брати Антін та Степан Малюци. Готуючись до цієї історичної події, Степан Малюца склав слова і створив мелодію своєї пісні “Гей степами!”, якою тепер разом з братом частував учасників торжества:

Гей степами, темними ярами
Машерують сталеві полки.
Хто відважний, – машерує з нами.
Лицарями будьте, юнаки!

Слова пісні запали глибоко в душі запряжених і неначе стверджували готовність слухачів не тільки по-лицарськи захищати рідні права, але й боротись за волю України та вмерти при потребі за велику ідею! Радісне піднесення і гордість за створення рідних збройних сил межувало з задумою про важливість історичного моменту та тривогою за долю рідного краю і народу, який зазнав утисків та знущання від німецьких та більшовицьких окупантів. А бандури дзвеніли і пісня продовжувалась:

Кожний ворог йде нас визволяти,
А для себе землю він краде.
На могилу землю буде мати,
На могилі воля зацвіте.

Пісня породжувала ненависть до ворогів, завзяття в серцях воїнів УПА. Вони усвідомлювали, що нелегкою буде боротьба з окупантами, але вірили, що настане час, коли прийде очікувана воля, за яку готові боротися до загибуні. А бандуристи співали далі:

Лети, пісне, попід небесами
До українських промовляй сердець,
Нехай буде наша воля з нами,
А ворожим замірам кінець!

Закінчилась пісня. Завмерли по команді “Позір!” вишикувані ряди бійців. І згодом колона повстанців рушила в похід. А з ними і бандуристи брати Малюци.

...Ще зовсім юним, навчаючись кобзарської справи у Юрія Сінгалевича я багато добрих слів чув про бандуриста Степана Малюцу. Не знав тоді ні Сінгалевич, ні я, що

Степан створив пісню “Гей степами!”, яка в 1944 році звучала в Карпатах на торжестві проголошення УГВР.

...Глибоко досліджуючи родове дерево нашої родини, я в його розгалуженнях натрапив на прізвище Малюців. А згодом, в 1994 році я зустрівся з дружиною Степана Малюци Ярославою, яка побувала в Україні і від якої я записав деякі відомості про життя та творчу діяльність Степана.

...Народився Степан Малюца (Пальчинецький) 19 лютого 1915 року в с. Пальчинці Збаражського повіту на Тернопільщині в сім’ї священика. Вчився в Тернопільській, а далі в Львівській гімназіях. Арештований польськими жандармами за націоналістичні погляди, мав перерву у навчанні та все ж у 1934 році здав успішно матуру (в філії гімназії). Ще студентом познайомився з бандуристом Костем Місевичем, в якого навчився грати і робити бандури. Сам з допомогою Місевича виготовив собі бандуру і їздив з ним виступати на концертах.

Закінчив вищу музичну школу (консерваторію) у Львові, а також в 1942 році і Мистецьку школу у Львові. Добре малював.

В 1943–1944 роках концертував з такими видатними бандуристами як Юрій Сінгалевиц, Степан Ганушевський, Зиновій Штокалко, Семен Ластович, Володимир Юркевич.

В 1944 році вступив в ряди УПА, виконував свою пісню на торжестві проголошення УГВР, після чого ген. Роман Шухевич (приятель дому Малюців) передав йому приказ перейти кордон і їхати в світ та розповідати про утворення формувань УПА, їх дії в боротьбі за Українську Державність, бути справді новими сучасними кобзарями на закордонних землях.

В 1945–1947 роках виступав з концертами як соліст-бандурист, а також в складі тріо з бандуристами-патріотами Зиновієм Штокалком та Володимиром Юркевичем, пропагуючи правду про Україну та боротьбу українського народу за свою незалежність. Щоб не наражати свою сім’ю (яка залишилась в Україні) на більшовицькі переслідування, – С. Малюца виступає під псевдонімом Пальчинецький.

Степан Малюца був широко обдарованим. В 1947 році закінчив фармацевтичні студії і одержав звання “магістр фармації”, переїхав з дружиною до Америки в місто Бофало (Нью-Йорк). Тут продовжує виступати як соліст-бандурист, деколи його можна було побачити по телебаченні в українській програмі Романа Мариновича. Робить бандури, серед них своїм дітям – дочкам Галі, Марусі, Марті та синові Романові, яких навчив грати на бандурах. Разом з дітьми успішно виступав на Міжнародному культурному фестивалі в штаті Огайо (США).

В Бофало і Канаді вчить грати на бандурі (серед кращих його учнів Роман Левицький), веде українські хори, займається іншою громадською роботою.

В репертуарі С. Малюци, крім багатьох українських народних пісень та танців (окремі із них у власній обробці чи аранжировці), були й українські думи (зокрема чудово виконував думу “Буря на Чорному морі”) та власні твори “Гей степами!”, “Виїзд на чужину” та інші.

...Перебуваючи за межами Батьківщини, Степан Малюца мріяв повернутися на рідну землю, побачити рідну Україну вільною незалежною державою. На жаль, не довелось цьому патріотові і борцеві дожити до події проголошення незалежності

України. Помер Степан Малюца 11 квітня 1951 року, похований на цвинтарі Пресвятої Діви в Клівленді (Огайо). А його знаменита пісня “Гей степами!” стала популярною і тепер часто звучить в рядах воїнів Українських збройних сил незалежної Української держави!

Бачив душею (Семен Русенко)

Старенька конячина ледве волокла ноги. Пронизливий гострий сибірський вітер проймав до костей. Рваний одяг не захищав від стужі, і хлопця трясло, мов у пропасниці. Підібгавши ноги під себе, прикрившись сьак-так соломою та притиснувшись щільно до старшої сестри, Семенко вдивлявся в даль. Сікло снігом, склеювало очі. Та Семенко вдивлявся. Йому здавалось, що ось-ось вже наступить кінець цій важкій подорожі та із-за обрію виринуть біленькі українські хатини, чепурні садки, залиті сонцем зелені левади... Багато теплих слів наслухався Семенко від своїх батьків про рідні сторони, про красу української природи. І тепер так хотілося чим скоріш туди, хоч раз побачити рідну хату на Полтавщині, верби, річку, рідне небо, щедре сонце...

Та не вдалось хлопцеві побачити рідної хати, любоватися красою української природи. Повертаючись з далекого Сибіру, куди, шукаючи кращої долі на початку ХХ ст., виїхали його батьки, хлопець застудився, тяжко захворів і втратив зір. Батьки загинули в Сибіру, а Семен із старшим братом і сестрами вже незрячим повернувся у рідну Білоцерківку.

Важкими були дитинство і юність. Немало лиха та горя прийшлося зазнати хлопцеві та він вижив, вижив, навчився грати на бандурі, став кобзарем.

...На подвір'ї діда Русенка людно. Послухати кобзаря зібралось чимало охочих. Світлішає обличчя Семена Никифоровича, він бере у руки кобзу і гурт стихає.

Скоро дев'ятий десяток піде уже дідусяві, та поставу він має пряму, горду. Густі рясні брови, припорошені злегка сивиною вуса, рішучі – в усьому відчувається твердий вольовий характер, гартований у складній круговерті життя.

Рокочуть струни дідової кобзи, під акомпанемент якої кобзар співає українську народну пісню “Ой, піду я лугом”. Історичну пісню “Про Морозенка” змінює пісня “Гей б'є не оглянеться пан Базилей”, в якій розповідається про важке життя селян-кріпаків, про жорстоку розправу панів поміщиків з мужиками.

Голос кобзаря то посилюється, то завмирає і Семен Никифорович співає далі про Кармелюка, про Гонту, про Івана Підкову. А скільки пісень та оповідей знає кобзар про великого народного поета Тараса Шевченка! Знає він і безліч приказок, приповідок, небилиць та жартів, які рясно переплітаються з виконуваними піснями.

Бадьоріше вдарив кобзар по струнах і полилась народна жартівлива пісня “Киселик”. Пожвавішав гурт, всміхається дід і, здається, бачить як радіють люди, як пишно розквітли яблуні біля дідової хати, як поблискує щедре сонце на струнах його чарівної кобзи.

...Народився Семен Никифорович Русенко 14 вересня 1896 року в селі Білоцерківка на Полтавщині. Після сибірських поневірянь восьмирічним незрячим хлопцем повернувся в Україну. Поселився у свого дядька в селі Липнягах, де після

декількох невдалих спроб навчитись грати у сліпих старців на гармонії, почав займатись плетенням шнурів. Сорочинські кобзарі, учні і побратими відомого М. Кравченка, котрі, буваючи в Липнягах, зупинялись у Семена Никифоровича, полонили його величчю і могутністю кобзарських пісень. Під їх впливом він і навчився самотужки грати на бандурі, яку придбав у кобзаря П. І. Гузя. Від кобзарів перейняв Русенко багато пісень, безліч приказок та гуморесок. Згодом Русенко набув хорошої техніки гри і дуже вміло почав виконувати багато народних пісень історичних, ліричних, жартівливих.

Разом з кобзарем Андрієм Саранчею обходив Русенко усі довколишні села і міста, грав на ярмарках та базарах.

Кілька років виступав по клубах Чернігівщини, мав великий успіх. Готувалась до друку добірка його пісень. Його запрошували до Києва. Та всьому перешкодила війна.

Під час німецької окупації грав на базарах, зокрема в Хоролі, патріотичні пісні, кликав до помсти за розстріляних та замучених.

Більше пів-століття лунав спів кобзаря. За цей час С. Н. Русенко створив і ряд власних творів, серед яких “Панувала скрізь неправда”, “Коли панська влада зникла” та інші.

Останні роки прожив С. Н. Русенко разом з дружиною в селі Малі Липняги Семенівського району Полтавської області. Отримував заслужену пенсію, але бандури не кидав, – своїм багатим і цікавим кобзарським репертуаром часто частував односельців та й прибулих у гості. А він веселішав, коли відчував як люди уважно слухали його пісень. Він бачив радість людей своєю душею.

...Помер С. Н. Русенко 22 січня 1989 року в Запоріжжі, перебуваючи у доньки. Там і похований на Кочубеївському цвинтарі.

Творець бандурини (Олександр Корнієвський)

Про народного умільця, майстра музичних інструментів та кобзаря-бандуриста з Чернігівщини, Олександра Самійловича Корнієвського народні співці розказували легенди. В їх розповідях особливу увагу привертали високі оцінки виготовлених Корнієвським музичних інструментів, вміння народного майстра вкласти в свої творіння частку своєї душі. Це відчувалось і у цікавому зовнішньому оформленні та оздобленні інструменту, і в його чарівних звуках.

Зокрема багато добрих слів про видатного майстра і музику я чув від кобзаря з Ірпіня Миколи Яковича Кукси, який у свій час вчився кобзарського мистецтва у О. С. Корнієвського, придбав у нього бандуру його роботи і завжди пишався нею.

Бандура, на якій грав Кукса, мала прекрасний зовнішній вигляд, відрізнялася оригінальною конструкцією і соковитим багатим звуком. Викликала велику симпатію до її творця.

Десь в 1965 році, за порадою народного умільця і майстра бандур Федора Юхимовича Циганенка з Дніпропетровська, який давно дружив з Корнієвським, я написав першого листа до Олександра Самійловича. Так почалось моє листування та знайомство з прекрасним щедро обдарованим талантами митцем і музикантом.

...Народився Олександр Самійлович Корнієвський 8 березня 1889 року в с. Данилівка, тепер Менського району Чернігівської області, в родині нащадка запорозьких козаків (дід його батька був запорозьким козаком, тому родина була вільна від панщини). Музично обдарований, малий Сашко ще в дитинстві любив слухати народних пісень та гру на народних інструментах, навчився грати на скрипці, почав пробувати майструвати музичні інструменти.

З 1904 року – вчиться в ремісничому училищі та починає робити справжні скрипки. Про цей період в одному із своїх листів Корнієвський писав: “Коли я був ще дитиною, то трапилось якось близенько побачить скрипку і почуť, як на ній грав один дідусь, мені більш усього подобалась головка в скрипці. І ото я почав собі вирізувати таку головку з картоплі, то з буряка ножиком і ото так щодня різав більше року, аж поки вийшла така, яка мені сподобалась.

Далі я вже з дерева почав робити іграшкові скрипочки і чіплять до них кишкові струни, робить які навчила мене мати. Таких скрипочок я зробив чимало і кожна була кращою за попередню”.

Дідусь цей частенько заходив до батьків Корнієвського і показував малому Сашкові: як держати скрипку, як настроювати, як грати. А кмітливий хлопець все запам’ятовував, ховався в кукурудзу або коноплі і вчився грати...

“В ті часи, – згадував далі Корнієвський, – по селах частенько ходили сліпі кобзарі та лірники і мені дуже подобалась їх музика. І то бувало заходить часом в хату сліпий з поводирем з кобзою за плечима, заспіває “Ісуса” чи “Богородицю”, а під кінець “Горлицю”, чи то шматочок іншого танцю, подякує за подаяннє і пішов, а я теж за ним іду і підслуховую де він буває, чи то саме грає, чи щось інше. Так само бувало лірник заходить, то близенько підступаю, аби роздивиться, як воно там зроблено. А щоб затримати цього лірника, мати посадить його до стола, нагодує і просить бувало: “Ти вже тут покажи, хай хлопець роздивиться добре!”.

Так Сашко, придивляючись до інструментів народних співців, переймав всі таємниці будови кобз та лір.

В 1905 році Олександр Корнієвський зустрічався зі знаменитим народним кобзарем Терешком Пархоменком і на замовлення М. В. Лисенка виготовив за зразком Пархоменкової бандури три бандури для композитора, який мав намір тоді створити капелу.

Під впливом Т. Пархоменка Корнієвський виготовив бандуру і для себе та навчився на ній грати. З цього часу кобзарює та займається удосконаленням бандур, робить інші музичні інструменти.

В 1910 році Корнієвський сконструював і вперше виготовив дворядну ліру, яку вдосконалив у 1918 році.

В 1943 році згорів будинок кобзаря, в якому знаходився домашній музей, а в ньому – кращі інструменти його роботи: кілька гарних скрипок, шість бандур в футлярах, віолончель, а також фісгармонія і два піаніно, які вдосконалював.

В 1937-1947 роках в розквіті творчих сил О. С. Корнієвський був незаслужено репресований сталінськими посіпаками.

Відбув каторгу, після заслання жив в м. Корюківка Чернігівської обл. Конструює і виготовляє нові інструменти, серед них і арфу, і дивовижний за конструкцією новий

інструмент, який назвав бандуриною. Цей інструмент за задумом автора повинен був замінити дві бандури і акордеон. Він мав вигляд бандури, яка встановлювалась на спеціальній підставці. З обох боків інструменту були почіплені 146 струн.

В 50-х роках Корнієвський працює над вдосконаленням ліри – виготовляє ліру з хроматичними басами, поліпшує її звучання.

Майстер-музика увесь в пошуках. Незважаючи на важкі життєві умови, весь час експериментує, випробовує, творить.

В листі від 29 грудня 1965 року Корнієвський писав мені: “Я хочу замінити колесо ліри на безконечний смичок з капронового волосу і тоді буде звук м’який і ніжно-приємний скрипичний, а чи зроблю це чи ні, не знаю, через погані умови”.

Більше 200 бандур роботи Корнієвського з чистим звучанням, оздоблені цікавими орнаментами із перламутру, розійшлися по всій Україні і далеко за її межами. Багато із них демонструється в музеях. Окремі зразки бандур, зібрані ентузіастом кобзарського мистецтва, дослідником кобзарства в Криму і Кубані, керівником капел бандуристів О. Ф. Нирком, зберігаються в кімнаті-музеї Ялтинської самодіяльної капели бандуристів ім. О. Руданського.

Крім цього Корнієвський виготовив більше 100 балалайок, гітар (в тому числі двогрифних власної продукції), мандолін, більше десятка скрипок. Відремонтував і настроїв багато піаніно і фортепіано.

О. С. Корнієвський, крім ліри та бандури, грав добре і на інших музичних інструментах. Був прихильною людиною, у нього вчилось грати на бандурі багато бандуристів.

...Незважаючи на всі злигодні, прожив Олександр Самійлович 99 років і помер 31 січня 1988 року. Весною 1989 року, відзначаючи 100-річчя від дня народження кобзаря і визначного народного майстра музичних інструментів О. С. Корнієвського, в Києві відбувся ювілейний вечір. Звучали кобзи, бандури, ліри. Промовці відзначили талант геніального народного митця. Прийнято рішення відкрити меморіальний музей в Корюківці, де останні роки жив і похоронений Корнієвський.

Подорожі і “Запорізький марш” Кобзаря (Євген Адамцевич)

Хто не захоплювався щедрою мелодією “Запорізького маршу”, що нині вже звично час від-часу лунає з гучномовця українського радіо, завжди до глибини душі хвилюючи слухачів. І хто не згадає при цьому автора і виконавця твору, – скромного кобзаря з Ромен Євгена Олександровича Адамцевича.

...Нелегкий життєвий та кобзарський шлях пройшов народний співець Євген Адамцевич. І в складний час колективізації, і в страшні роки голоду в Україні, і в час воєнного лихоліття Другої світової війни притискав кобзар до серця бандуру і ніс в народ слова правди і потіхи. Співав народні пісні і думи, сам складав власні твори, імпровізував.

Кобзареві доводилось виступати на ярмаркових та святкових майданах, доки до нього прийшло загальне визнання.

В 1939 році його запрошено на Республіканську нараду кобзарів та лірників, де він майстерно виконав гумористичні пісні “Невдалий обід”, “Піп та грішна молодиця”

й інші. В 1940 році Адамцевич бере участь у Всесоюзній нараді народних співців у Москві, виступає по всесоюзному радіо.

Зворушливо розповідав кобзар про перебування в столиці, про зустріч з видатними діячами культури Ю. Соколовим, М. Рильським, П. Тичиною, народними співцями.

На жаль у важкий післявоєнний період цьому видатному кобзареві майже не приділяли уваги.

– Про мене забули, – згадував при зустрічах і в листах до мене про цей період Євген Олександрович. Але він кобзи не кидає, підтримує зв'язки з своїми кобзарями-побратимами: Павлом Носачем, Єгором Мовчаном, Анатолієм Парфіненком та іншими. Як завжди поруч з ним нерозлучно (ще з 1927 року) Лідія Дмитрівна, його вірна дружина, яка допомагає у всьому, записує слова нових творів, веде листування.

В 60-х роках почалось моє листування з кобзарем. Я тоді працював на Роздольському гірничо-хімічному комбінаті на Львівщині, вечорами разом з братом Романом керував капелами бандуристів “Дністер” та “Струмок” і продовжував збір матеріалів про народних кобзарів-бандуристів, започаткований ще в студентські післявоєнні роки.

В цей час у своїх листах кобзар часто згадував про важкий стан свого здоров'я, підірваного в часи нелегкого дитинства та воєнного лихоліття. Я повідомив про це Центральне Правління музично-хорового товариства в Києві, і кобзарю було виділено путівку на безплатне курортне лікування та відпочинок у Трускавці.

Я погодився допомогти добратись кобзареві до Трускавця і зустрів Євгена Олександровича і Лідію Дмитрівну на залізничному двірці у Львові. Це була перша наша зустріч, хоч із листування з кобзарем та по розповідях інших кобзарів я був знайомий з творчістю Адамцевича, слухав його гру і спів у записах, знайомив з його діяльністю моїх учнів, учасників створених мною з братом капел.

Я супроводжував Адамцевичів до Трускавця, де їх радісно з оберемками квітів зустрічали представники новороздольських капел бандуристів.

Згодом про цю зустріч Євген Олександрович з великим захопленням розповідатиме письменнику Олексі Ющенкові:

– У Трускавці вітали мене учасники капел бандуристів “Струмок” та “Дністер”. Кажали: “співцю “Євшана” – сердечна шана! І заграли та заспівали на мою честь.

Прийшлося виступити і Євгену Олександровичу. Це був перший прилюдний виступ кобзаря на Львівщині.

Про цю зустріч О. Ющенко згадує у своєму нарисі “Роменський кобзар” (Євген Адамцевич), що увійшов у його збірку “Безсмертники” (Книга третя, Радянський письменник.– К., 1982. – С. 118).

Тут же домовились, що після відпочинку у Трускавці кобзар виступить в Дрогобичі і Новому Роздолі.

Кобзар здержав своє слово. Наприкінці лікування відбувся концертний виступ Адамцевича в Дрогобицькому педагогічному інституті. Громадськість міста, музикознавці, педагоги, студентська та шкільна молодь довго аплодували кобзареві. Високу оцінку виконавській майстерності народного співця давала і місцева преса.

Повертаючись з Трускавця, Євген Олександрович з Лідією Дмитрівною на запрошення місцевих бандуристів, завітали в Новий Роздол Миколаївського району на Львівщині.

Тісний актовий зал Новороздольської музичної школи не зміг вмістити всіх бажаючих послухати кобзаря. Мені так і не вдалось добитись дозволу виступити маловідомому тоді ще кобзареві на великій сцені просторого Палацу культури Роздольського гірничо-хімічного комбінату і тому довелось скористатись актовим залом музичної школи.

Почався концерт. Я зробив невелику доповідь про життєвий та творчий шлях кобзаря і вів програму. Кращими творами свого репертуару щедро частував тоді кобзар своїх слухачів. Захоплено були сприйняті присутніми оригінальні “Суд Байди” і “Євшан-зілля” (на слова М. Вороного), народні історичні пісні “Про Морозенка”, “Про Супруна”, “Ой не пугай пугаченьку”, “Про Палія Семена”, родинно-побутові “Через мої ворітенька”, “Ой попливи, вутко”, “Із-за гори ворон кричить”, “Налетіли журавлі”, ліричну “Ой на горі, на горі” (на слова О. Олеся “Сміються плачуть солов’ї”), на текст С. Карпенка “На захід сонце вже схилилось”. Закінчив кобзар виступ жартирливими народними піснями та знаменитим запорізьким маршем.

Довго не розходились після зустрічі з кобзарем численні новороздольці. Всім ще хотілось хоч трохи поспілкуватись з прекрасним дивом кобзарської пісні.

Потім були теплі зустрічі з колективами капел бандуристів “Дністер” та “Струмок”.

Гостюючи у нас вдома, кобзар часто брав до рук бандуру і імпровізував на теми українських народних пісень та мелодій. Якось, слухаючи гру кобзаря, до Євгена Олександровича підійшли наші діти, – Одарка і Тарасик. Кобзар грав щось тужливе. Раптом, почувши, що поруч діти, весело промовив: “А чим же Вас маленьких порадувати?” – і почав імпровізувати на тему народної пісні “Ходить гарбуз по городу”. Я більше ніколи не чув, щоб кобзар ще колись виконував цей твір.

Про перебування кобзаря в селищі сірчаників Новому Роздолі та його концертні виступи схвально писала районна газета.

Через деякий час, в 1969 році, Адамцевич з групою кобзарів вдруге побував на Львівщині. У Львові було організовано два кобзарські концерти, – в концертному залі Львівського політехнічного інституту та на Львівському заводі автотранспорту. Разом з Євгеном Олександровичем у Львові тоді виступали його побратими кобзарі Григорій Ільченко з Харкова, Іван Панченко та Георгій Ткаченко з Києва, Олександр Маркевич з Білої Церкви, лірник Павло Черемський з Києва, київський фольклорист та кобзар Михайло Полотай, здібні бандуристи брати Василь та Микола Литвини.

Рокотали кобзи у Львові, народні співці щедро дарували львів’янам народні думи, історичні пісні, інші твори.

Виступили у вересні 1969 року окремі кобзарі і по Львівському телебаченні (автор сценарію Б. Жеплинський, режисер Богдан Мельник, редактор Оксана Паламарчук). Євген Олександрович виконав “Суд Байди” і “Запорізький марш”.

Якось перед концертом розмова пішла про те, що чиновники і бюрократи часто не дозволяють виступати кобзарям на великих сценах, вилучають окремі їх твори,

узгоджуючи програми і т. д. В кутку впівголоса в цей час Євген Олександрович співав про кобзарів:

Обдерті, забуті,
В старенькій свитині
сумними степами
ідуть кобзарі.
Незрячі, вони
про свободу співають
і сонце вітають
на ранній зорі.
Раптом обірвався спів кобзаря.

– А куди ж дивляться, куди ж ведуть нас зрячі? – питав кобзар. Він розповів, як йому викреслюють часто з програми його “Запорізький марш”. Кажуть поміняти назву на “Козацький марш”. – Та хіба ж в цьому суть? – продовжував Євген Олександрович, – гарний твір, побудований на рідних народних мелодіях, житиме, як яскрава перлина, вічно, незважаючи на назву чи заборону.

Віщими стали пророчі слова кобзаря. Його невмирущий “Запорізький марш” і нині захоплює слухачів, а концертні виступи Адамцевича на Львівщині відкрили ще одну сторінку його творчої діяльності і назавжди запам’ятались усім, хто його тоді слухав.

Спадкоємець роменських кобзарів (Ігор Рачок)

В роменському краєзнавчому музеї було людно. На вечір, присвячений пам’яті видатного роменського кобзаря Євгена Олександровича Адамцевича, зібрались численні шанувальники народної музики та пісень. В центральному залі виступали митці, народні музики. Прийшла черга виступати і кобзарю Ігорю Карповичу Рачку. І тоді вдарив кобзар по струнах...

Забігали пальці по приструнках кобзи, зарокотали баси, перевтілювалась музика і полилась улюблена пісня Є. О. Адамцевича “Суд Байди”, потім пісні на слова Т. Г. Шевченка “За байраком байрак”, “Нащо мені журитися”, “Перебендя”, кілька історичних народних пісень і накінець – знаменитий “Запорізький марш”.

Кобзар заворожив усіх присутніх в залі. Залягла глибока тиша. Після кожного виконуваного твору зривався грім аплодисментів. Глядачі були в захопленні.

– Оце, так, справді славний продовжувач справи роменських кобзарів! – вигукнув хтось із присутніх, коли кобзар, вклонившись, сховався із сцени, а зал гримів оплесками.

Скромний та тихий по натурі Ігор Карпович Рачок, коли торкається струн бандури, зовсім перевтілюється. Він повністю віддається пісні чи думі, яку виконує. Його обличчя то замріяно сяє при ліричних відступах виконуваного твору, то грізно похмурніє, а то й лютує, в бунтарському пориві при відтворенні героїчних сцен і подій, змальованих в історичних піснях та думках, то знову добродушно веселішає, коли слухачі вибухають сміхом при виконанні жартівливих пісень.

Спостерігаючи за грою і співом цього кобзаря, дивуєшся звідки береться стільки наснаги, духовної сили і експресії в цієї здавалось би нічим зовні непримітної скромної і добродушної людини. Але коли бачиш з якою ніжністю та насолодою бере в руки він свою бандуру, розумієш – незмірно велика любов до рідної музики, пісні і думи саме і є тим справжнім життєдайним джерелом сили і творчої наснаги кобзаря.

...Його біографія не дуже відрізняється від біографії інших народних кобзарів сучасного типу. Народився Ігор Карпович Рачок 25 лютого 1937 року, в селі Лавіркове тоді Роменського (тепер Талалаївського району) Чернігівської області. Батько Карпо Пантелеймонович та мати Матрона Олексіївна – селяни козацького роду, знали багато народних казок, оповідей та пісень, тож любов до рідної пісні змалку прищеплювали і синові. Вони були скромними трудівниками, добросовісно працювали в рідному колгоспі. Батько ще й грав на різних інструментах, – від балалайки до скрипки. Отож ще малим хлопцем і син почав грати на балалайці, мандоліні, скрипці, гармошці, баяні.

З 1953 року, закінчивши 8 класів місцевої школи, Ігор почав працювати в колгоспі на рядових роботах, а у вільний час поширював свої музичні знання, часто грав для молоді, в місцевому клубі.

В 1964 році, придбавши стареньку кобзу-бандуру, почав вчитися грати на ній у Федора Івановича Співака, котрий жив у сусідньому хуторі Березівка. Далі вдосконалював гру на бандурі у роменських кобзарів Івана Яковича Петренка та Євгена Олександровича Адамцевича, під впливом яких вивчив не тільки історичні народні пісні, пісні на слова видатних поетів України, але й опанував виконання народних дум.

З липня 1972 року Ігор Карпович працює ремонтером залізничного шляху Ромни–Київ, обслуговуючи дільницю Лавіркове–Харкове. Увесь вільний час віддає кобзі-бандурі, яка за давніми кобзарськими традиціями стала нерозлучною супутницею його життя.

Кобзар часто грає для себе і друзів, виступає в Будинках культури, школах, Роменському музеї.

Декілька років тому придбав копію козацької бандури XVIII ст. і на ній залюбки виконує народні думи: “Плач невільників”, “Про Олексія Поповича”, “Про Марусю Богуславку”, “Про Хортицю”, “Про зруйнування Січі” та інші.

– Сподобав я її, – розказує Ігор Карпович, – за малі розміри, простоту, зручність. Грати на ній можна і стоячи. Перекинув ремінь через плече – і грай. Але і пальцівки на ній інші і держати її треба дещо по-іншому. На голос вона, може, й слабкіша, – але дуже зручна для індивідуального виконання. А перейняв я старинний спосіб гри на бандурі, стрій, пальцівки та деякі виконавські особливості чи в ненайстарішого сучасного кобзаря і художника Георгія Кириловича Ткаченка, що жив у Києві.

Народні пісні, яких кобзар знає дуже багато, а також твори композиторів (всього в репертуарі кобзаря понад 200 творів), він виконує на новій вдосконаленій бандурі Чернігівської фабрики музичних інструментів.

...Любить Ігор Карпович милуватись багатством кольорів та розмаїттям природи. При щоденній праці на залізничному шляху постійно захоплювався краєвидами рідного краю. Особливо квітами...

Отож і в той вечір, на концерті, присвяченому його землякові та вчителеві Є. О. Адамцевичу, кобзарю Ігорю Карповичу Рачку було піднесено обережки чудових квітів. В них і любов, і подяка від численних шанувальників рідної культури спадкоємцеві і продовжувачеві кобзарських традицій народних співців Роменщини, людині, закоханій в рідну пісню і бандуру.

...Тепер Ігор Карпович – пенсіонер, але бандури не кидає. Вона його вірна розрадниця в будні і свята.

Співець правди (Михайло Башловка)

Коли я в 60-70-х роках бував у Києві, кожного разу старався відвідати невеликий скромний будинок, що притулювся у пишному садочку серед буйного різнотрав'я по вулиці ім. Бурмістенко, в якому жив великий шанувальник рідної культури Іван Борисович Панченко. Незважаючи на свій вік, Іван Борисович вів активне життя, бував на різних святах, концертах, сам добре грав на бандурі, знав безліч народних пісень, приказок, легенд, оповідей, спілкувався з видатними діячами культури, знав багатьох народних співців.

...Якось за порадою Івана Борисовича літом 1968 року ми вибрались провідати київського народного кобзаря Михайла Федоровича Башловку, що жив тоді по вул. ім. Тельмана. Народні співці мені вже не раз розповідали про цього кобзаря, характеризували його як найбільш плідного незрячого київського кобзаря нового покоління, але я до цього часу не слухав цього муз'ю. Тому з великою цікавістю я переступив поріг його помешкання.

Застали ми Михайла Федоровича за звичною для нього та несподіваною для нас роботою. Посеред кімнати стояв чималий міх, довкруги якого на стільцях сиділа чи не вся сім'я Башловки (господар, дружина, діти). Піднявшись нам назустріч і привітавшись, господар пояснив:

– Оце працюємо з дружиною надомниками. Розкладаємо в обгортки-пакетики припинки до волосся. Діти старші допомагають. Недалі як через годину дружина повинна здати нашу продукцію. Тому просимо вибачити. Сідайте будь-ласка, відпочиньте, а ми швиденько закінчимо почате діло. І, присівши, ми побачили, як знову запрацювала вся сім'я. Вони зручно і вправно добували з мішка спиначі і вкладали їх в паперові пакетики. Далі пакетики вкладались в коробку. Робота кипіла.

Я запропонував допомогти.

– Попробуйте, – не дуже радо погодився голова сім'ї, – тільки будьте уважні! І коли я заповнив перший пакетик, Михайло Федорович простягнув руку, взяв пакетик від мене і швидкими рухами пальців перерахував кількість спиначів та їх розміщення в пакеті.

– Можете продовжувати допомагати! Екзамен ви здали! – сказав всміхаючись господар. – Справа в тому, що і нас перевіряє відділ контролю при прийомі продукції. В пакетуку не тільки повинна бути певна кількість спиначів, але усі вони повинні бути повернені головками вгору, не сміє бути серед них бракованих спиначів і т.д. Коли знайдуть хоч невелике порушення вимог – нам не оплачують за всю партію зданої продукції.

Коли нарешті опустів міх, вся продукція була упакована, а коробки складені для здачі в прийомник, ми попросили кобзаря пограти. І він, підстроївши кобзу, вчинив нашу волю. Тоді і розповів про себе...

...Народився Михайло Федорович Башловка 19 листопада 1924 року на хуторі Макухи Опішнянського р-ну Полтавської обл. Зір втратив з дитинства. Вчився в школі сліпих у Полтаві, потім в Житомирі, в Києві. Грати на бандурі почав в 1940 році.

В 1944–1945 роках блукав з кобзою по Полтавщині, Харківщині, Київщині та інших областях, таким чином заробляючи на шматок хліба. В той час Башловка складає перші мелодії до свого репертуару: баладу “Ярина” на текст Б. Грінченка, мелодію на твір П. Куліша “До кобзи” та інші.

В 50-х роках Башловка бере участь у кобзарському ансамблі під керівництвом М. П. Полотая при Київському товаристві сліпих, удосконалює гру на бандурі, створює нові твори. В цей час складає чудові пісні з власними словами та музикою: “Як полки Богдана” та “Дума-пісня про Івана Богуна”, а також ряд творів на слова Т. Шевченка (“Стоїть в селі Суботові”), В. Самійленка (“Ельдорадо” та “Сон”), Василя Мови (“Козачий кістяк”), П. Тичини (“Пам’яті тридцяти”), М. Вороного (“Євшан-зілля”), кілька творів на слова О. Олесея та інші.

...Мов зачаровані, слухали ми голос приємного тембру і дзвінкі щедрі звуки кобзи народного співця, який частував нас своїми творами, народними піснями та думами. А ми просили грати ще, і ще... Нарешті кобзар промовив:

– А тепер вам виконаю пісню, пов’язану з важкими спогадами про моє голодне дитинство, про страшний рік на нашому хуторі, про голод в Україні. Я нечасто виконую цю пісню, створену на основі пережитої мною події, бо й так багато маю неприємностей через мої пісні. Хочеться співати про правду, хочеться справедливості. І кобзар почав...

На село весна вже йшла
Теплий вітер віяв,
А в народі піднялась
Люта веремія...
Скрізь ходили по дворах
З щупами бригади.
І несли сваволю й жах
Іменем радвледи.
Комсомольці молоді
Скрізь бешкетували,
Уподібнившись орді,
Мужиків хапали.

Куркулі на Соловках
Швидко опинились,
А тепер середняка
Й бідноту громили.

Забирали по селі

Збіжжя до зернини,
Не лишали для калік,
Навіть для дитини.
Груба сила кулака,
Голод і погрози
Заганяли мужика
В ненависні тсози.
Люди вдома й по шляхах
З голоду конали,
А мерців по їх дворах
Ледь живі ховали.
Замордоване село
Ледве що з душею
У колгосп здійснити йшло
Сталінську ідею.
Ми сиділи на печі
Злякані й голодні
Батько, схоплений вночі,
Мучився в холодній.
Мати плакала в кутку
І благала Спаса,
Щоб в годину цю тяжку
Нам не дав пропасти.
Та схопилася нараз
З жахом наша мати:
То з сільради йшли до нас
Хліба знов шукати.
Вже давно забрали в нас
Жито і пшеницю
Та єдиний ще лишивсь
Клунок сочевиці.
Клунок той мені на піч
Вмить поклала мати
У сліпого, ж певна річ,
Не посміють брати.
Задорожній Олексій,
Катюга проклятий
Сам поліз на піч мерщій
Клунка віднімати.
І хоч як я захищав
Дорогого клунка
Він таки помандрував
До зсипного пункта.
Зголосила на дворі

У нестямі мати:
“Краще ти мене заріж,
Олексію – кате!”
Проминув той час гіркий,
Заніміли болі...
У могилі Олексій
Спить по Божій волі.
Я ж навромацки в житті
Досі ще блукаю, –
Про страшні події ці
Правду вам співаю.
Знає хутір Макухи,
Знає Полтавщина
За чиї тоді гріхи
Гинула Вкраїна.
Ми ж безвинним жертвам всім
Голоду страшного
Вічну пам'ять вознесім
До святого Бога.

Кобзар закінчив. А ми думали: Яку треба мати відвагу, щоб в час репресій і несправедливості скласти такий твір і співати правду.

Тоді я і записав повний текст “Пісні про голод на Україні”, створеної М. Ф. Башловкою.

...Останні роки свого життя М. Ф. Башловка працював друкарем друкарського цеху київської фірми “Світанок”, у вільні хвилини творив, імпровізував. На жаль в цей час його твори майже не публікувались. Творчість талановитого самобутнього кобзаря залишилась невідомою для широких народних кругів.

Важкі умови життя підірвали здоров'я кобзаря. Важко переживав співець і гнітючу атмосферу періоду застою та занепаду рідної культури...

Помер М. Ф. Башловка 30 квітня 1973 року. Похований на Байковому цвинтарі.

В гостях у бандуристки (Євдокія Леміш)

– Хочете почути, як співає–грає найстаріша бандуристка України, – їдьте в село Жовтневе Менського району, що на Чернігівщині, – сказали нам при одній із зустрічей старі кобзарі. І ми поїхали.

Була весна 1968 року, цвіли сади. Автомобіль мчав безупинно то шосейними, то звивистими польовими дорогами. Стояла чудова погода, над полями лунали трелі жайворонків, які, то зависали в прозорому небі, то опускались–піднімались вертикально в голубій висі.

В післяобідню пору були ми вже в Жовтневому. Розшукувати бандуристку нам не довелось. В селі нам зразу ж вказали, де живе “тітка Євдокія, що грає на кобзі”.

Коли ми зайшли на вказане подвір'я, назустріч нам вийшла літня вже бабуса, але бадьора, кріпка, життєрадісна. По всьому видно було, що господиня звикла часто зустрічати гостей.

Ми представились, привітались, присіли під яблунею, що біля хати, розговорились.

...Народилась Євдокія Федосіївна Леміш, одна із найстаріших бандуристок України, 14 березня 1900 року в с. Жовтневому Менського району Чернігівської області, у бідній селянській сім'ї.

У дівчини виявилися музичні здібності і вона почала брати участь у сільському гуртку художньої самодіяльності.

Якось в 20-х роках в село зайшов відомий бандурист С. С. Власко, – учень славнозвісного на Чернігівщині кобзаря П. В. Кулика. У нього Євдокія Федосіївна й навчилася грати на бандурі.

– В той час не чути було, щоб жінки чи дівчата грали на бандурах, згадувала Євдокія Федосіївна, – і тому, коли я попросила Семена Сидоровича Власка, щоб він навчив мене грати на кобзі, він дуже здивувався. Але коли побачив, що я справді хочу навчитися грати і зрозумів, що я дуже люблю народні пісні – погодився. У нього я і навчилася виконувати деякі перші мелодії.

Згодом, вдосконаливши техніку гри та засвоївши певний репертуар, Є. Леміш почала виступати як солістка-бандуристка і разом з бандуристами С. Власком, Л. Удовиченком та іншими.

...Господиня запрошує нас у хату, яка стоїть у садку над ставком. Хміль і дикий виноград обліпили стіни, звисають з жердок, тягнуться до стріхи.

Заходимо в хату. На стінах фотографії в рушниках, на килимку красується бандура.

– Бандуру подарував мені наш сусід Педь, коли дізнався, що я почала вчитися грати на кобзі у Власка, – побачивши, що ми звернули увагу на інструмент, що висить на стіні, сказала Євдокія Федосіївна і, посміхаючись, додала: – З того часу я й стала бандуристкою!

Ми просимо Євдокію Федосіївну заграти на бандурі.

– Якщо ви хочете мене послухати, то підождіть хвилинку, а я переодягнусь.

Вона йде в комору, дістає із скрині корсетку, вишивану сорочку, нову квітасту хустину і, переодягнута, помолоділа заходить у хату. Бере бандуру і ми слухаємо.

Бандуристка виконує пісні про Морозенка, про Байду, про Кармалюка, жартівливі пісні. Вправно бігають по струнах пальці натруджених рук. Голос, незважаючи на літа, чистий, дзвінкий, приємного тембру, добре узгоджується з акомпанементом бандури.

Господиня говірка, непосидюча, компанійська. Пригощає нас чим хата багата. Приговорює. А відтак знову частує народною піснею під акомпанемент бандури.

– Співати змалку любила, – розповідає далі Євдокія Федосіївна, – в церковний хор ходила, на музики, а далі в самодіяльності виступала. Коли ж у село заходили кобзарі чи лірники, батько часто запрошував їх на ночівлю, хоч і небагатою була наша хата. Так і зустрілась я з кобзарем Власком, який і допоміг мені стати бандуристкою.

В перші роки після революції у нас в селі була велика художня самодіяльність. Тоді ми і клуб обладнали на зароблені гроші. Ставили п'єси, співали хором, їздили виступати в Макошино, Слобідку й інші села. Чоловік мій не суперечив, сам виступав у масових сценах парубком, я грала Наталку Полтавку, дівчину з "Назара Стодолі" та інші ролі. Скажу не хвастаючи, співала я тоді добре дискантом, та ще з бандурою.

– Приїздили до нас в село артисти з Полтави, то я теж з ними їздила по селах і виступала з бандурою. А з Власком останній раз ми співали в Мені і в Жовтневому в 1941 році.

Ми знаємо з розповідей односельчан, що Євдокія Федосіївна і далі часто виступала на сцені клубу рідного села, брала участь у святкових вечорах і концертах.

Господиня розповідає про своїх дочок Вікторію і Раю, яких вона теж навчила грати на бандурі.

– Живуть вони тепер окремо, та піклуються про мене. Та й садок і город є свої.

Заслухані в спів Євдокії Федосіївни, ми подумали, як нелегко було цій тепер уже бабусі, а колись молодій дівчині та молодиці, дбати про домашнє господарство, виховувати дітей, важко працювати на колгоспній ниві та разом з цим освоювати гру на бандурі і частувати людей рідною піснею під передзвін свого інструменту.

Накінець прощаємось, дякуємо за гостинність, за пісню, за розповіді.

– Приїздіть в гості восени, коли зародить садок, на свіжі яблука та груші, – запрошувала на прощання господиня.

...Нам не довелось ще раз побувати в гостях у бандуристки. Останні роки свого життя Є. Ф. Леміш провела у своєї доньки в місті Северодонецьку Ворошиловградської (Луганської) області, де і померла 18 липня 1982 року. Там її і поховано.

Та добра слава про одну із перших бандуристок України живе і донині, не тільки в селі Жовтневому та на Чернігівщині, але й серед всього кобзарства.

Учениця самого Хоткевича (Олеся Левадна)

Пальці ніжно торкаються струн бандури і лине пісня. Замріяно всміхається музикантка, плавно похитується запорошена сивиною голова. Бандуристка частує мене співом і згадує молодість.

Сиджу в скромній кімнаті дрогобицької квартири, що на міському ринку однієї з найстаріших кобзарок України – Олесі Федотіївни Левадної. Бандуристці виповнилось вісімдесят, і нині вона мало нагадує надзвичайної вроди високу, струнку, чепурну дівчину в вишитій сорочці зі стрічкою в довгій косі та бандурою на колінах, яка дивиться на мене з фотографії шістдесятилітньої давності, що висить на стіні.

– Вже дещо призабула, бо рідко граю, – виправдовується кобзарка, – але співаю щодня. Без пісень не можу!

– А як все починалось? – запитую.

І Олеся Федотіївна розповідає про себе...

Народилася 14 квітня 1905 року в Решетилівці на Полтавщині. Змалку полюбила пісню. Маючи од природи приємний голос, співала і в школі, і вдома, і вечорами на вулиці з посестрами з рідного села.

Якось, почувши спів дівчини, її запросив до себе в хату Василь Якович Осадько – освічена, музично обдарована людина. Він добре володів бандурою і запропонував Олесі навчитися в нього гри на цьому інструменті.

– Пам'ятаю, – згадує Олеся Федотіївна, коли я прийшла до нього, Осадько взяв свою бандуру, підстроїв і заграв пісню “Як ішов я вулицею раз, раз”. Я уважно слухала, пісня сподобалась. А коли він заграв “Думи мої” на слова Т. Г. Шевченка, я була зачарована його грою. Тут же дала згоду. Так почалось моє перше кобзарське навчання.

В. Я. Осадько народився на Харківщині, грав у Харківській художній капелі бандуристів, а відтак створив невеличкий ансамбль кобзарів, з яким мандрував по Україні. У 1925 році переїхав жити в Решетилівку, де заснував новий ансамбль. Пройшовши науку в Осадька, Левадна також вирішила взяти в ньому участь. У програмі колективу (він давав зокрема –концерти у двох відділеннях) були виступи самого керівника, – В. Я. Осадька, дуетів і тріо в складі В. Осадька, Г. Підгірного та О. Левадної. Ансамбль успішно гастролював по Полтавщині, а в 1927 році виступив і в театрі імені Луначарського в Дніпропетровську.

– Осадько, – розповідає Олеся Федотіївна, – був здібним музикантом, добрим організатором і керівником. На жаль, згодом він виїхав з Решетилівки, і мої виступи під його орудою закінчились. Я стала думати, як мені бути далі. Згодом приєдналася до капели бандуристів імені М. Кравченка, з якою виступала в гастрольних поїздках по Київщині, а відтак почала працювати з Дмитром Андрусенком, Григорієм Підгірним, Степаном Журманом та Іваном Крамарем в ансамблі “Кобзарі Полтавщини”. Виступали у Полтавській, Харківській та Кіровоградській областях.

У 1930 році Олеся переїхала жити в місто Красноград до своєї сестри. Там почала вчитися на торговельних курсах.

– Але до торгівлі в мене не було ні хисту, ні бажання. Я хотіла співати, і коли в Красноград приїхали з концертом харківські бандуристи, після їх виступу ніяк не могла знов стати за прилавок. До того ж брат привів після концерту в хату жінку–фольклористку і студента Харківського університету, котрі приїхали з бандуристами. Попросив мене заграти. Та бандура, яку я не брала до рук півроку, була розстроєна, а мені до цього ніколи не доводилося самій настроювати інструмент. Я розплакалася й відмовилась грати. Тоді, перепросивши, брат повів гостей до поїзда.

Як же я була здивована, коли в найближчу суботу після концерту харківських бандуристів, вийшовши на вулицю, побачила афішу: “...Завтра, в неділю, у місцевому клубі відбудеться концерт бандуристки Олесі Левадної”. Мій концерт! Я ніколи не виступала як солістка. Розгубившись, повернулася до хати з плачем. Аби заспокоїти мене, брат признався: це він виготовив і розклеїв по всьому місту афіші, а перед цим запросив на концерт тих самих фольклористку та студента.

Спробувала ще раз відмовитись, розуміючи, що перед слухачами з університету та земляками треба виступити на рівні, а я давно не грала й часу на підготовку обмаль. Але коли брат сказав, що в клубі почали продавати квитки, зрозуміла: виходу немає, треба виступати.

Увесь час, який залишався до концерту, готувалася. З допомогою брата, котрий добре грав на скрипці, настроїла бандуру, вийняла зі скрині свою вишивану сорочку,

святкову спідницю й намисто. З допомогою сестри позичила у багатих євреїв-сусідів гарні червоні черевики.

Клуб був переповнений. Серед глядачів – багато військових, молоді. В першому ряду сиділи фольклористка і студент з блокнотами в руках. Спершу я дуже розхвилювалась, але згодом заспокоїлася і, мабуть, далі виступала непогано.

Потім мене вітали, бажали нових успіхів, закидали квітами. І я була на сьомому небі, вважаючи, що досягла найвищих вершин, про які тільки можна мріяти, хоч тепер розумію: нічим, крім доброго голосу, тоді здивувати глядачів не могла. Після концерту фольклористка й, особливо, студент почали радити мені їхати в Харків навчатися кобзарського мистецтва. Я була вельми здивована і спершу відмовлялась. Тоді студент сказав, що в Харкові працює і дає уроки гри на бандурі справжній віртуоз – Гнат Хоткевич, що вчитися в нього – велике щастя. Фольклористка додала чимало цікавого, і я, порадившись із сестрою й братом, уже наступного дня вирушила поїздом до Харкова.

Знайомий студент зустрів мене, привів у Харківський музично-драматичний інститут, допоміг написати заяву з проханням допустити до вступних іспитів. Кілька ночей я провела на вокзалі, поки, нарешті, настав день прослуховування.

Вже зранку перед екзаменаційною аудиторією зібралося багато абітурієнтів. Усі говорили про світило інституту професора Чемезова, який працював з вокалістами. Всі ми страшенно хвилювалися. Я зазирнула крізь замкову шпарину і побачила комісію. Посередині, як мені пояснили знавці, сидів головуючий – сам професор Чемезов.

Нарешті двері відчинилися, і запросили мене. Першу пісню комісія вислухала мовчки. Не викликала особливого ентузіазму і друга, комсомольська, яку я співала під супровід рояля. Нарешті скромний чорнявий чоловік, котрий сидів поруч Чемезова, попросив мене виконати що-небудь під бандуру. Я заграла й проспівала кілька народних дівочих пісень. Члени комісії ожили – мій спів сподобався. Я не зводила очей з професора Чемезова й думала, чому немає Хоткевича – він міг би посправжньому оцінити мою гру на бандурі. А коли на прохання когось із членів комісії виконала декілька інструментальних творів (козачок, метелицю і ще якусь в'язанку народних мелодій), професор Чемезов сказав: “Достатньо! Ви прийняті й будете займатися у класі Гната Хоткевича!”.

Мов на крилах, вибігла я з аудиторії, де відбувалося прослуховування, і, переповнена щастям, пішла влаштовуватись в гуртожиток.

Через кілька днів почалися заняття. Я з бандурою через плече стояла перед дверима з написом “Клас Г. Хоткевича”. Яким же було розчарування, коли, відчинивши двері, побачила перед собою того самого чорнявого чоловіка, котрий сидів під час екзаменів поруч із професором Чемезовим. “Я – Гнат Хоткевич, – відрекомендувався він, – буду вчити вас грати на бандурі!”.

Уроки мій педагог проводив чітко, цікаво, був дуже пунктуальним і акуратним, до чого привчав і нас. З кожним заняттям я засвоювала все нові й нові прийоми гри, вдосконалювала техніку. От коли збагнула, як мало знала!

Наприкінці кожного уроку, якщо залишалося трохи часу, або й після занять Гнат Мартинович любив розповідати нам про походження бандури, конструкцію і

вдосконалення цього інструмента, свої задуми, зустрічі з кобзарями, перебування в Галичині.

На кожен урок до Хоткевича я йшла з радістю, хоч часто і хвилювалася. Крім того, займалася вокалом у професора Чемезова.

На жаль, Гнат Мартинович почав дедалі частіше хворіти, а згодом і зовсім зліг. Пам'ятаю, як на прохання його дружини я приносила ліки, що їх варила знайома знахарка. Вчитель приймав мене завжди з усмішкою, хоч все більше підупадав на силі. Врешті, коли я в один з вечорів прийшла відвідати Хоткевича, мене до нього не допустили: сказали, що стан його здоров'я значно погіршився.

Так закінчилось моє навчання у знаменитого бандуриста. Через кілька місяців Гната Мартиновича не стало.

...Олеся Федотіївна Левадна почала працювати в Харківській державній філармонії, виступала в складі ансамблю бандуристів і як солістка.

– Яюсь після одного з моїх концертних виступів на Харківщині, – згадує вона, – до мене підійшов сліпий кобзар. Чорнявий, бідно, але акуратно вдягнений, він був на голову вищий за мене і чимось приваблював. “Як ти, доню, гарно грала, – сказав. – Дай глянути на тебе!”.

Я до того ніколи близько не спілкувалася зі сліпими людьми, тому його слова здивували мене. Але кобзар упевнено підійшов ближче, легенько поклав мені на плече руку і промовив: “Спасибі, дочко, за пісні! Спасибі, що порадувала людей і мене, старого. Щастя тобі в твоїй нелегкій праці! А греш ти славно, спасибі!”

І тоді я на радощах вигукнула: “Так я ж учениця самого Хоткевича!”.

Цю зустріч зі сліпим кобзарем Левадна запам'ятала назавжди й дуже шкодувала, що не розпитала кобзаря, як його звать, звідки він, не послухала його пісень, а може, й дум.

А потім почалася війна. У 1944–1946 роках Олеся Левадна гастролювала разом з Українським державним драматичним театром УРСР імені Т. Шевченка, виступала і в Москві. У 1946 році працювала в Тернопільській філармонії, а з 1948 -го – в Дрогобичі в ансамблі пісні й танцю “Прикарпаття”, який згодом почав називатись “Верховина”.

У репертуарі О. Ф. Левадної, однієї з перших бандуристок радянського часу, переважали українські народні дівочі пісні. Виконувала вона також твори на слова Т. Г. Шевченка, класичні кобзарські речі.

З 1960 року О. Левадна – пенсіонерка, жила в Дрогобичі. Як цінну реліквію зберігала старовинну бандуру роботи одного з харківських народних майстрів, подаровану братом, та з пошаною згадувала свого вчителя Гната Хоткевича, якому багато чим завдячувала.

...Немає вже серед нас Олесі Федотіївни Левадної, померла вона 3 березня 1988 року, але залишився світлий спогад про українського соловейка, славу ученицю видатного Гната Хоткевича.

На будинку в Дрогобичі, де жила одна із перших сучасних бандуристок України, 28 травня 1999 року відкрито меморіальну таблицю. Посвячення таблиці перетворилось у справжнє свято. Прибуло багато священиків, зі спогадами виступали

сучасники, грали-співали кобзарі й бандуристи Львівщини, молодь, діти. Майоріли прапори незалежної України.

Буря, породжена кобзою (Григорій Ільченко)

Про народного кобзаря Григорія Миколайовича Ільченка та його виконавську майстерність я чув багато схвальних відгуків і від кобзарів-професіоналів, і від різних шанувальників кобзарського мистецтва. Але почути кобзаря довелося тільки у 1969 році, коли було організовано перший виступ групи народних співців у Львові. Я був тоді членом правління Об'єднання кобзарів України при музично-хоровому товаристві УРСР і брав безпосередню участь в організації цих концертів.

Після виступу я попросив Ільченка розповісти про своє життя.

– Може, й справді згодиться для історії нашого кобзарського мистецтва, – погодився кобзар і почав свою розповідь...

– Було літо 1922 року. Неділя. Ще із-за обрію не виткнулося ранкове сонце, а Полтавським шляхом торохкотіли вози, – то на базар до Валок поспішали люди з ближніх і дальніх сіл і хуторів. Пішов і я, – вів свою розповідь Григорій Ільченко, – і побачив на базарі сліпого кобзаря Макара Христенка. Той виконував думи та історичні пісні, тужливо співав людям про минуле, далі переходив на ліричні, а то й побутові та веселі жартівливі. Я не відривав очей від співця, затамувавши подих, слухав його гру та спів і все думав: “Оце інструмент! Оце музика!”

“Світ став немилий мені без кобзи, – писав згодом про ці дні в одному з листів до мене Ільченко, – і де б не був – чи вдома, чи у Валках, чи в кузні, де я тоді працював, – усе думав: “Де роздобути кобзу?”

Якось Григорій дізнався, що в селі Гонтів Яр в одних людей є стара кобза. Побіг він туди, та як не просив, йому не продали, а тільки дали на деякий час пограти. Пробула вона в хлопця щось з півроку. З того часу почалося для нього, як він потім згадував, нове життя. Спершу вчився грати самотужки, а згодом попросився на науку до кобзаря Христенка, від якого перейняв не тільки дещо з репертуару, але й арсенал кобзарських традицій, вміння донести до слухачів засобом співу і гри на кобзі задум, закладений у творі.

– Я вже вмів виконувати кілька творів, – розповідав Ільченко, – коли до мене якось підійшов один старезний дідусь і признався, що в нього є те, що я шукаю, – стара кобза. Взяв я її і торкнув кілька струн, що вціліли. Свіжо і щиро задзвеніла, неначе радіючи, що про неї згадали.

Підремонтував і відтоді вирішив твердо: доля моя кобзарська! Так розпочалося нове, справді кобзарське життя.

1926 року до Валок приїхала Харківська капела бандуристів. Побачили капеляни на вітрині фотографію: молодий хлопець грає на кобзі. Розпитали, хто такий, завітали і запросили до капели. Так Григорій став учасником, а згодом головою Харківської художньої капели кобзарів ім. Т. Г. Шевченка, в якій грав і співав до 1928 року.

Мандруючи з капелою, Григорій уперше побачив у Ялті море. Враження було незабутнє. Молодий кобзар милувався голубим краєвидом, слухав “музику моря” у час шторму. Він закривав очі, і йому ввижались на гребнях хвиль запорізькі чайки з

відважними чубатими лицарями-козаками. І тоді зародився задум створити свій варіант думи “Буря на Чорному морі”, який і донині вважається чи не найкращим здобутком кобзаря, увійшов до золотого фонду кобзарського мистецтва.

У роки Великої вітчизняної війни Ільченко часто виступає перед бійцями. З гнівом і обуренням слухав він розповідь очевидців про спалення фашистами шпиталу у Харкові. Цій події він присвятив “То не грім над степами гуркоче”, а також “Моя сердешна Україна” та сповнену гніву думу “Про матір-удову” (“То не чорні круки налетіли”...).

В кінці війни Ільченкові довелося їздити по Київщині з Володимиром Сосюрою та Сергієм Воскресенком. Слухав його гру та давав високу оцінку кобзарській майстерності і Максим Рильський.

В одному з листів до мене Г. М. Ільченко писав: “Дорогий Богдане Михайловичу! Сповіщаю, що 21 лютого мені виповниться сім десятків... За себе скажу, що кобзарюю потрохи, в середньому по 13 виступів на місяць. Далеко вже не їзду, а найчастіше виступаю по заводах та фабриках в обідню перерву безпосередньо в цехах. Сприймають дуже добре. Минулого року був на кінозйомках у картині “Україна вчора, сьогодні і завтра”, знімала тут, у Харкові, Київська кінофабрика. Знімали в саду Шевченка, під столітнім дубом. Співав я думу про Україну. Режисер казав, що для Канади, але буде і у нас. Та не знаю, коли буде”...

Далі кобзар писав про деякі свої задуми. Та не всі вдалося йому здійснити. Як і колишні умови режиму сталінщини, умови періоду застою не сприяли повному розвитку багатосторонніх зацікавлень та непересічного таланту кобзаря.

Скоро його не стало. Помер Г. М. Ільченко 1975 року, похований в Харкові, де він провів останні літа свого життя.

...Коли я нещодавно проглядав свій архів, серед листів мою увагу привернула подарована кобзарем з дарчим написом і автографом плакетка “Кобзар Григорій Ільченко”, випущена 1971 року книжковою фабрикою ім. М. В. Фрунзе. На ній два портрети кобзаря, текст його кобзарського маршу, а також вислів Максима Рильського про Ільченка: “...збирач і популяризатор народно-поетичної творчості, він вніс помітний вклад у розвиток культури українського народу”.

Багато незабутніх світлих спогадів залишилось від зустрічі з кобзарем Григорієм Ільченком. І чи не найбільш яскравий – враження від народженої його кобзою знаменитої думи “Буря на Чорному морі”.

Кобзаря слухали і в цехах (Анатолій Парфененко)

Про кобзаря Парфененка я вперше довідався від харківського кобзаря Григорія Ільченка. А весною 1967 року я вперше почув виступ і самого Парфененка. Розпочалось наше листування, на основі якого я склав творчу біографію цього кобзаря, який вміло пропагував де міг українську народну пісню, продовжував кращі кобзарські традиції, часто виступаючи навіть в цехах численних харківських заводів.

...Народився Анатолій Захарович Парфененко 1913 року в селі Покровському на Дніпропетровщині. Батько його загинув від рук білогвардійців, коли хлопцеві було всього п'ять років. Живучи у діда в с. Катеринівці, Анатолій любив слухати пісні, які

співала молодь, повертаючись з поля додому, а в святкові дні на сільському майдані милувався дівочими хороводами. Та незабаром він тяжко захворів і втратив зір. Після невеликого лікування, дід одвіз його до Дніпропетровського будинку-інтернату для сліпих.

В той час будинком-інтернатом завідував Олександр Михайлович Литвинов – палкий любитель музики, чудовий скрипаль. Вечорами у своєму кабінеті він подовгу грав на скрипці.

– Я, сидячи недалечко, годинами слухав чарівні мелодії, що лились через відчинене вікно кабінету і викликали в мене справжню насолоду і любов до музики, – згадує Парфененко.

При інтернаті діяв гарний хор та оркестр народних інструментів. Парфененко почав співати у хорі і вчитись грати на мандоліні.

Якось він почув виступ бандуриста Івана Носачевського з Дніпропетровська; він виконував історичні, ліричні та жартівливі народні пісні.

– Виконання творів Носачевським було емоційне. Особливо мені сподобались “Пісня про Морозенка”, “Про козака Супруна”, – згадує Парфененко. – Голос цього кобзаря та ніжні звуки так вплинули на мене, що я твердо вирішив стати бандуристом.

Через деякий час на одному із концертів Парфененко почув гру старого бандуриста Часника, до якого і попросився в науку.

– Ти ще дуже малий, хлопче, – сказав Часник. Але, послухавши, як він співає, погодився вчити його гри на бандурі. Та, на жаль, вчив його старий майстер недовго, бо незабаром помер.

Залишившись без учителя, Анатолій вирушив у мандри по Україні. В Полтаві він зустрівся з кобзарем Кушнериком, з яким поїхав до Миргорода, де й оселився. Придбавши бандуру, він почав самостійно опановувати техніку гри, за місяць Анатолій міг уже виконувати кілька пісень. Згодом у Миргороді він познайомився з бригадою бандуристів, де працював Павло Грищенко. У Грищенка юнак придбав першу вдосконалену бандуру з усіма півтонами та басами (роботи Івана Скляра) з нею і почав своє самостійне кобзарювання.

Мандруючи по Україні, Парфененко познайомився з Єгором Мовчаном, від якого перейняв задушевність виконання ліричних пісень; з Петром Гузем, у якого навчився майстерно виконувати жартівливі пісні та гуморески. У Ромнах Парфененко зустрів кобзарів Бедріна та Адамцевича, а на Чернігівщині познайомився з Мициком, Лукашем, Мельником, на Київщині бачився з кобзарем Носачем, Іванченком та Маркевичем, а також з бандуристами-професіоналами Баштаном, Кухтою, Перепелюком, Глушком. Знайомство з народними кобзарями та бандуристами-професіоналами помітно вплинуло на формування мистецького світогляду Парфененка. Вдосконалюється техніка його гри, збагачується репертуар, зріє талант співака-імпровізатора.

В роки Великої вітчизняної війни Анатолій Захарович жив біля станції Ромодан на Полтавщині. Часто ходив він по навколишніх селах, де виконував антифашистські пісні. Після звільнення Полтавщини від фашистських загарбників кобзар разом з військовою культбригадою виступав перед радянськими воїнами, робітниками та селянами.

Після війни Парфененко з бандуристом Дмитром Павловичем Самійленком організував капелу бандуристів на Миргородському круп'яному заводі. В 1957 році він переїхав до Харкова, де працював слюсарем-складальником в учбово-виробничому підприємстві Українського товариства сліпих.

Парфененко бере активну участь в художній самодіяльності підприємства: керує вокальним секстетом, виступає як соліст-бандурист.

В цей період Парфененко, разом з кобзарем Григорієм Ільченком, наскільки дозволяла комуністична цензура, долаючи перепони і заборони, виступав по заводах і фабриках, у клубах та палацах культури з тематичними лекціями-концертами: “Українська народна пісня та дума”, “Т. Г. Шевченко і народна пісня” тощо.

Аналізуючи виконавську діяльність А. Парфененка, слід відзначити особливо вдале виконання ним ліричних пісень. Та й сам він складає переважно ліричні твори (“Вечірня пісня”, “Я її покохав”, “Очі”, “Соловейко”). Парфененко також створив пісню-думу “Про Корейську війну”, пісню “Про Ковпака”, а також написав музику до “Пісні про перших космонавтів” на слова П. Глазового, “Вітер з гаєм розмовляє” (слова Т. Шевченка). Парфененку належить і кілька обробок українських народних пісень для бандури.

Напередодні досягнення Україною своєї незалежності згуртував біля себе молодих ентузіастів кобзарського мистецтва, виступав на зборах та маніфестаціях, а також на площах та скверах Харкова вже під українськими синьо-жовтими прапорами, виконуючи патріотичні пісні. Палко підтримував зачинателів збору коштів для побудови пам'ятника загиблим кобзарям, який встановлений в Харкові.

Помер Анатолій Захарович Парфененко 5серпня 1990 року, похований в Харкові.

Бандура, гартована в боях (Степан Топірець)

Серед експонатів періоду Громадянської війни Львівського історичного музею, – численної зброї, відзнак героїв та воєнних трофеїв, увагу відвідувачів привертає старовинний народний музичний інструмент – бандура. Невідомий народний умілець надав бандурі багато оригінально вирішених деталей: своєрідні виступи на приструннику, повні фантазії чепурні завитушки на головці інструменту, цікавої форми два отвори–голосники у вигляді розширених посередині і звужених на кінцях щілин. Краї верхняка бандури оздоблені візерунком на зразок української народної вишивки, вміло інкрустованої перламутром. На самому верхняку нижче голосників нанесено мистецьке зображення багатовікового дуба, що розпустив свої віти над Славутичем-Дніпром, а на дальньому плані видніє українське село, з чепурними білими хатками та рясними вишневими садками. А крайня хатка під стріхою неначе нагадує хату великого Кобзаря.

Під бандурою короткий напис: “Бандура козака С. В. Топірця”.

...Одержавши в музеї адресу, добираюсь на околицю міста, щоб познайомитись з вершником-бандуристом, який за своїми плечима, поряд з рушницею, проніс через воєнні лихоліття легендарну бандуру.

– Степана Васильовича знайдете в садку, що он там, за домами, певно, десь біля куреня, – пояснили мені сусіди, коли я став розпитувати, де знаходиться його квартира у новому домі за вказаною адресою.

Я йшов стежкою просторого великого саду школи-інтернату. Більшість дерев вже була рясно обсіпана білим цвітом, в якому гуділи бджоли, пахло медом і терпкою свіжістю зеленої трави...

На одній із алей я ще здалеку завважив високу фігуру літньої вже людини. Я підійшов ближче.

– Степан Васильович Топірець, гвардії старшина у відставці першого кінного корпусу козацтва, – клацнув чобітьми і сильно потис мені руку наглядач саду, всміхаючись, коли я коротко розповів, що розшукую колишнього власника легендарної бандури, що демонструється у Львівському історичному музеї.

– Проходьте он туди, там у нас і столик, і лавочки біля куреня, тут відпочинемо і поговоримо, – ласкаво запросив мене чоловіча у вишиваній сорочці та синіх козацьких шароварах з червоними лампасами. Йому вже було за сімдесят, але чорних довгих козацьких вусів ще майже не торкалася сивина. Тільки краї буйної колись чуприни вже біліли на голові.

Ми зручно вмостились на лавочці біля вкритого свіжоскошеною травою куреня. Господар виніс і поставив на столику дзбан доброго домашньої роботи квасу, заправленого медом.

Втамувавши спрагу, я попросив Степана Васильовича розповісти про себе.

...Народився я 1898 року в селі Курган на Лебединщині, – почав неспішно розповідь Топірець. – Коли мені було сім років, наша сім'я переїхала в Лебедин, де батько столярював, заробляючи на прожиток. В ті часи в Лебедині часто можна було почути гру старих кобзарів. Серед них виділявся безногий дідуган, якого звали Остап Редька. Він часто бував у нас вдома, куди запрошував його батько, щоб послухати гру і спів.

Батько мій, дід і прадід були козацького роду і самі козакували, отож, любили слухати, як одноногий старий кобзар під звуки своєї кобзи розповідав про козацькі походи, героїчне минуле нашого народу та прославлених героїв.

– Від Остапа Редьки, – вів далі розповідь Топірець, – я й перейняв цю велику любов до рідної пісні, до народного інструменту кобзи-бандури. Від старого Остапа я придбав і першу бандуру, від нього і навчився грати на ній.

– Згодом, в пошуках заробітку батько, а з ним уся наша сім'я, переїхали жити в Харків, де я познайомився з прекрасною людиною, учителем і бандуристом Олександром Васильовичем Досенком, в якого й навчився справжнього кобзарського мистецтва.

– Скоро з допомогою Досенка була придбана і ця бандура, з якою я нерозлучно пройшов більше 50 років свого кобзарського життя, і яка нині зберігається у Львівському історичному музеї...

Нащадок запорізьких козаків, С. В. Топірець вже в юнацькі роки, а було це в 1915 році, разом з батьком і нерозлучною кобзою-бандурою пішов козакувати. Нелегкий та складний бойовий шлях пройшов ветеран трьох воєн зі своєю вірною супутницею.

Безстрашний розвідник 3-го Кубанського кавалерійського козачого полку, учасник Громадянської війни, бравий вершник І-го кінного корпусу козацтва, С. В. Топірець серед жорстоких боїв та затяжних походів завжди знаходив час і мужність, щоб під гуркіт гармат та передзвін своєї бандури співати славним лицарям-кіннотникам народних українських пісень.

Після закінчення Громадянської війни, бандура Степана Топірця була його супутницею по мирних дорогах життя. А коли фашистські загарбники вдерлися на рідну землю, він командував взводом у першому кінному корпусі.

– Зі своєю подругою–бандурою, – згадує С. Топірець, – я не розлучався ніколи. Вона і тугу розганяла, і товариство звеселяла, мене не раз виручала...

– Якось ще в Громадянську війну, – вів далі бравий вершник, – на мене, ще молодого зовсім тоді кіннотника, насіло кілька білогвардійців. На допомогу скакали товариші, і я відбивався як міг. Але один із білогвардійців таки рубанув мене по плечу. Я встиг підставити свою шаблю, але кінець ворожої шаблюки досягнув мого плеча, ковзнув по ручці бандури і ледве зачепив – розрізав рукав моєї свитки. Якби не бандура на плечах, залишився б я тоді без руки. А шийку бандури прийшлося відновити. Знак від шаблі на бандурі видно і понині.

В час Великої Вітчизняної війни, якось в галопі, проскакуючи повз палаючий ліс, раптом звалився мій смертельно поранений кінь. Мене відкинуло, і я вдарився об палаюче дерево, знепритомнів. Коли очунав, побачив, що на мені горить шинель, обличчя все в крові. Я поспробував піднятися і почув, як зойкнули на плечах струни бандури. Я майже нічого не бачив, бо кров заливала очі. Встиг тільки обмацати бандуру. На диво вона була майже неушкодженою. Порвалися тільки деякі струни. Мене швидко підібрали товариші і, як виявилось, все обійшлося лише легкими подряпинами та ударом головою об землю.

В містечку Колках на Волині, при ліквідації групи фашистів, Степан Топірець був тяжко поранений. Спочатку лікували “Старшину гвардії-вуса” (так любовно називали свого однополчанина-бандуриста бойові друзі за його пишні козацькі вуса) в Києві, а відтак переправили у лікарню до Львова.

Відпрацювавши в післявоєнний період майже 20 років слюсарем на Львівському механічному заводі, Степан Васильович заслужив належний відпочинок. Та не зміг сидіти без діла справжній козак. Тісно було йому і в просторій квартирі в новому будинку на околиці Львова. Він завжди знаходив собі роботу і на заводі, і біля дому. Тому і взявся доглядати величенький фруктовий сад школи-інтернату, що поруч з його домом. Там він збудував курінь на взірєць козацького, де проводив майже всю теплу пору, там годував і прирученого орла, – величавого та гордого.

Нині вже немає серед живих козака-бандуриста Степана Васильовича Топірця. Він помер 1979 року і з козацькими почесними похоронений на Янівському цвинтарі.

Багато цікавих документів, десятки фотографій, численні бойові пам'ятки та нагороди, записки-спогади про своє кобзарювання, про бойові походи, про бувальщину на пройденому життєвому шляху зберігаються в домашньому архіві козака-бандуриста.

А гідна пошани, овіяна славою і димом бойових походів, бандура С. В. Топірця, нагадує численним відвідувачам музею про безстрашного воїна, козака-бандуриста,

який проніс її по складних дорогах життя, славлячи ратні подвиги козаків-героїв, рідну Батьківщину, невмирущу народну правду.

Бандура і море (Остап Кіндрачук)

Стояв гарний літній сонячний полудень. Зі сторони моря несло приємною прохолодою. Тінистими алеями набережної Ялти проходили відпочиваючі. На лавочках під платанами зачитались свіжими газетами пенсіонери. Над пристанню покрикували чайки. Погойдувались біля причалів судна.

Була обідня пора. До відходу рейсової крилатої “Комети”, якою я вибирався в Севастополь, і на яку заздалегідь придбав квитка, залишалось ще більше години. Я проходжувався по причалу, спостерігаючи за зграєю чайок, яких підгодовували засмагли матроси...

Війнув вітер з моря, і до вух моїх донеслися такі близькі мені і знайомі звуки бандури. Бандура і море – щось незвичного було в поєднанні цих понять. Та я не помилявся. З палуби крилатої “Комети”, що погойдувалась легко на хвилях біля причалу, неслась мелодія народної думи “Про козака бандуриста”. Звуки то посилювались, то завмикали, а дзвінкий приємний баритон душевно виводив:

...Кобзо моя, дружино вірна,

Бандуро моя мальована...

Я аж тепер помітив, що на стільці на палубі сидить з бандурою на колінах, мов би ласкаво пригортаючи інструмент до своїх грудей, середніх літ музикант в матросській формі і співає народну думу, а довкола нього розсілись, хто на чому, ціла група інших моряків.

Я зупинився і, мов зачарований, вслухався в щедрі звуки думи, які лились з палуби судна. Бандурист весь віддавався грі та співу, повних емоцій і виконавського пафосу. Кожна фраза, кожен звук немов народжувалися з горнила глибоких почуттів і, помножені на високу виконавську майстерність, захоплювали, вражали слухачів.

Біля мене зупинилось ще декілька перехожих, і далі поступово зібрався чималий гурт. А коли бандурист закінчив думу, всі спершу завмерли в очікуванні, а відтак дружньо зааплодували. Так я вперше познайомився з кобзарем-бандуристом із Ялти, членом одного із екіпажів швидкісного теплохода “Комета” Остапом Юрковичем Кіндрачуком. Ми розговорились...

– Чорному морю я присвятив більшу частину свого життя, – почав свою розповідь Остап Юркович, – і роботи, не зв’язаної з морем не можу собі уявити. Як кожний моряк, я постійно стараюсь, як можна більше розширити свої знання про море, – наше спільне робоче місце. В цьому мені допомагають книги з морських спеціальностей, художня література на морську тематику, образотворча мариністика і... бандура. Так, так, не дивуйтесь, саме бандура! Коли я дома, вона висить на стіні, завжди під рукою, коли ж я виходжу в море на моїй крилатій “Кометі”, вона теж завжди зі мною. Буває, що судно задержиться де-небудь в Новоросійську, Севастополі чи Одесі, на морі бушує шторм або залягає густий туман, і тоді після звичних корабельних робіт мені просто не обійтись без моєї бандури в очікуванні рейсу.

– Бандура і море – співставлення нині може не зовсім звичне, але коли згадати нашу історію, особливо славнозвісних козаків-запорожців, яких без кобзи-бандури і уявити собі важко, і які на своїх суднах-чайках сміливо долали незміримі морські простори, то стане зрозуміло, що ці два поняття не такі вже й чужі.

І Кіндрачук згадав, що частина народних дум складає старинний чорноморський епос нашого роду. В таких думках, як “Олексій Попович”, “Іван Богуславець – гетьман запорізький”, “Розмова Дніпра з Дунаєм”, “Запорожці під Ізмаїлом” – відтворюються події боротьби за Чорноморське побережжя. В містах Причорномор’я виступали відомі кобзарі Гнат Гончаренко, Петро Ткаченко, Григорій Кожушко, Іван Кучугура-Кучеренко, Степан Пасюга. Були і свої чорноморські кобзарі-бандуристи, і свої майстри по виготовленню кобз-бандур, серед них слід назвати Герживан Лапія, який виготовляв інструмент із місцевих порід дерев. Серед кобзарів Причорномор’я можна назвати розвідника Третього Кубанського Червонокозачого кінного полку Степана Топірця, відомого Сімферопольського бандуриста, виконавця дум Карпа-Лудильника та інших.

Мій співрозмовник виявився не тільки прекрасним моряком і бандуристом, але й широко ерудованою, всесторонньо обдарованою людиною. І мені було цікаво довідатись про цю непересічну людину як можна більше.

...Народився Остап Юркович Кіндрачук 13 листопада 1937 року в селі Котиківка Городенківського району бувшої Станіславської (нині Івано-Франківської) області, в небагатій селянській сім’ї. Вся родина любила народну пісню, а батько Остапа – Юрій Миколайович, був ведучим співаком в сільському хорі, грав головних дійових осіб в аматорських виставах, що час від часу ставились сільськими ентузіастами в місцевій читальні. Малий Остап з непідробним дитячим захопленням не раз уважно слідкував за батьковими перевтіленнями на сцені, то в козака Назара, то в парубка полтавчанина Петра, то ще в когось із дійових осіб. А одного разу малого Остапа під час святкування Шевченківського ювілею одягли у вишивану сорочку і широчезні шароварики з тканим поясом та доручили бути поводителем сліпого дідуса-кобзаря з бандурою і знаходитись увесь час на сцені, поки він не закінчить грати. Ці чарівні хвилини залишились в пам’яті Кіндрачука назавжди. Про цей епізод розповів Остап письменникові Олесеві Гончару, який в 70-х роках відпочивав в Ялті, і якому випадково доводилось слухати гру Кіндрачука. Письменник відобразив бандуриста в своєму романі “Берег любові” (Київ, 1976, стор.162).

На жаль, той куточок прикарпатського Покуття, де розташоване рідне село Кіндрачука, не був у сфері кобзарської активності в ті часи, і слухати народних пісень в супроводі бандури йому не доводилось протягом двох десятиріч.

Під час навчання в школі Остап дуже любив співати козацьких, чумацьких та гуцульських пісень. Але, оскільки ця категорія пісень майже не входила в репертуар шкільної чи клубної самодіяльності, то він не брав у ній участі, а співав або сам, або з мачухою, яка після смерті матері в 1943 році, стала його найближчою вихователкою.

Якось, коли Остап вчився вже в 9 класі, він почув по радіо виступ Державної капели бандуристів. Згадалась перша зустріч з кобзарем на сцені на Шевченківському

вечорі. І, Остап, роздобувши збірничок пісень і дум, вивчив тексти усіх вміщених там дум.

Як і багато інших хлопчаків шкільного віку, Остап мріяв стати моряком, самому звідати морські шляхи-дороги, що їх прокладали по Чорному морю “чубаті завзяті слов’яни-запорожці”, під час своїх визвольних походів на невольницькі ринки Криму і Туреччини. Тому слова думи “...тай за Тендер погуляти, турка пошукати...” стали своєрідним, напівжартівливим девізом юнака, і врешті-решт допомогли стати правдивим моряком Ялтинського морфлоту. Тут, у Ялті, де менше всього можна було чекати, відбулася знову зустріч Остапа з бандурою, яка, як і море, полонила його назавжди.

...Якось весняного попудня 1964 року, йдучи по затишній вулиці ім. Літкенса, повз Ялтинський будинок культури медичних працівників, Остап не повірив своїм вухам і став, як вкопаний. З далекого дитинства, майже через двадцять років до нього доносилась справжня кобзарська музика. Вона звучала не в уяві, а насправді, і Остап пішов назустріч музиці. Двері були відчинені, і хлопець побачив з десяток людей найрізноманітнішого віку: хлопців і чоловіків, дівчат і жінок. Всі вони були в українських народних строях, і, сидючи на сцені, держали на колінах бандури, а сердитий дядько у вишитій сорочці розпикав деяких із них за “лінь”, “небажання думати” і повну “відсутність тям” в кобзарському мистецтві. Як виявилось потім, це був засновник і керівник ялтинської капели бандуристів ім. Степана Руданського Олексій Федорович Нирко. Він зразу звернув увагу на Остапа, висловивши вголос здогад, що прибулий, мабуть, теж “лобуряка” і “лінюх”, яких немало тут ходить, і які “компрометують і підривають кобзарське мистецтво з середини своєю безініціативністю і бездіяльністю”. На запевнення Остапа, що він дуже любить бандуру, його майбутній вчитель Олексій Федорович Нирко відповів, що цього абсолютно замало і що ця любов до бандури, якщо вона справді є, буде варта доброго слова тільки після наполегливої праці на кобзарській ниві.

– А між іншим, – запевнив Остапа Олексій Федорович, – навчитись грати на бандурі – надзвичайно легко і просто, якщо є справжнє бажання, бандуру отак ставлять на коліна, правою рукою беруть акорди на приструнках, а лівою акомпанують на басах.

Так почався перший урок Кіндрачука. І коли він цього вечора пізно прийшов додому з клубною бандурою за плечима, всі були неслухано здивовані.

Хлопець вже після другого заняття вправно виконував пісню “Місяць на небі” і далі досить швидко вивчив увесь репертуар самодіяльного колективу. Вже в цьому ж 1964 році він був допущений до концертних виступів на сцені.

Далі з кожним днем репертуар Кіндрачука збільшувався і збільшувався. О. Ф. Нирко щедро ділився з ним репертуаром, позичав збірники творів, робив для нього обробки народних пісень. “Сагайдачний”, “Гей, не дивуйте добрі люди”, “Про Кубань”, “Ой ходив чумак”, “Їхав козак за Дунай”, “Ой на горі білий камінь” та багато інших історичних, чумацьких, ліричних та сучасних пісень (десь біля п’яти десятків) вивчив Кіндрачук і виконує їх і понині.

Нарешті в руки О. Кіндрачука потрапила дума “Буря на Чорному морі” і він взявся її вчити. Незважаючи на те, що дума була записана в складній для виконання на

рядовій бандурі (без перемикачів) тональності (соль-мінор), новачок, через 2-3 місяці міг виконувати уривок з цієї думи.

Далі, придбавши збірник Ф. Жарка “Думи”, молодий бандурист вже легше справився з нотним матеріалом і поступово вивчив думи “Про козака-бандуриста”, “Про козака Голоту” та літературну імпровізацію Максима Рильського “Думу про матір Україну”.

У той час у Остапа Кіндрачука було вже дві бандури. Одна – вдома, де він грав “для душі”, “для гостей”, для рідних (дружини та дочки Олесі), з якою виступав на сценах як соліст-бандурист, а друга – на судні, швидкісному теплоході “Комета”, де його часто слухали пасажери, екіпажі інших “Комет”, працівники вокзалів в Сочі, Новоросійську, Севастополі та Одесі, куди приходила “Комета” на нічні стоянки.

Як ветеран Ялтинської капели бандуристів ім. С. Руданського О. Кіндрачук приймає участь в концертах, гастрольних поїздках, семінарах, виконуючи твори із свого багатого репертуару. Так, наприклад, виступав він і на Першому семінарі кобзарів Криму (1972), на семінарі кримських бандуристів та керівників самодіяльних кобзарських колективів Криму в Бахчисараї та селі Холмівцях (1983), на вечорі, присвяченому пам’яті кобзаря Євгена Адамцевича, на вечорі, присвяченому 150-річчю Степана Руданського та інших. Брав участь також в концерті ялтинських бандуристів в Києві під час IX з’їзду славістів (1983).

В час незалежної України О. Кіндрачук став професійним кобзарем і з новим своїм репертуаром об’їздив усі визначніші місця України, побував за кордоном. Виступав на всіх з’їздах і форумах кобзарів України. Він – дійсний член Всеукраїнської спілки кобзарів.

...Більшість творів вивчив О. Кіндрачук самотужки, тому манера гри, його виконавська майстерність відрізняється своєрідною індивідуальністю. Його виконання артистично багате, емоційне і натхненне, завжди вражає слухачів.

Остап тепер часто приїздить до Львова, де вчаться у вузах його дочка та син. Грав-співав на вечорі, присвяченому 50-річчю моєї творчої діяльності, бо я завжди охоче слухаю його виступи.

Коли чуєш цього моряка кобзаря-бандуриста, завжди дивує таке вміле, багате і змістовне поєднання двох, здавалось би, зовсім неблизьких понять: бандура і море.

Вірний Церкві, Україні і Кобзі (Микола Сарма-Соколовський)

Посвячували могилу, в якій спочили герої, що боролись за незалежність України. Відправу і освячення проводив отець Микола Сарма-Соколовський. Навколо майоріли синьо-жовті прапори вже незалежної України, в мовчанні застигли віруючі, а серед них в передньому ряді народні співці з кобзами, бандурами в руках. Отець Микола благословив і окропив свяченою водицею численний збір людей, а після закінчення відправи підійшов і обняв кобзарів, бандуристів, а вони вдарили по струнах. І полились невмирущі народні пісні та думи...

Довго не розходились люди, слухаючи кобзарів, серед яких виділявся своєю статуєю сивовусий Степан Мацура. І мало хто знав, що так близько єднає отця Миколу з цими народними співцями.

...Ще юним бандуристом та дослідником кобзарського мистецтва я багато чув добрих слів про бандуриста Миколу Соколовського. Про нього розповідали кобзарі з Дніпропетровщини та Полтавщини, згадували Миргородські народні рапсоди. Та про повне пригод складне життя Миколи Олександровича Соколовського я довідався тільки згодом, з листів та оповідей його побратима по колишній каторзі кобзаря Степана Мацури.

...Народився Соколовський (Сарма) Микола Олександрович 19 травня (за новим стилем) 1910 року в с. Хорошому Павлоградського повіту (тепер Дніпропетровщина) в сім'ї священика.

Після сільської школи навчався рік в українській гімназії. Рано залишився без батька і, коли її закінчив, в 15 років поступив до Миргородської художньо-керамічної школи ім. Гоголя. Його вчителем малювання був художник Фотій Степанович Красицький – внучатий небіж Т. Г. Шевченка.

В Миргороді започаткував гру на бандурі від кобзаря Івана Максимовича Яроша, який навчався у славнозвісного кобзаря Михайла Кравченка. Разом з Ярошем кобзарював, вдосконалював кобзарське мистецтво.

Після навчання в Миргороді, переїхав у Дніпропетровськ, де відвідував художні курси, грав у складі капели бандуристів.

В 1929 році заарештований дніпропетровським ГПУ. На початку 1930 засуджений на 5 років заслання на Соловки за причетність до СУМ, але покарання відбував у Карелії (УСЛОМ, УСЛАГ та БЕЛБАЛТЛАГ). Відбувши 4 роки табірної тюрми, був мобілізований відбувати військову службу в тиловому ополченні. Коли батальйон везли із Дніпропетровська на Далекий Схід, втік із ешелону і перебрався в Донбас, де переховувався. А коли все вляглося, приховуючи компрометуючі сторінки біографії, вступив до Київського художнього інституту.

Після закінчення інституту працював у Полтавському Будинку народної творчості. Як поет-початківець дебютував у газеті "Комсомолец Полтавщини".

Війна застала Миколу Соколовського на військовій перепідготовці в званні офіцера.

В час евакуації ешелон, в якому їхала частина Соколовського, було пошкоджено авіабомбою. Микола опинився в нічному лісі, а далі – у Полтаві, тоді вже окупованій німцями. Щоб вижити та прокормити сім'ю, промишляє малярством.

В 1942 році навчається на пастирських курсах української автокефальної православної церкви. Далі єпископом Мстиславом рукоположений у диякони, а єпископом Сильвестром – у священики.

Був пов'язаний з оунівським підпіллям. Із Полтави переїхав на Поділля, де одержав парохію, а згодом – на Буковину. Наприкінці 1944 року заарештований Чернівецьким КДБ, а 19 лютого 1945 року – поїздом його перевозили до Полтави. По дорозі втік, повернувся на Буковину, переховувався. Через 3 місяці облавою взяли із бункера, мучили. 16 травня знову везли до Полтави, але Соколовському вдалось втекти. На цей раз опинився в містечку Коломиї на Станіславщині (тепер Ів. Франківська обл.). Приєднався до оунівського підпілля і понад два роки активно діяв.

У травні 1948 року натрапив на засідку кадебістів. Зв'язаного відвезли до Станіславського КДБ, мучили. Трибунал засудив Соколовського до страти, просидів у камері смертників 15 діб. Далі розстріл було замінено на 25 років виправних таборів. Засуджено і всіх близьких родичів Миколи Соколовського: дружину – на 25 років, двох братів – по 25 років кожному, швагра – на 25 років. Усіх репресували тільки за те, що були родичами Миколи Соколовського.

Покарання відбував в Інті, Абезі та Мордовії. На справі М. Соколовського було виведено червоними літерами: “Весьма опасный, склонен к побегам, использовать только на общих работах!” Так його і “використовували”, але не завжди – рятувало те, що був художником. Однак зазнав усякого...

Незважаючи на заборону та різні перепони режиму, Микола Соколовський і в неволі писав вірші, ховаючи їх від “недремлющего ока” наглядачів.

На каторзі сам виготовив собі бандуру (а згодом іще кілька), грою та співом розважав своїх друзів – каторжан, таких же сіромах, як і сам. Згодом виявились бажаючі вчитися грати на бандурі і Микола вчить кобзарському мистецтву своїх побратимів, спершу таємно, а відтак (після смерті Сталіна) вже дещо вільніше, спільно виготовляють ще кілька бандур і створюють ансамбль бандуристів ГУЛАГу м. Інта.

З колишньою Карелією, згаданими концтаборами та перебуваннями в тюрмах, у неволі М. Соколовський пробув 17 років.

Після звільнення працював деякий час на заводі в Ворошиловграді. При педінституті вів гурток бандуристів. Його вірші друкували обласні газети та “Літературна Україна”, журнали “Ранок”, “Жовтень”, “Дніпро”. Але все це не подобалось кадебістам та комуністам. Почали, як націоналіста, цькувати у газетах, мучили довгими допитами, заборонили вести гурток бандуристів, розрахували з заводу.

Далі Микола Олександрович змушений був з дружиною виїхати з Донбасу на Дніпропетровщину в м. Новомосковськ. За віком пішов на пенсію. 1980 року у видавництві “Радянський письменник” під псевдонімом Сарма, вдалось йому видати збірку своїх віршів “На осонку літа”. Це знову до краю роззлобило кадебістів. Почалися нові виклики на довгі допити, цькування, провокації, щоб зреклися друзі. Появились погрози пересудити “за бажанням народу”.

Проголошення незалежності України зустрів отець Микола Сарма-Соколовський зі сльозами щастя на очах та великою надією на краще майбутнє. Останні роки о. Сарма-Соколовський далі жив в м. Новомосковську, молився в невеликій церковці УАПЦ та вдома за незалежну Україну, незмінно користувався любов'ю та пошаною добрих людей.

Час-від-часу відвідували отця друзі, серед них – кобзарі й бандуристи, бо бандури не кидав. У вільні хвилини прихилив до серця бандуру-розрадницю і линула пісня. В репертуарі отця-бандуриста – багато українських народних пісень, зокрема історичних, а також думи, канти, псалми, пісні релігійного змісту. Автор “Пісні кобзаря” (1989), “Про очищення”, присвячена Ярославу Гомзі (1990), “Дума про гетьмана Івана Мазепу” (1992) та інші.

Останнім часом опублікував багато своїх поетичних творів в періодичних виданнях і окремими збірками.

Помер, вірний до кінця життя церкві, кобзі і Україні, отець, митець, поет, кобзар і патріот України Микола Сарма-Соколовський 9 серпня 2001 року. Похований із християнськими та кобзарськими почеснями в м. Новомосковську на Дніпропетровщині.

Подвижник кобзарства в Криму і Кубані (Олексій Нирко)

В середині 60-х років (після страшного голодомору і винищення кобзарів, бандуристів, лірників в 30-х роках, масових репресій і переслідувань в післявоєнні і на початку 60-х років), нарешті наступила короткочасна відлига.

Нам вдалося створити нарешті при музично-хоровому товаристві України об'єднання кобзарів, бандуристів, яке хоч проіснувало недовго, зіграло певну прогресивну роль в розвитку кобзарського мистецтва. Серед інших Правління об'єднання поставило питання про проведення семінару керівників капел бандуристів України. І такий Республіканський семінар був організований і проведений наприкінці 1966 року в м. Малині на Житомирщині на базі Малинської капели бандуристів.

На семінар, добре організований кобзарським об'єднанням при музично-хоровому товаристві при підтримці центрального Будинку народної творчості в Києві, прибули представники з різних областей, це був своєрідний перший післявоєнний з'їзд кобзарів, бандуристів України.

Серед досвідчених керівників капел бандуристів виділявся енергійний Олексій Нирко, з яким я тоді познайомився. Ми з братом Романом, повернувшись із заслання, керували в цей час Роздольською капелою бандуристів “Дністер”, а Олексій теж, відбувши тюрму і заслання, керував Ялтинською капелою бандуристок.

– Після цього як мені, бувшому репресованому, не вдалось одержати прописку ні в одному із більших міст, ні в Центральній Україні, ні в Галичині, я вирішив поселитися в Криму і доказати, що Крим – це теж Україна, де повинна звучати не тільки українська мова, але і дзвінка невмируща бандура, – сказав нам тоді Олексій Нирко і став проводити в життя свої плани-задуми.

Як показало життя, вдалось цьому ентузіастові і трударю зробити багато, і життя його, повне труднощів, було завжди плідним і цікавим, хоч доля не раз з ним обходилася жорстоко. Йому відмовляла правляча радянсько-комуністична верхівка у всьому. Не давали житла, відмовляли в присвоєнні почесних звань і в закордонних поїздках, робили перепони в затверджуванні програм, позбавляли елементарних умов життя і творчої праці. Та, незважаючи на все, Нирко своєю наполегливістю, ініціативністю та невпинною працею домагався перемог.

Про основні віхи життя і творчої діяльності цього гіганта духу і плідної праці хочу коротенько розповісти.

...Народився Олексій Федорович Нирко 1 січня 1926 року в с. Марянське Апостолівського р-ну на Дніпропетровщині. Змалку полюбив рідну пісню, батьки прищеплювали любов до рідного краю, до України. Батько був репресований, від чого

в душі юного Олексія, крім великої любові до батька і Батьківщини, залишилась гіркота несправедливості і ненависть до поневолювачів.

В 1949 році О. Ф. Нирко поступив вчитися у Львівську державну консерваторію ім. М. Лисенка. Після закінчення першого курсу 23 червня 1950 року був заарештований і 26 липня 1950 року Львівським облсудом засуджений на 10 років позбавлення волі в виправно-трудових таборах (ст. 54-10 ч. 2 КК УРСР), а також позбавлення прав на 5 років після відбуття покарання.

Відбував покарання в Молотовській (Пермській) обл. Углеуральського р-ну в м. Широковськ в ОЛП № 8 (переважно) Кизеллагу.

24 квітня 1956 року звільнений. Утримувався під вартою в місцях позбавлення волі 5 років 10 місяців та 1 день. На підставі ст. 1 Закону УРСР від 17 квітня 1991 року Нирко О. Ф. реабілітований.

Працював у місті Нікополі, де вже в 1959 році створив капелу бандуристів, яка під його керівництвом стала популярною.

Далі О. Ф. Нирко переїжджає жити і працювати в Ялту, ставить собі за мету доказати, що Крим – це Українська земля. Створює і веде класи бандури в ялтинській дитячій музичній школі та Ялтинському педагогічному училищі.

Організував три капели бандуристок, які під його керівництвом завоювали почесні звання народних. А саме: Народна самодіяльна капела бандуристок Ялтинського педучилища ім. С. Руданського (створена в 1964 році, звання 1970 року); Дитяча зразкова народна капела бандуристів “Кримські проліски” при Ялтинському міському будинку культури (створена 1975 року, звання 1978 року); ансамбль “Зоряниці” (створений 1990 року, звання 1992 року).

Олексій Нирко відродив бандуру і на Кубані. Створив ансамблі бандуристів при Краснодарському інституті культури та в трьох станицях: Новоменська, Ленінградська (Уманська) та Сіверська.

Створені О. Нирком капели були лауреатами обласних, республіканських та всесоюзних фестивалів та оглядів, завойовували золоті та срібні медалі, якими нагороджувався і керівник. Колективи, керовані Олексієм Нирком, брали участь в Міжнародних фестивалях-конкурсах у Франції та Угорщині, виступали в Польщі та Югославії. В здобутку цих колективів більше сотні почесних грамот та дипломів.

Здібний бандурист і педагог О. Нирко дав путівку в життя сотням своїх учнів–бандуристів. Його вихованці керують ансамблями бандуристів в Криму (м. Севастополь), Білорусії, Ялті, с. Курортне Білгородського р-ну на Кубані, Зеленому Клину (м. Спаськ Дальній), Камчатці (м. Єлізарово) і навіть в Канаді та Америці.

Нирко – автор десятків оригінальних вправ та етюдів для бандури, перекладень та обробок творів для ансамблів та капел бандуристів.

Створив в Ялті Музей кобзарства Криму і Кубані (офіційно відкритий в 1984 році), експонати до якого збирав ще з 1964 року. Працює над темою: “Кобзарі Кубані”.

О. Ф. Нирко – незмінний голова секції кобзарства Музичного товариства Криму. Учасник багатьох нарад та сходів кобзарства. В 1990 році на кобзарському з’їзді в Києві обирався в склад Правління Всеукраїнської спілки кобзарів. Засновник і

трирічний керівник, активний член Товариства Української мови ім. Т. Шевченка “Просвіта”.

О. Ф. Нирко – ініціатор і організатор різних культосвітніх заходів та починань з національного відродження України. Зокрема регулярно проводить кобзарські фестивалі в Ялті, які вже стали традиційними та набули небувалої популярності.

Значна музично-виконавська, педагогічна та громадська діяльність О. Ф. Нирка відзначалась в багатьох публікаціях в Україні та за кордоном.

...Нещодавно подзвонив мені Нирко. Обмінявшись новинами з кобзарського життя, Олексій серед інших сказав: “Не думайте, що ми вішаємо носа! Моя капела бандуристів ім. Руданського днями повернулась з гастрольної поїздки по Україні, яка завжди була дуже успішною. А Крим чи Севастополь ми нікому не віддамо! Крим був, є і буде в складі України. Недарма тут дзвінко дзвенять бандури!”

Чародій (Василь Герасименко)

На той раз я прибув до Василя Явтуховича без попередження. Застав господаря в його домашній майстерні, на яку перетворилась одна із кімнат. Василь Явтухович чаклував над заготовкою чергового зразка своєї бандури авторського задуму. Із яворових дощечок, клею й лаку народжувався співучий інструмент.

– Оце чаклую над новим зразком концертної бандури з підвищеними можливостями, – пояснює Василь Явтухович. – Дещо збільшений корпус дозволить не тільки розширити діапазон, але і значно посилити звучання інструменту. Новий, більш вдосконалений і полегшений механічний пристрій, допоможе виконавцеві швидко і зручно перестроювати бандуру в довільну тональність. На задній стінці корпусу (спідняка) продумую спеціальну кришечку для можливості підведення звукознімача з підключенням до електропідсилювача. Бандура задумана, як вдосконалений концертний інструмент, для розширення виконавських можливостей при грі харківсько-київським способом.

Дивуюсь невсипущій енергії Василя Явтуховича. Для виготовлення механізму перестроювання бандури необхідно відшліфувати з точністю до сотих долей міліметра десятки дрібних прецизійних металевих деталей. Для їх вирізки Василь Явтухович сконструював і виготовив спеціальні шаблони, пристрої для полегшення складання вузлів механізму перестроювання, продумав технологію підгонки і шліфування деталей. А всього деталей в бандурі його конструкції понад п’ятсот.

Бандури Василя Явтуховича Герасименка знайшли загальне визнання і серед спеціалістів, і аматорів-музикантів. Вони відзначаються легкістю, чітким звучанням у всіх регістрах, зручністю перестройки в довільну тональність. Автор вдало поєднав у своїх зразках інструментів звучність і надійність, легкість і міцність, вигідність виконання обома руками і можливість промислового випуску. Чимало принципово нового народжується в процесі роздумів, обговорень, пошуків, експериментів.

– А як все починалось? – запитую Василя Явтуховича. І він згадує минуле...

...Народився Василь Явтухович Герасименко 1 травня 1927 року в с. Пищики Сквирського р-ну Київської обл. В родині любили народну пісню, полюбив її і малий

Василько. Школярем брав участь в художній самодіяльності, добре співав, пробував грати на народних інструментах.

– Мені було тоді біля десяти років, – згадує Василь Явтухович, – коли на нашій невеличкій сільській клубній сцені я вперше побачив народного співця, сліпого сивого вже, але дуже жвавого кобзаря, який під дзвінкий супровід свого нехитрого інструменту виконував “Пісню про Щорса”, потім цілу низку народних жартівливих пісень.

А потім була і друга пам’ятна зустріч. Літом 1944 року у Білій Церкві на прибазарній площі, звільненій від фашистських загарбників, сліпий кобзар співав “Ой три шляхи широкії”, потім пісні періоду Великої Вітчизняної війни, про народних месників-партизанів, про героїв війни...

У післявоєнний 1948 рік в час літніх канікул приїхав Василь відвідати свого брата, який тоді жив і працював в місті Бориславі на Львівщині. Стояв гарний літній вечір. З Карпат несло свіжою прохолодою. Пахло м’ятою і свіжоскошеним сіном. У Василевого брата зібрались друзі. До гурту приєднався і Василь. Заспівали.

– Та ти, юначе, непогано співаєш, – залюбувались голосом Василя хлопці. І порадили Василькові поступити навчатись в Дрогобицьке музичне училище. Так Василь Герасименко став учнем Дрогобицького музично-педагогічного училища, а через рік перевівся на вокальний відділ музичного училища у Львові.

Якось, навчаючись на другому курсі, побачив Василь біля училища гарну молоду дівчину з бандурою. На запитання юнака, що вона тут робить з бандурою, чорнявка відповіла, що навчається тут же в училищі по класу бандури, який нещодавно відкрився.

Радості Герасименка не було меж. Він розшукав викладача по класу бандури, колишнього соліста Львівського театру опери та балету, ентузіаста-аматора, бандуриста М. Г. Грисенка і домовився, що буде в нього вчитися грати на бандурі.

– Все складалося добре, та не було в мене бандури, – згадує Василь Явтухович. – І я почав розпитувати, де б можна добути бандуру. На одному із спільних теоретичних занять в училищі я познайомився з кмітливим руським хлопцем Володимиром Проником, також учнем училища, який, як виявилось, вмів грати на бандурі і мав інструмент роботи Юрія Сінгалеви́ча. Він і привів мене в майстерню Лялькового театру до столяра М. М. Гнатовського – чудової людини і одного на весь Львів, хто ремонтував старенькі бандури. Мистецтво виготовляти бандури М. М. Гнатовський у свій час перейняв від Юрія Сінгалеви́ча. У Гнатовського знайшлося кілька заготовок для бандури, підготованих ще Сінгалеви́чем, і я, – розповідає далі Василь Явтухович, – звичний до столярної роботи, бо батько був теслею, взявся спершу допомагати Михайлу Михайловичу, а згодом сам у його майстерні, його інструментами, за його доброзичливою допомогою виготовив перші дві бандури.

Спершу юнак копіював старі зразки, змінюючи лише кількість струн, форму корпусу. У 1954 році, ознайомившись із вагомими надбаннями київських творців бандур І. М. Скліяра і В. А. Тузиченка, Герасименко вирішив вдатися до експерименту, обрати власний шлях. Від моделі до моделі шукав він оптимальну конструкцію, визначав зони напруження матеріалу, технологію виготовлення окремих деталей.

Всього зробив понад тридцять модифікацій бандури. Так народилась нова бандура конструкції Герасименка, яка одержала назву “Львів’янка”.

Кожну новинку автор возив у Київ на прослуховування до спеціалістів (О. Мінківського, А. Бобиря, А. Омельченка, С. Баштана), які давали високі оцінки моделям, радили не зупинятися на досягнутому.

В 1952 році Василь Герасименко закінчив Львівське музичне училище по класу бандури і був направлений викладачем бандури в Львівську музичну школу. Через деякий час виїхав зі Львова М. Грисенко і Герасименку доручають вести клас бандури і в Львівському музичному училищі. А в 1960 році він закінчує Львівську консерваторію ім. Лисенка і веде клас бандури і в консерваторії.

...Минали роки. Василь Явтухович плідно трудиться і на педагогічній ниві. Йому належить розробка низки окремих методик освоєння і підвищення техніки гри на бандурі, опрацювання учбових програм, багато обробок для бандури: учбових вправ та етюдів, творів класиків, сучасних композиторів та народних пісень і мелодій. Педагогічна діяльність В. Герасименка набуває заслуженого визнання. Він стає доцентом Львівської консерваторії, а згодом і виконуючим обов’язки професора.

Серед учнів Василя Явтуховича – ціла плеяда прекрасних музикантів, вмілих педагогів, які продовжують справу свого вчителя. Галина Менкуш, І. В. Ольшевська, Л. К. Яницька-Посікіра, М. Попілевич, О. М. Баран та інші його учні стали лауреатами обласних, республіканських та Всесоюзних конкурсів виконавців на народних музичних інструментах.

...Поспішаю на зустріч з В. Герасименком. Розшукувати довго не довелось, звуки бандури, незважаючи на зачинені двері, долинали аж у коридор консерваторії. Чекаю, поки закінчиться урок. Розказую Василю Явтуховичу, що, чекаючи на коридорі, стояв зачарований неповторним твором Баха у виконанні його учениці.

– Справді, тепер бандура стала універсальною і по силі звучання значно перевищила і балалайку, і домбру, – успішно може конкурувати з іншими народними інструментами, по виконавських можливостях не поступається і класичним інструментам, – завважує Василь Явтухович. – А згадується ось який епізод. Якось, ще коли я був студентом консерваторії, йшло попереднє прослуховування моєї концертної програми. Я сидів в малому залі на сцені, внизу за столом мій педагог і ще кілька бажаючих послухати. Було літо і двері в коридор були відчинені. Я старався з усіх сил і заграв на мою думку непогано. Похвалили мене і педагог і слухачі, що сиділи поруч. Але от один із колег, котрий саме проминув відчинені двері й помітив мене, потім сказав: “Ти, Василю, неначе щось виконував на бандурі, а я проходив поблизу і нічогосінько не почув!”.

Тодішні бандури були непоганого звучання, проте їх голосу вже за кільканадцять метрів не було чути. Кмітливий і працьовитий Василь вирішив дати бандурі сильний голос, залишивши при цьому її первісне мелодійне звучання.

Корпус бандури Герасименка не довбаний, а клеєний із клепок яворового дерева. Вона гарно оздоблена. Текстура деревини дібрана так, що милує око. Вона знайшла щире схвалення не тільки серед його учнів, але і фахівців музикантів, успішно демонструвалась на різних виставках, в тому числі на міжнародній виставці в Ляйпцігу.

Вдосконалена бандура відкриває перед музикантом широкі виконавські можливості. Але набуття належної техніки гри, для виконання складних музичних творів вимагає багатогодинних щоденних вправ. Грають на бандурі нігтями і педагог Герасименко, ще в молоді роки завважив, що нігті швидко стираються. Ото ж далі він розробляє методику виготовлення і сам виготовляє штучні нігті. Для цього він сконструював спеціальні форми і штампи, в яких відливаються із поліетилену заготовки для штучних нігтів. Далі заготовки підганяються по розміру пальців і скріплюються мініатюрними пружинками. Для виготовлення пружинок Герасименко теж придумав невеличкий спеціальний верстатик. Нігті конструкції Герасименка – справжнє відкриття. Вони зручні при користуванні, ними можна значно посилити звучання бандури. Такими нігтями користується тепер більшість кращих бандуристів в різних куточках України. На жаль, промислове виготовлення їх на сьогодні – не організовано. Виготовляє їх або сам Василь Явтухович, або його безпосередні учні на численні замовлення бандуристів.

...Ведемо розмову з Василем Явтуховичем про творчі задуми, про прогрес кобзарського мистецтва.

– На сьогодні вимоги до кобзарського мистецтва значно зросли. Не відстає і виконавська майстерність кобзарів-професіоналів, – веде Василь Явтухович. – Значно слабше йдуть справи в самодіяльних колективах бандуристів, кількість яких невпинно зростає. Керівникам таких колективів дуже важко давати лад і з супроводом, і з співом. Багато часу займає настроювання інструментів (в кожній бандурі понад 80 струн). Однак штатним розкладом в самодіяльних капелах передбачається тільки один керівник, в той час як в хорових колективах передбачено керівника хору і акомпаніатора, в танцювальних – те ж саме. Цей недолік ставить в дуже незручні умови колективи бандуристів і вимагає термінового рішення.

А творчих задумів у В. Я. Герасименка багато. Серед інших він роздумує над створенням нових за формою творів для тріо, квартетів та ансамблів бандуристів, які на сьогоднішньому етапі повинні замінити історичні народні думи, які у свій час відіграли вирішальну роль в розвитку кобзарського мистецтва і не втратили свого значення і по сьогодні. Старовинні думи виконувало поодинокими виконавцями і тільки в наш час зроблено перші спроби виконувати думи солістами в супроводі капел бандуристів. Дума “Кров людська – не водиця” успішно виконувалась заслуженою державною капелою бандуристів УРСР, Новороздольською самодіяльною капелою бандуристів “Дністер” та іншими. Однак, на думку В. Я. Герасименка, найбільш вдало і багато може прозвучати сучасний епічний твір типу думи у виконанні ансамблю кобзарів (тріо, квартету), що дасть можливість збагатити і вокальну і інструментальну сторону твору.

Радують Василя Герасименка, тепер вже професора, своїми успіхами в час незалежної України його численні учні, зокрема такі відомі бандуристи, як Людмила Посікіра, Галина Менкуш, Ірина Содомора, його доньки Ольга та Оксана, а також бандуристи віртуози Тарас Лазуркевич та Олег Созанський. Всі вони неодноразово ставали лауреатами і призерами різних Всеукраїнських та міжнародних конкурсів та фестивалів.

...Багато різних проблем виникає перед бурхливо прогресуючим кобзарським мистецтвом. Над їх вирішенням невпинно і плідно працює чарівник кобзарської долі, конструктор і майстер бандур, педагог, музикант-виконавець, професор Львівської консерваторії ім. Лисенка Василь Явтухович Герасименко.

Батьком прищеплена любов (Орест Баран)

– Мамо, мамо, батько бандуру приніс! – гукали хлопці, побачивши в дверях батька з бандурою в руках.

Михайло Миколайович Баран в той час тільки почав займатись в гуртку бандуристів при Львівському будинку вчителя і, щоб краще оволодіти технікою гри, попросив дати йому на деякий час бандуру додому. Про цей український народний інструмент, який полюбився йому відразу, батько встиг розповісти синам Орестові і Тарасові, які ото і обступили батька, коли той появився вдома з позиченою бандурою.

Через деякий час Михайло Миколайович сидів вже на стільці з бандурою на колінах і пояснював хлопцям:

– Дивіться, оці короткі струни – це приструнки, а ці довгі – це баси. Держать бандуру ось як. Як бачите, ставлять її на коліна, під деяким кутом до грудей. Коліна тримають разом. Ноги повинні бути поставлені перпендикулярно до долівки, ліву ногу дещо (приблизно на пів-ступні) висувують вперед. Бандура повинна вільно, але стійко, стояти на колінах, злегка підтримувана лівою рукою за шийку інструменту.

Є декілька різних способів добування звуку на бандурі. Найбільш розповсюджені із них: щипок, удар, глісандо. Ось дивіться, як це здійснюється правою рукою по приструнках, – і батько показав названі прийоми, торкаючись блискучих приструнків пальцями правої руки.

– Ліва рука грає на басах. Ось так, – батько торкнувся басів.

– Далі поєднується гра лівою і правою рукою, добиваємося чіткого і ритмічного звучання басів і приструнків.

Михайло Миколайович поправив бандуру на колінах і заграв, заспівав. Полинула пісня “Ой за гаєм, гаєм!”, потім “Взяв би я бандуру”, “Про Морозенка”. Хлопці слухали, затамувавши подих. Підійшла дружина – слухала вся сім’я!

– А тепер попробуйте Ви, – запропонував батько, передаючи старшому синові інструмент. І Орест пробував, на слух підбирав мелодію. – І я, і я хочу! – потягнувся до бандури і молодший син Тарас.

...Так ми вперше побачили бандуру, взяли її в руки і полюбили назавжди, – згадує Орест. – Зумів батько з першого дня прищепити мені велику любов до цього інструменту і я вирішив стати бандуристом.

При Львівській СШ № 34, де почав вчитися Орест Баран, діяла в цей час музична студія, яку вела Галина Іванівна Гальчак. На науку до неї записали малого Ореста.

– Спершу було нелегко, – згадує Орест. – Бандури були Чернігівської фабрики музичних інструментів, дуже великі за розміром та важкі (бандур для дітей тоді ще фабрика не випускала). І я не міг ніяк її довго держати на колінах. Не помагав і підставлений під ноги стілець, спеціально виготовлений для мене батьком. Та згодом все якось владналось, а я підріс і привик.

Незабаром при школі діяв вже дитячий ансамбль бандуристів, в складі якого на різних шкільних урочистих заходах виступав і Орест Баран.

В 1970 році після закінчення восьмого класу загальноосвітньої школи і музичної студії при ній, Орест поступив у Львівське музичне училище, яке успішно закінчив в 1974 році по класу бандури В. Є. Герасименка і в цьому ж році поступив у Львівську державну консерваторію ім. М. Лисенка.

На цей час Орест вже був сформованим бандуристом з певним досвідом виступу в різних концертних програмах і в складі ансамблю музичного училища, і в складі капели бандуристів “Діброва”, якою керував батько, і в складі родинного ансамблю, де крім нього і батька виступав ще і брат Тарас, який теж опанував гру і на бандурі, і на сопілці, і на цимбалах.

– Великий вплив на формування мого кобзарського світогляду, – розповідає Орест, – мала моя зустріч з відомим народним кобзарем Євгеном Олександровичем Адамцевичем. Вперше я побачив цього кобзаря в 1969 році, коли Адамцевич приїхав до Львова і батько запросив його у гості до нас у хату. І ось я нетерпеливо став ждати, як кобзар почне грати. З розповідей я знав Адамцевича як прекрасного музику і імпровізатора, який відмінно володіє технікою гри на бандурі. Ніяк не міг уявити, як це кобзар, незряча людина, зможе чітко і вправно заграсти на сучасній бандурі.

Перед тим, на одному із прилюдних виступів у Львові, я слухав кобзаря Георгія Кириловича Ткаченка із Києва. Ткаченко грав на досить примітивній давнього типу кобзі, звуки якої були не дуже сильні, та й голос у виконавця був не дуже дзвінкий, та все ж велика експресія і задушевність виконуваних ним творів полонили мене до краю. Але ж Ткаченко був зрячим. А тепер переді мною сидів незрячий кобзар, на колінах якого красувалась велика сучасна бандура, випуску Чернігівської фабрики музичних інструментів та ще з додатковою приставкою для головки (змайстрованою самим кобзарем) та додатковими басами. І тому, коли полились звуки бандури, якою вправно орудував кобзар, коли зазвучав його голос, повний свіжості, чіткості і в той же час ніжності, – я був вражений до краю.

Вражало, що інструмент Адамцевича був дуже добре настроєний. Кобзар нікому не давав до рук свого інструмента, беріг його і тільки сам дуже старанно його підстроював. Висока техніка гри не сковувала кобзаря, інструментом він володів бездоганно і це дозволяло кобзареві приділяти велику увагу мелізмам та іншим нюансам супроводу, зосередитись над вдумливою інтерпретацією виконуваного твору. Гра і спів кобзаря були емоційними, повними експресії. Зустрічаючись з багатьма визначними кобзарями України, Євген Олександрович ввібрав у себе величезний заряд розмаїтих виконавських можливостей. Все це створювало особливий вплив на всіх слухачів, які посвячували свою долю кобзарській справі.

Ще студентом консерваторії Орест Михайлович Баран в 1977 році брав участь у Республіканському конкурсі виконавців на народних інструментах. А в 1978 році приймав участь у Всесоюзному конкурсі виконавців на народних інструментах в Черкасах (присвяченому Міжнародному фестивалю молоді і студентів на Кубі), де разом з братом Тарасом став лауреатом.

Закінчивши в 1979 році консерваторію по класу в. о. проф. В. Є. Герасименка, О. Баран став працювати солістом-бандуристом Львівської державної філармонії. А в час незалежності України, в 1998 році став її директором.

В репертуарі молодого здібного виконавця, який надає перевагу інструментальній музиці, багато обробок українських народних пісень, творів класиків і сучасних українських композиторів. Виконує і думи “Смерть козака бандуриста”, “Кров людська – не водиця”, працює над вивченням нових дум та збагаченням свого репертуару іншими новими творами. Часто виступає в родинному тріо бандуристів “Жайвори”, разом з батьком Михайлом і братом Тарасом.

Любов до кобзи-бандури, прищеплена батьком ще в дитячі роки, залишилась назавжди.

Кобзар із Бродів (Михайло Карпюк)

Йшов обласний огляд-конкурс бандуристів “Трай, моя бандуро!”, присвячений 180-річчю від дня народження Тараса Шевченка. Один за одним виходили на сцену Львівського центру народної творчості бандуристи. І ось настала черга виступу одного із найстарших учасників огляду кобзаря-бандуриста Михайла Карпюка. Виконавець статечно вийшов на сцену, вигідно вмовстився зі своєю бандурою на стільці і полилась в зал чудова мелодія твору “Дума Мазепи”, перейнята від кобзаря із Дніпропетровщини Федора Закори. Під срібний передзвін бандури співець веде розповідь про роздуми гетьмана Івана Мазепи над долею України. Завмер зал і вже над долею Батьківщини задумались слухачі, зачаровані виступом кобзаря. А він, закінчивши перший повчальний твір, як і годиться, звернув на веселу сторону традиційного кобзарського репертуару і зал заповнила вже інша, жартівлива народна пісня...

Прискіпливе авторитетне журі конкурсу високо оцінило виступ ветерана, Михайло Карпюк став лауреатом конкурсу. Але мало хто тоді знав, який тернистий та складний шлях довелось пройти цій цікавій вдумливій людині, багатій великою любов'ю до рідної пісні, до України.

...Народився Михайло Кіндратович Карпюк під спів солов'їв та кування зозулі 8 червня 1925 року в мальовничому зеленому хуторі Лебединка, тепер Дубнівського р-ну Рівненської обл. Воєнне лихоліття та зміни окупаційних режимів не сприяли регулярному шкільному навчанню, тому юнак доповнював освітянські прогалини сам. Він став співорганізатором і активним учасником юнацького гуртка, який займався самоосвітою та вивченням історії України.

В 1941 році Михайло деякий час вчився в Дубнінській гімназії, але німецькі окупанти робили облави на українську молодь, забираючи на примусові роботи до Рейху, і тому Карпюк був змушений покинути навчання.

Михайло починає вивчати бухгалтерську справу і працює в українській кооперативі. Вже в цей час він був прихильником ОУН і далі стає районним референтом Дубнівської юнацької сітки ОУН, а згодом стає членом цієї організації. Німці довідались про діяльність ОУН і влаштували масові облави та арешти. Михайлу вдалось сховатися і перейти в підпілля. В 1948 році він пройшов вишкіл польового

зв'язку і, повернувшись з вишколу, був призначений кушовим господарчим. Деякий час боровся в лавах УПА, воюючи разом з братом в полку Ясеня, брав участь в боях. Під Славutoю полк Ясеня потерпів поразку, брат захворів на тиф і помер, а Михайло став далі працювати господарчим куша.

В 1945 році Михайло попав на засідку і був арештований енкаведистами. Почались допити, тортури, суд. Вирок суду був суворий: смертна кара – розстріл, який згодом був замінений на 20 років каторги. А потім каторга і заслання на Воркуті...

...Нестерпними ставали сірі страшні дні у Воркутинському таборі, важка виснажлива каторжна праця в шахтах валила з ніг. Несамовитою ставала туга за рідною землею, народною піснею, яку ще змалку полюбив Михайло Карпюк. Ще малим хлопцем дуже хотів навчитися грати на якомусь інструменті і батько купив йому спершу балалайку, а згодом і гітару, гру на яких він швидко опанував. А коли в 1941 році вперше почув виступ капели бандуристів із Луцька, постановив навчитися грати і на бандурі. Та не довелось... Тепер він щоденно, разом із іншими каторжанами, приречений слухати лише гавкіт сторожових собак, прокляту лайку наглядачів...

...Мов в сонному тумані минули 1945–1949 роки. Настало літо незабутнього 1950 року. Якось ідучи з бригадою каторжан на вахту до праці, Михайло раптом почув дивні звуки, які давно глибоко запали йому в душу. Так, він не помилявся, – звучала бандура! Хлопець зупинився і ніяк не міг зрозуміти, звідки тут, у далекій каторжній лагерній зоні могла, взятись така рідна його серцю вимріяна бандура?! Але часу для роздумів не було і Михайло побіг туди, звідки лунала неголосна пісня під мелодійний передзвін кобзи-бандури. І, о щастя! В холодочку, за бараком каторжан, оточений юрбою здивованих в'язнів, сидів кобзар! Справжнісінький, років під п'ятдесят, сидів на колоді, невимушено перебираючи струни бандури, грав і співав. Мов заворожений стояв Михайло! А коли кобзар закінчив пісню, попросив його загради "Реве та стогне Дніпр широкий!". І кобзар заграв, заспівав. Безмежно схвилюваний Карпюк в поспіху (його чекала бригада) спитав співця: – "Де мені Вас шукати завтра, щоб послухати ще?". Кобзар глянув в палаючі очі юнака і промовив: – "Он в цьому бараці, спитаєш Закору, так мене звати!".

Наступного дня Карпюк віднайшов в бараці недавно прибулого в їхній табір каторжанина Федора Семеновича Закору і признався, що давно мріє навчитися грати на бандурі. Загора не тільки пообіцяв навчити його кобзарському ремеслу, але й негайно почав науку, а трохи згодом, з допомогою столяра-каторжанина із Львівщини Степана Склярука виготовив для Михайла і першу бандуру. Нашвидкоруч, в табірних умовах виготовлена бандура не була досконалою, та все ж хлопець мав тепер власний інструмент, на якому набув необхідної техніки гри. Михайло став грати-співати каторжанам, а бандура, про яку так мріяв, стала супутницею його життя.

Через деякий час Федір Загора, радіючи успіхам Михайла, подарував йому свою стареньку, але дуже милозвучну (виготовлену ще в попередньому таборі) бандуру, а собі змайстрував нову, більш досконалу. Тепер вже обдарований кобзар-учитель і кмітливий бандурист-учень сходились десь в бараці і давали разом цілі невеликі концерти. Якось після одного із таких виступів перед каторжанами Загора сказав

Михайлові: – “Що ж! Все, що я міг, я тобі передав, бачу, що далі ти вже сам будеш вдосконалювати свою майстерність, бо по-справжньому любиш бандуру!”.

Славні кобзарські пісні, виконувані Закорою та Карпюком, приваблювали все більше каторжан, що не сподобалось табірному начальству, і їх незабаром розлучили.

...В 1960 році, відбувши 15 років каторги, Михайло Карпюк покинув нарешті Воркуту, жив і працював деякий час у Донбасі, а в 1990 році переїхав на проживання в м. Броди на Львівщині.

Повернувшись в Україну, Карпюк віднайшов свого вчителя-кобзаря, який після каторги жив в Дніпропетровську. Приємно було зустрітись після довгих років розлуки. Загора постарів, тепер він глибоко вивчав Святе Письмо і майже виключно перейшов на виконання творів релігійного змісту, гарно співав псалми та канти (які завжди входили до традиційного репертуару українських народних кобзарів), але з нагоди зустрічі з Михайлом, знову заграли разом і навіть вшкварили гопака. Послухати гру кобзарів поприходили й сусіди.

Немає вже в живих Федора Загори, який змайстрував кільканадцять добрих бандур, став відомим кобзарем. Він помер в 70-х роках, похований в Дніпропетровську.

А Михайло Кіндратович Карпюк – тепер пенсіонер, і нарешті може більше часу присвятити кобзарській справі. Він придбав бандуру “Львів’янка”, а згодом і бандуру Чернігівської фабрики музичних інструментів. Але добрими словами згадує і свої перші бандури роботи Федора Загори.

В репертуарі М. Карпюка – біля 300 творів. В основному – це українські народні пісні. Серед них: “Ой попливи, вутко”, “Не співайте, півні”, “Тихо, тихо Дунай воду несе”, “Гаю, гаю зелен-розмаю”, “Та забіліли сніги”, пісні на слова Тараса Шевченка, цікава “Дума Мазепи”, твори сучасних композиторів.

...З радісним хвилюванням сприйняв Михайло Карпюк проголошення незалежності України, за яке боровся і про яке мріяв все життя. Тепер він може активно сприяти відродженню і розвитку рідної культури. Бере в руки бандуру і частує піснями людей добрих. А люди радо слухають, і схвильовані щиро дякують кобзареві із Бродів за пісні, і за чесно прожиті важкі для нього і України роки.

Кобзар угорського походження (Лайош Молнар)

Серед кобзарів і бандуристів Львівщини великою популярністю в останні роки користується Лайош Молнар. Виходець із Закарпаття, він часто грає-співає під акомпанемент своєї бандури не тільки на Львівщині, але й далеко за її межами.

...Народився Лайош Людвигович Молнар 22 травня 1954 року в селі Гетен Берегівського району Закарпатської області. В дитинстві втратив зір, вчився в спецшколі-інтернаті для сліпих в Мукачеві, яку закінчив в 1970 році. В 1970–1974 роках працював на підприємствах системи Українського товариства сліпих (УТОС) в Мукачеві.

В 1974 році переїхав до міста Олександрія Кіровоградської області і поступив в Олександрійське культосвітнє училище, яке закінчив в 1976 році по класу баяна.

Деякий час не працював, а в 1981 році переїхав до Червонограду Львівської області, де став працювати в Будинку культури міста Соснівка акомпаніатором.

В 1983 році почув виступ кобзаря Юрія Даниліва і під впливом почутого вирішив вчитися грати на бандурі. Почав їздити до Львова на науку до Юрія Даниліва, а в 1989 році поступив до народної капели бандуристів УТОС “Карпати”, створеної ще раніше Ю. Данилівим, в якій виступає і тепер.

Виступає Л. Молнар і як соліст-бандурист. Його репертуар – цікавий і розмаїтий. Багато спілкується з іншими кобзарями і бандуристами, переймає у них окремі пісні, хоч має і власні твори та обробки. В його репертуарі історичні пісні: “Про Морозенка”, яку перейняв у київського кобзаря П. Супруна, “Прийшов указ” (в обробці Г. Китастого), “Про Аскольда і Дира” – з репертуару Ф. Жарка та інші.

Від кобзаря П. Супруна перейняв він народну пісню “Віє вітер, віє буйний”, від свого вчителя пан-отця Юрія Даниліва – народну пісню “Та не жур мене, моя мати” (в обробці Юрія Сінгалеви́ча), а від інших кобзарів – жартівливу “Як ходив я до панянки” з репертуару кобзаря Є. Адамцевича. Має в репертуарі лемківські (“Горами, долами”, “Моя мила кудри, кудри...”) та стрілецькі пісні (“Йде січове військо” – муз. і слова Трильовського, “Завтра в далеку дорогу”, “Про Крути” – слова О. Шведа та інші). Виконує “Думу про козацькі могили” А. Кос-Анатольського, твори М. Литвина (на слова В. Симоненка), “Там у ставу” О. Бердника, “Україно моя” Г. Китастого “Вищий, вищий кохана мені” та інших композиторів. В його репертуарі – також багато пісень на слова Т. Шевченка.

Лайош Молнар – учасник багатьох кобзарських сходин, нарад та фестивалів. На останній великій раді кобзарів, яка відбулась в січні 1996 року, його обрано дійсним членом Всеукраїнської спілки кобзарів.

Він часто виступає і самотужки, і в дуеті з дружиною Тетяною Фроловою, поетесою, також незрячою, в доробку якої вже три збірки власних поезій. Молнар підготував до видання збірку своїх музичних творів.

...Я часто включаю Л. Молнара до своїх виступів. Його розмаїтий кобзарський репертуар дає мені можливість добре ілюструвати мої лекції-концерти з історії кобзарського мистецтва. Аудиторії різного типу охоче слухають і мої розповіді про кобзарів і про гру та спів незрячого сучасного кобзаря угорського походження Лайоша Молнара.

Кобзар у солом'яному брилі (Михайло Коваль)

У травні 1996 року у Львові відбувся Фестиваль кобзарського мистецтва імені Юрія Сінгалеви́ча. Окрім заключного концерту в театрі ім. Марії Заньковецької, кобзарі виступали кілька днів в музею ім. Соломії Крушельницької, в установах, у скверах міста. Серед запрошених з інших областей кобзарів чи не найбільшою популярністю користувався кобзар із Черкащини Михайло Коваль, який був не тільки окрасою заключного концерту в театрі, але й блискуче виступав в музею та в Міській поліклініці, що на вулиці ім. Виговського. Захоплювався його виступами тоді і я.

Я почув вперше гру і спів цього кобзаря на кобзарському святі “Дзвени, бандуро, в козацькім краю” в Дніпропетровську. Кобзарі розсипались були тоді по широкому

майдані, грали-співали в скверах міста, на вулицях. Їх обступали перехожі і довго не відходили. В невеликих перервах слухачі підкликали інших:

– Підходьте послухати кобзаря в солом'яному брилі!!! Враження – неповторне, не пожалкуєте!

І люди йшли, слухали, захоплювались, дякували. Підійшов тоді і я. Вже сам зовнішній вигляд приваблював. Спокійне благородне обличчя, сяючі добром очі, скромні по народному плекані вуса, небагата, але вміло і гарно вишита сорочка, білі полотняні штани та неповторний солом'яний бриль на голові, вражали своєю колоритністю і гармонією. А вміло підібраний і мистецьки поданий репертуар під звуки старовинної, простої за будовою і гарної з вигляду бандури, зачаровував. Заполонив тоді кобзар в солом'яному брилі і мене!

...Михайло Дмитрович Коваль народився 21 листопада 1948 року в селі Великий Хутір, Драбівського р-ну на Черкащині. З дитячих років любив співати, брав участь в гуртках самодіяльності, навчився грати на гітарі, гармошці. Хотів стати артистом, поступав навіть в Театральний інститут, але не склав іспитів і став працювати на цегельному заводі та заочно вчитися в Черкаському інженерно-будівельному інституті.

Якось почув Михайло по радіо виступ кобзаря і захопився кобзарським мистецтвом. А в 1967 році при Будинку вчителя в Черкасах організувалась капела бандуристів. Михайло зголосився туди, йому дали бандуру, гру на ній освоїв дуже швидко і скоро вже виступав на першому своєму концерті, як бандурист, виконуючи пісню “Ой ходив чумаки сім літ до Дону!”.

Далі пішов служити в армію, заочне навчання мусив припинити. А після служби в армії вчився в Київському інституті іноземних мов. На II курсі знайшов собі старовинну бандуру і став на ній грати, виступати на концертах. Багато почерпнув від керівника ансамблю Миколи Попова, решту досягав самотужки.

Навчаючись в інституті, мав неприємності, бо 22 травня 1974 року поклав квіти до пам'ятника Тараса Шевченка. Погрожували навіть виключенням з інституту.

Після закінчення інституту працює в Драбівській школі, викладає музику, співи та іноземну мову. Часто виступає і в рідному селі, і далеко за його межами. Він – учасник багатьох сходів кобзарів і кобзарських свят та фестивалів. Дійсний член Всеукраїнської спілки кобзарів.

Репертуар кобзаря – багатий та розмаїтий. Виконує думи: “Про смерть козака–бандуриста”, “Про Марусю Богуславку”, “Про Олексія–поповича Пирятинського”, “Невольницький плач”, “Про трьох братів Самарських”, псалми: “Про Олексія Божого чоловіка”, “По горах, горах сам Господь ходить” (про грішників), та інші. Знає багато пісень на слова Тараса Шевченка, історичних, козацьких, чумацьких, ліричних пісень. Деякі із них дуже рідкісні і цікаві.

Має власні твори: “Моя Україно!” (на слова М. Шамрая), “Полон” (слова Є. Драч), “На Чорнобиль журавлі летіли” (слова Д. Павличка), “Кавказ” (слова Т. Шевченка) та інші.

Але найбільше схвилювала мене нова пісня Ковалю “Яничари”, яку він виконував на Фестивалі у Львові. Цікава і історія створення цієї пісні. Ось як це було.

Якось, повертаючись з концертного виступу в Києві, кобзар з бандурою на плечах та в своєму солом'яному брилі звернув на себе увагу киян і вони попросили кобзаря заграти. Михайло присів на Узвозі і загравав, заспівав. Надійшли якісь кореспонденти, зацокали фотоапарати. А через деякий час, вже в рідному селі, показали Михайлу Ковалю газету "Аргументы и факты" з фотографією кобзаря, що грає на фоні якихось розвалин в Києві та коментарем-фальшивкою. Кореспондент-яничар з українським прізвищем жалівся "сусідам", нарікаючи на те, як бідно живеться в Україні нещасним кобзарям та усім людям...

Обуренню кобзаря не було меж. Він не спав всю ніч. А вранці вже народилась його пісня "Яничари".

Є в цій пісні такі слова:

...Віки пролітали, шляхи заростали,
Де котились вражі хмари.
Тільки не пропали у моєму краї
Яничари, яничари.
На Вкраїни волю скреготять зубами,
Раді, як негоди й чвари.
Служать, як собаки, московському пану
Яничари, яничари.
Чи такі солодкі – чужі недогризки,
Чи дзвінкі чужі таляри?
Рід свій пригадайте, Матір не вбивайте,
Яничари, яничари!

...Прощаючись з Михайлом, я звернув увагу на його капелюх і завважив, що це новий гарний солом'яний бриль, але не цей, в якому я бачив його в Дніпропетровську.

– Попередні брилі довелось подарувати, – прокоментував кобзар, – дуже вже вони подобались і старим, і малим.

– А де ж Ви їх дістаєте, такі гарні брилі?! – запитав я.

– А я сам їх і виготовляю, та й діток в школі, де працюю, навчаю як їх виплітати. А кобзарський фестиваль Ви чудово організували. Отож і Вам я дарую цього бриля на згадку!

...На почесному місці висить в мене вдома солом'яний бриль, який нагадує про подаровану радість спілкування з чудовою людиною, одним із найкращих сучасних кобзарів України – Михайлом Ковалем із Великого Хутора, що на Черкащині.

Доля бандуристки, яку я розшукував (Ганна Білогуб-Вернигір)

Кобзарі й бандуристи, з якими мені доводилось спілкуватися, часто згадували, що в міжвоєнний час (після Першої світової війни) на Волині славилась своїми виступами бандуристка Ганна Білогуб, одна із перших бандуристок України. Мені дуже хотілось довідатись значно більше про цікаву особу, віднайти її, прослідкувати й описати її життєвий шлях. Та на жаль відомості про неї обривались в час завірюхи Другої світової війни і ніхто із опитуваних мною не міг нічого повідомити про її дальшу

долю. Якось, хтось із кобзарського товариства подав мені адресу когось із Тернопільщини, хто міг би мати відомості про бандуристку, а, можливо, й передати мого листа самій Ганні Білогуб. Я зразу скористався цією порадою і в 1970 році написав відповідного листа. Я довго чекав, але так жодної відповіді на листа, ні нових відомостей про Ганну Білогуб не одержав.

В цей час доброю славою почала користуватися капела бандуристів із Струсова і я, збираючи матеріали до задуманого мною “Словника-довідника народних музик України”, написав листи керівникам Струсівської капели, – просив надіслати мені короткі творчі біографії керівника, засновників та кращих бандуристів капели. Незабаром я одержав короткі біографії керівників та видатніших учасників капели, зокрема: І. Пухальського, В. Обухівського, братів Кравчуків, А. Заячківського. Дивувало тільки це, що ніхто не вказував в кого вчилися грати на бандурі. Я написав чергові листи, в яких просив подати прізвища своїх перших вчителів гри на бандурі та деякі додаткові відомості. Одержав листи–відповіді з доповнюючими відомостями, але ніхто знову не вказав хто був першим їхнім вчителем.

...Минав час. В 1995 році була офіційно зареєстрована Всеукраїнська спілка кобзарів та мене обрано головою Львівського осередку спілки.

Мені подзвонила п. Ольга Ерн із новоутвореного товариства “Шляхетний чин” і повідомила, що має цікаві матеріали про одну із бандуристок Галичини (які просили передати в музей) і просить мене прийти проглянути ці матеріали, поки вона передасть їх по призначенню.

Яке ж було моє здивування, коли я, негайно прибувши до п. О.Ерн, побачив перед собою пакет з документами Ганни Вернигир-Білогуб, а серед інших і мого листа, писаного до неї ще в 1970 році З переглянутих документів я довідався про життєвий шлях і важку долю мужньої і славної дочки українського народу.

...Народилася Ганна Сергіївна Білогуб-Вернигир 24 серпня 1900 року в Перемишлі. Була дружиною полковника армії Симона Петлюри – Дмитра Білогуба, родом з Полтавщини, який деякий час був ад’ютантом С. Петлюри. В час розпаду УНР сім’я опинилася в таборі інтернованих у м. Вадовиці біля Кракова. У таборі народилася дочка Ірина-Орися (18. 05. 1921) а згодом і син Юрій.

У 30-і роки сім’я жила в Перемишлі, відтак у Луцьку. Дмитро Білогуб працював у Центросоюзі, а Ганна Сергіївна вчителькою і директором Луцької української гімназії ім. Лесі Українки.

Ганна Білогуб в 30-40-х роках була відома як одна із перших жінок-бандуристок в Західній Україні, концертувала на Волині та Галичині. Її виконавською майстерністю захоплювались навіть такі визначні особистості як М. Руданський, О. Ціпановська, Д. Котко, Ф. Колесса, Мстислав Скрипник (згодом патріарх України) та інші. Ф. Колесса подарував їй збірник народних дум з автографом та написом “Першій жінці-бандуристці”, який донька Ганни Ірина-Орися незадовго до своєї смерті подарувала письменнику бандуристу Івану Немировичу.

В 1936 році Г. Білогуб була активісткою Союзу Українок, співпрацювала з Оленою Шипарович та Ольгою Ціпановською. В 1937 році Дмитро Котко пропонував Ганні турне по Європі, а в 1938 році оперний співак Василь Тисяк запрошував Білогуб

до Америки. Але славна дочка народу вважала, що найбільше користі може принести в Україні.

В роки німецької окупації Дмитро Білогуб, син Юрій та зять Богдан стали членами ОУН. В 1945 році вступили в УПА.

В один із трагічних днів від рук червоних карателів загинув зять Богдан, вбили і сина Юрія. Поранений Дмитро Білогуб був замучений у львівській тюрмі.

Ганна Сергіївна Білогуб, при допомозі священика о. Мединського, який довгий час працював у м. Белзі, змінила прізвище на Вернигир і з великими труднощами, разом з дочкою Іриною-Орисею, опинилася в с. Настасів Тернопільського району.

Особливу опіку на Тернопільщині Ганна Білогуб-Вернигир відчувала в сім'ї Стефанії Лапчак та патріота Василя Канцара. Їм і розповіла про свою долю. Тут знайшли роботу бібліотекаря для доньки Ірини-Орисі Дмитрівни (з 20. 08. 1948 по 7. 05. 1949 роки). Далі в 1950 році мати і дочка працювали вчителями у Кровинківській школі, а в 1954–1962 роки у Лошнівській СШ. В 1962–1969 роках Ганна працювала вчителем німецької мови у Струсівській школі-інтернаті. Тут і почалось навчання гри на бандурі засновників і перших учасників славної згодом Струсівської капели бандуристів: Пухальського Т. Ю., Обухівського В. В., братів Богдана та Івана Кравчуків, Заячківського А. Д. та інших, яких просила нікому не повідомляти в кого вони вчилися кобзарського мистецтва. Вона з ними й започаткувала славу згодом капели.

З 1969 року Ганна Білогуб-Вернигир стала пенсіонеркою і померла в 1978 році та похована в Струсові. Дочка Ірина-Орися працювала вихователем школи-інтернату, до кінця своїх днів панічно боялася переслідувань і арешту, померла у 1994 році. Після її смерті добрі люди й вирішили передати документи, які залишилися після смерті Ганни та її дочки у Львівський історичний музей.

...Лежать серед інших документів Ганни Білогуб-Вернигир її невеличка фотографія, фото її сина Юрія, який теж грав на бандурі, і з бандурою через плече пішов до Тернополя, щоб вступити в ряди УПА, а згодом по-геройськи загинув в нерівному бою з окупантами. Лежить серед інших і мій лист, на який хотіла (бо берегла його) та не могла, через конспірацію, відповісти мені славна дочка нашого народу, одна із перших жінок-бандуристок України, вірна дружина ад'ютанта Симона Петлюри.

Настінний дзигар і прославлена бандура (Іван Панченко)

Вже не пам'ятаю хто з кобзарів десь на початку 1960-х років порадив мені звернутись до патріота кобзарського мистецтва з Києва Івана Борисовича Панченка, який знав чи не всіх кобзарів і бандуристів не тільки в Києві, але й на всій Київщині та й поза її межами. Я, звичайно, негайно скористався поданою мені адресою і відвідав Івана Борисовича в його помешканні. Проживав він з дружиною в невеличкому приватному будиночку, що на вулиці Бурмістенка в Києві. Я застав господаря в садочку біля хатини, яка потопала в чудових городових квітах. Я відрекомендувався, сказав, що збираю матеріали про кобзарів і багато добрих слів чув про господаря цього дому. З будинку вийшла й господиня та попросила мене у господу. В світлиці,

прикрашеній вишиваними рушниками, я звернув увагу на гарний великий настінний годинник і бандуру. Згодом я вже тримав в руках інструмент і бандура заграла, заспівала. Виявилось, бандура ця роботи видатного майстра музичних інструментів і бандуриста Олександра Корнієвського, гарно інкрустована перламутром, з чудовим дзвінким, але м'яким звуком, пройшла атестацію оглядової комісії і була нагороджена в передвоєнний час срібною медаллю на міжнародній виставці в Голандії. Налюбувавшись бандурою, я став розглядати незвичного настінного годинника, який кожні пів-години вигравав дві дуже милі мелодії.

– Який гарний у Вас годинник – дзигар (як кажуть у нас на Прикарпатті), – зауважив я, вислухавши обі мелодії.

Іван Борисович, як виявилось, вмів не тільки уважно слухати, але був і захоплюючим оповідачем. Від нього я довідався багато цікавинок з життя і творчості кобзарів Київщини, з якими він згодом мене і перезнайомив.

Щедрі господарі не тільки пригостили мене смачною вечерею, але й попросили переночувати.

– Я Вам тут і постелю на тапчані під цим дзигаром, який Вам так сподобався, – запропонувала господиня.

З цих пір почалось наше плідне і цікаве листування з Іваном Борисовичем, а коли я бував у Києві, завжди ночував в домівці по вулиці Бурмістенка, під незвичним цікавим годинником–дзигаром. Івану Борисовичу дуже сподобалась наша галицька говірка, зокрема слово “дзигар”, і він часто писав мені :

– Богдане Михайловичу, приїздіть! Тапчан і дзигар наш чекають на Вас.

І я приїздив і ми відвідували київських кобзарів, розшукували знавців народних пісень, обрядів, звичаїв. Багато розповідав мені Іван Борисович і про себе. З розповідей і листування я відтворив його цікаву біографію.

...Народився Іван Борисович Панченко 1900 році в Києві в родині робітника. На околиці Києва (Деміївка), де жили Панченки, в той час два рази на місяць відбувались великі ярмарки, на одному з них Іван побачив і почув гру молодого тоді ще кобзаря Єгора Мовчана. Гра і побачене глибоко запали в душу хлопця.

Після революції І. Панченко став працювати робітником на заводі, а після навчання – економістом в плановому відділі заводу. Згодом працював старшим економістом на Київському трамвайному заводі, а з 1938 року – начальником планового відділу трамвайного депо ім. М. Горького.

Як офіцер, І. Панченко воював проти німецьких загарбників.

У післявоєнний час Івану Борисовичу довелось почути кобзаря Лисогора, колоритна фігура якого була особливо привабливою. В цей час до управління трамвайного депо, де працював Панченко, було скеровано на роботу бандуриста Олексія Олексійовича Шевченка, колишнього кондуктора трамваю. До нього і звернувся Панченко за допомогою. Придбав бандуру (роботи майстра О. Корнієвського) і познайомився з М. П. Полотаєм. Полотай тоді керував гуртом кобзарів при Київському товаристві сліпих (УТОС), куди Панченко і вступив, а згодом став солістом цього ансамблю. В складі ансамблю брав участь в різних тематичних концертах (зокрема на міжнародній нараді слав'янстів у Києві.). За виступи на оглядах і олімпіадах не раз нагороджувався грамотами, значками лауреата.

І. Б. Панченко був знайомий з багатьма визначними кобзарями і бандуристами (з Є. Мовчаном, П. Носачем, П. Ткаченком, П. Дугіним, братами Литвинами та іншими), з якими часто виступав.

З 1969 року був обраний членом Правління Об'єднання народних співців-кобзарів при Музично-хоровому товаристві України, а в 1970 році – йому надано звання почесного члена цього товариства.

Я, часто буваючи в Києві, зустрічався з Іваном Борисовичем. ...Якось при черговій зустрічі Іван Борисович запропонував мені:

– Я хочу подарувати Вам нашого настінного годинника, мелодії якого Ви так уважно завжди слухаєте. Забирайте! Від сьогодні він – ваш.

Я звичайно став відмовлятися від такого подарунка, бо знав, що він певно багато приємного приносить господарям та й привикли вони до нього.

Тоді господар заявив:

– Годинник цей буде Ваш, я залишу його Вам у спадок. Заберете собі, коли мене не стане, а бандуру передасте в кобзарський музей. Дзигар цей буде Вам нагадувати про наші зустрічі в нашій хаті.

...Минуло ще кілька років. Якось я знову навідався до Івана Борисовича. Застав його зажуреного. Він розповів мені, що днями поховав свою дружину.

А ще через деякий час, кобзарі повідомили мене, що 22 серпня 1972 року раптом помер і Іван Борисович. Я тоді був поза домом і вістка ця знайшла мене з опізненням. Коли я приїхав у Київ, в домі на вул. Бурмістенка жили вже інші люди, які не могли нічого мені розказати про дальшу долю славної бандури і гарного настінного годинника-дзигаря. Пошуки їх не дали результатів.

Мені залишилось тільки віднайти могилу Івана Борисовича і його дружини і часто згадувати це прекрасне подружжя.

З поглядом в майбутнє (Тарас Лазуркевич)

Якось, здається ще на початку 90-х років, зайшов я провідати давнього приятеля, а тепер вже професора Львівської державної консерваторії (нині Львівська музична академія) ім. М. Лисенка, пана Василя Герасименка.

– Як справи, пане Василю, – запитав я, привітавшись.

– Непогано, – радісно відповів професор. – Бандура нового харківського типу моєї роботи звучить вище моїх сподівань, і мої хлопці-студенти порадували. На новому інструменті вони творять справді чудеса. Завтра у мене заняття в консерваторії. Заходьте послухати. Або ж приходьте на найближчий академконцерт. Запрошую послухати і оцінити нові наші досягнення.

На академконцерті виступав, тоді ще студент, Тарас Лазуркевич. Нова, вдосконалена бандура харківського типу роботи Василя Євтуховича Герасименка, зачарувала усіх слухачів. Тарас порадував усіх грою та голосом приємного тембру.

Мені сподобався цей юнак не тільки високою майстерністю гри, але й скромною, зате привабливою поведінкою на сцені, вмінням “входити в образ”, розуміти і правильно трактувати зміст виконуваного твору. І я не пропускав нагоди, щоб побувати і на інших концертних виступах Тараса.

А згодом я запросив його в ініціативну групу, яка займалась організацією спершу об'єднання, а згодом і Всеукраїнської Спілки кобзарів. Коли я очолив Львівське відділення зареєстрованої спілки, Тарас Лазуркевич став моїм заступником.

...Народився Тарас Миколайович Лазуркевич 11 травня 1971 року у Львові. В 1989 році закінчив середню школу № 83 і музичну школу № 4 (клас І. М. Содомори). Закінчив Львівське музичне училище (клас М. Й. Наконечної) та Львівську консерваторію ім. М. Лисенка (клас бандури В. Герасименка) і став працювати (вести клас бандури) у Львівській середній спеціалізованій музичній школі-інтернаті ім. С. Крушельницької.

А згодом були цікаві виступи Тараса на різних святах, концертах, фестивалях. Став він і лауреатом кількох конкурсів. Полились запрошення на закордонні виступи. Зокрема пригадую блискучий виступ його на фестивалі бандурної музики в Перемишлі.

Концертував Т. Лазуркевич, як соліст та у складі ансамблів у країнах близького зарубіжжя, Польщі, Угорщині, Румунії, Югославії, Австрії, Німеччині, Канаді.

Брав участь у Першому республіканському фестивалі “Червона рута” (Чернівці, 1989), у Міжнародному фестивалі музичної молоді (Байрот, Німеччина, 1992 р.) і у XIII фестивалі української культури (Сопот, Польща, 1993 р.). Пройшов курс оперно-хорового співу у проф. Берна Дітріха (Байрот, Німеччина).

Він лауреат (І премія) українського музичного фестивалю ім. М. Лисенка (Торонто, Канада, 1993 р.), лауреат Першого міжнародного конкурсу бандуристів ім. Гната Хоткевича (II премія) в Києві (1993 р.).

У репертуарі цього чудового бандуриста – українські народні історичні думи “Про козака Голоту”, “Про трьох братів Азовських” та “Про Марусю Богуславку”, знаменитий твір Гната Хоткевича “Невольницький ринок у Кафі”, багато українських народних пісень, творів класиків та сучасних композиторів, ціла низка цікавих інструментальних п'єс.

Добре вивчивши харківський тип бандури, Лазуркевич, під керівництвом професора В. Герасименка, розшифровує фонозаписи старовинних дум, псалмів, історичних пісень, інструментальної музики. Пише і власні твори для бандури харківського типу.

Незабаром Тарас почав практикувати і виступи в дуеті із здібним молодим бандуристом, також учнем професора В. Герасименка, Олегом Созанським. Неперевершено звучить у виконанні цього дуету сюїта Г. Хоткевича “Байда”, а також п'єса в обробці М. Дейчаківського “Бандурна розмова”. Згодом хлопці так і назвали свій дует: “Бандурна розмова”.

В руках Тараса Лазуркевича пройшли успішну апробацію на сценах багато нових взірців вдосконалених бандур конструкції В. Герасименка.

Нещодавно Тарас із своїм вчителем та бандуристами-побратимами заснував міжнародний фонд “Кобзар”, який ставить перед собою завдання всесторонньо допомагати і сприяти розвитку кобзарського мистецтва. Лазуркевича обрано президентом цього фонду.

Останнім часом він багато працює над пошуками нового в бандурній грі, експериментує над поєднанням гри на бандурі та сопілці.

Задивлений в майбутнє, один із найкращих сучасних бандуристів України, Тарас Лазуркевич радує прихильників бандурної музики та рідної пісні новими задумами та плідними зверненнями.

ЗА ЗАПОВІТАМИ КОБЗАРІВ

Кобзарські обряди і звичаї в Галичині

Всупереч існуючого погляду, що кобза й бандура в західних областях України з'явилися не так давно (XIX–XX ст.) і є рідкісними для цього регіону інструментами, хочемо відзначити, що ці інструменти на даній території існували набагато раніше, а кобзарське мистецтво має тут свої традиції.

Вже на давнє існування кобзи й бандури на теренах Галичини і Прикарпаття вказував знавець кобзарства Гнат Хоткевич, аналізуючи, зокрема, регіональні пісні, описані Ігнатом Гальком [1]. Львівський фольклорист Ярослав Шуст один із перших звернув увагу на зображення кобзарських інструментів на старовинних картинах, знайдених в різних місцевостях західних областей України. Це картини XVI–XVII ст. із зображенням страшних судів, знайдені на Дрогобиччині, Яворівщині, біля Сколе та Турки (Львівська обл.). Більше десятка таких картин, на яких цар Давид зображений з кобзоподібним інструментом, зберігається у фондах Львівського державного музею українського мистецтва, що свідчить про те, що кобза-бандура на цих теренах була відома вже XVI–XVII ст., а може і ще давніше [2].

Поки що не вдалося встановити імен кобзарів чи бандуристів XV–XVII ст. – вихідців із Галичини чи Прикарпаття. Але окремі документальні згадки заслуговують на увагу. Так в XV ст., коли новгородські та галицькі художники реставрували в Кракові королівську резиденцію Вавель, захоплювали усіх своїм мистецтвом українські кобзарі-бандуристи Стечко та Тарашко [3].

Українські кобзарі, бандуристи, лірники завжди були наставниками народу, виразниками його волелюбних прагнень та сподівань. Вони ніколи не були просто музикантами, що розважають людей. Вони були будителями народної совісті і тому кобзарське мистецтво стало суспільно-історичним явищем, явищем суто національним і самобутнім, притаманним лише українському народу. Духовний пріоритет кобзарської справи завжди високо цінувався суспільством і народ шанував і любив своїх народних співців, сприяв розвитку їхнього мистецтва. Суспільно-політична роль кобзарства особливо зросла з втратою України її незалежності. Це добре розуміли поневолювачі та окупанти, які завжди переслідували кобзарство. Незважаючи на репресії та масові нищення “власність імушми”, кобзарство, завдяки всенародній любові та підтримці, вижило та збереглося до наших днів.

Народні співці Галичини та Прикарпаття підтримували зв'язки з кобзарством інших регіонів України. До Галичини часто заходили народні музики зі східних областей України, Волині, Кубані. Це сприяло укріпленню традицій та популяризації кобзарського мистецтва, допомагало вижити у важкі часи.

Популяризація кобзарського мистецтва ХХ ст. в Галичині перш за все пов'язана з іменем Гната Хоткевича, який в 1905 році емігрував із Харкова до Галичини. Тут тільки за перші три місяці Хоткевич дав більше 80 концертів, пропагуючи традиції кобзарського мистецтва. На жаль віртуозна виконавська майстерність Хоткевича не тільки захоплювала, але і до певної міри і відстрашувала спостерігачів. Галичанам, особливо гуцулам, серед яких жив і виступав Хоткевич, важко було повірити, що легко можна опанувати таку високу техніку гри на інструменті, яку демонстрував Хоткевич. В результаті не знайшлося ні одного бажаючого навчитись грати у Хоткевича на бандурі. Та все ж кобзарська діяльність Гната Хоткевича в Галичині не пропала марно.

Навчившись (за підручником Г. Хоткевича) грати на бандурі, найвизначніший із бандуристів Львівщини – Юрій Сінгалеви́ч в 1920–30-х роках продовжує кобзарські традиції в Галичині. Перед своїми концертами він виступав з доповідями про історію кобзарства, звичаї та обряди кобзарів та лірників, з якими сам постійно спілкувався і до яких “на науку звичаїв” водив своїх учнів. Учням він прищеплював любов до кобзарських традицій, звертав увагу на обряд вінчання з бандурою, визвілку, фіксацію виступів перед слухачами, вміння самому виготовляти інструменти та струни до них. У школі Сінгалеви́ча обов'язковим було вивчення як київського, так і харківського (зіньківської школи) способів гри. Для складання своєрідного іспиту та одержання визвілки Сінгалеви́ч, як і народні “пан-отці” кобзарів та лірників, вимагав від учня вмілого виконання хоч однієї думи, псалмів та історичних пісень, власноручного виготовлення інструменту, знання кобзарських обрядів, традицій та звичаїв.

У Львові, поруч з Личаківським цвинтарем, і тепер існує кобзарська вулиця, де на Зелені свята збирались кобзарі та лірники. Ще до самої Другої світової війни лірників можна було побачити біля церков, на базарах чи ярмарках Галичини та Волині. Кобзарі та лірники об'єднувались у цехи та братства, на чолі яких стояли обира́ні пан-отці. Такі об'єднання мали свої каси, майстерні по виготовленню струн та інструментів. Пан-отці брали на навчання кобзарській справі учнів, навчали таємної лебійської мови.

Кобзарсько-лірницькі традиції базувались на своєрідній кобзарській філософії, в основі якої лежали християнська віра і висока моральність, любов до рідного краю та свого народу, вимогливість до репертуару і виконавства. Культивувалась пошана і дбайливе відношення до інструменту. Кобза, бандура і ліра вважались “священними інструментами”, а кобзарів та лірників в народі називали “Божими людьми”.

Основні кобзарсько-лірницькі традиції були викладені в так званих “устинських книгах”, своєрідних неписаних законах і вказівках, які передавались усно від вчителя пан-отця до перевіреного, відданого кобзарству, новобранця. Вони служили і своєрідними збірниками рекомендацій по освоєнню кобзарського мистецтва, і зводом правил поведінки, і усними підручниками вивчення таємної лебійської мови.

Кобзарі та лірники вказували на дванадцять існуючих “устинських книг”, кожна із них мала свою назву і призначення. Так в перших книгах йшла мова про правила поведінки кобзаря чи лірника “перед братією та народом”, давались поради, як краще знайти необхідний контакт із слухачами та

інші цінні поради, як поводитись в різних конкретних життєвих ситуаціях. Любов і братерство вважались основними критеріями у спілкуванні з іншими народними співцями та музикантами. В наступних “книгах” мова велась про методи успішного освоєння техніки гри на кобзі, бандурі та лірі, вивчення народних пісень, псалмів та кантів, народних історичних дум. Окрема устинська книга була присвячена вивченню лебійської мови кобзарства. Мова була таємною. Перед її вивченням учень давав окрему клятву пан-отцеві або “кобзарському гурту” (зборам кобзарів чи лірників) про її нерозповсюдження без окремого на це дозволу пан-отця чи “братії”. Знання лебійської мови вважалось певним привілеєм і тому дозвіл на її вивчення давали тільки надійним учням, які завоювали довіру “братії” та пан-отця вчителя. Певна кількість, найбільш розповсюджених слів (десь біля 30–40) не були засекреченими (привітання, попередження, сигнали), і з ними дозволялось знайомити і початкуючих учнів, і поводирів. Зміст двох останніх “книг”, які носили назву “не для всіх”, був призначений тільки для особливо довірених та надійних представників кобзарства, які пройшли певну школу випробувань, користувались великою довірою та авторитетом і складали додаткові клятви та обіти.

В устинських книгах були і певні вимоги та ритуальні вказівки. Так, наприклад, перед початком вивчення жартівливих та сатиричних пісень учень давав певну обітницю (клятву) не виконувати ніколи прилюдно сороміцьких пісень, які могли б “пошкодити братії” (підірвати авторитет кобзарства). Ритуал визвілки передбачав, що учень купував і дарував своєму пан-отцеві ритуальний хліб-визвілку, яку після здачі учнем своєрідного екзамену і проголошення ритуальної клятви на вірність кобзарському мистецтву, пан-отець розрізував на шматочки і роздавав “братії” (частував присутнє кобзарство). Один із кусочків хлібини-визвілки пан-отець клав на схрещені долоні свого учня, промовляючи: “Прийми цей хліб-визвілку, яка дає тобі право тепер вільно кобзарювати. Пам’ятай, що за це будеш відповідати не тільки тут перед кобзарством і людьми на землі, але і там (тут пан-отець звертав свій погляд на небо), перед Богом на страшнім суді!” Далі учень причащався (поїдав покладений йому на схрещені долоні кусок хлібини-визвілки). Присутні на цій церемонії кобзарі та лірники вітали “новоспеченого” кобзаря чи лірника і бажали йому щасливого і довгого успішного кобзарювання. А “новоспечений,” звичайно, ставив всій братії могорич. Починаючи самостійне кобзарювання, народний музикант старався вести певний облік своїх прилюдних виступів, фіксуючи їх зарізами на своїй похідній палиці чи певними позначками на своєму інструменті.

Ритуальні кобзарські звичаї передбачали і окроплення при окремих посвяченнях свяченою водою, і посипання новообраного товариством попелом чи землею (щоб не зазнавався), поливання першою чаркою горілки (щоб не псувався) та інше. Не спостерігалось серед західно-українського кобзарства жодних обрядів чи ритуалів з застосуванням вогню (як наприклад це стараються тепер, думаю не зовсім мотивовано вводити у Стрітівській школі кобзарського мистецтва).

Тоталітарний комуністичний режим колишнього СРСР прийняв усі міри, щоб знищити будь-які прояви славних кобзарсько-лірницьких традицій. Незважаючи на це, окремі кобзарські звичаї та обряди збереглись до наших днів і проявились не тільки в житті та творчості народних співців, але й окремих колективах бандуристів

(Львівська капела УТОС “Карпати”, Ново-Роздільська капела “Дністер”, Львівська капела “Заспів” та інші).

Тепер в час відродження самостійності Української держави почало відроджуватись і кобзарське мистецтво з його цікавими та славними традиціями. Особливо радує те, що мистецтво кобзарів знаходить необхідний відгук серед сучасної молоді. Доброю славою продовжувачів кобзарської справи в наш час користуються відомі бандуристи зі Львова Остап Стахів та Орест Баран. Появилась ціла плеяда молодих здібних бандуристів, охочих відродити давні кобзарсько-лірницькі традиції на Львівщині. Серед них хочеться відзначити в першу чергу Тараса Лазуркевича, братів Ростислава та Тараса Гривулів, незрячого Тараса Дороцького та зовсім молоденьких ще Остапа Дудака із Олеська та Івана Шміло із Новояворівська. Івась Шміло ще школярем (тепер студент Дрогобицького музучилища) скомпонував власний твір думового характеру про репресії (депортація в Сибір) населення Львівщини.

Схвально, що історією та добрими традиціями кобзарства цікавиться і молодь загальноосвітніх шкіл. Так, наприклад, кобзарознавство, як предмет по вибору (дисципліну для факультативного вивчення) було у свій час запроваджено у львівських середніх школах № 75 ім. Лесі Українки та СШ № 80. Справою вивчення історії кобзарства та кобзарських традицій зацікавився Український центр народної творчості в Києві. За ініціативою та при безпосередній участі заступника директора УЦНТ п. Галини Довбищенко було відзнято науково-популярну відео-стрічку, в якій йдеться про досвід освоєння предмету кобзарознавства та популяризацію кобзарських традицій у львівських школах.

1. Народні звичаї і обряди з над Збруча / Описані Ігнатом Гальком.— Львов, 1861.— Часть первая.
2. Львівський державний музей українського мистецтва.— Фонди.— № 6319, 30679, 36454 та ін.
3. Белза Игорь. Из истории русско-польских музыкальных связей.— М., 1955.

Кобзарство і Духовенство

Кобзарство, як унікальне явище в Україні завжди хвилювало серця передових людей суспільства. Кобзарі-бандуристи та лірники були носіями прогресивного й прекрасного. В репертуарі, як і в світогляді народних рапсодів передували релігійні мотиви. Псалми і канти, як основа кобзарського репертуару, звеличували життя святих, чуда Ісуса Христа, святість Богородиці. Та й в історичних піснях та думах багато місця відводилось вірності, любові та християнській вірі.

Передове українське духовенство, добре розуміючи велику роль кобзарства в поширенні заповідей любові, взаємної поваги, утвердженні передової думки та патріотизму, завжди підтримувало кобзарство. В неділі та свята, біля соборів та церков знаходилося місце, де, примостившись на майдані, грали-співали кобзарі чи

лірники. Тут, біля них, після святкових відправ, зупинялись богомольці, щоб поспілкуватись з рідними та близькими, послухати гру і спів народних співців, нагородити їх своїми пожертвами. Представники духовенства часто запрошували народних музик до себе, частували їх обідом, слухали їх гру та співи, заночовували.

Часто під впливом кобзарського мистецтва сини чи внуки священиків теж вчилися грати на бандурі, ставали бандуристами. Так, наприклад, один із найвизначніших бандуристів Галичини Юрій Сінгалеви́ч, під впливом кобзарів і лірників, яких доводилось йому слухати ще в дитинстві на парохії дідуса-священика в селі Романові, сам вирішив зробити собі бандуру та стати бандуристом.

Серед учнів Юрія Сінгалеви́ча, які згодом теж стали визначними бандуристами і засновниками своїх капел та ансамблів бандуристів, були також сини та дочки священиків. Найвизначніший із учнів Ю. Сінгалеви́ча – Зіновій Штокалко став бандуристом-віртуозом, завдяки батькові, який послухавши кобзарів, привіз додому із Києва бандуру. Батько Зіновія, парох села Кальне о. Василь Штокалко сам любив слухати гру народних музик і прищепив цю любов своєму синові. Зіновій Штокалко залишив для дослідників 12 касет магнітофонних записів кобзарського репертуару у віртуозному виконанні.

Інший учень Ю. Сінгалеви́ча Михайло Табінський був сином священика із Волині, а сестри Марія та Тереса Ваврик дочками о. Омеляна – пароха у Чорношовичах на Львівщині. Брати Антін та Степан Малюци, які також вчилися у Сінгалеви́ча, були священичого роду. Їх батько о. Іван Малюца був парохом в с. Нове Село, були священиками дід о. Антін, прадід о. Миколай, а прапрадід Олекса теж був сином священика о. Йоакима Чемеринського. Брати Малюци згодом стали славними бандуристами, грали на церемонії проголошення УГВР.

Сини о. Михайла Жеплинського – Богдан та Роман – священичий рід яких по матері сягає вглиб десяти поколінь, також стали бандуристами. Вони грали у Першій капелі бандуристів Львівської Політехніки, яку створив і якою керував Олег Гасюк (1949–1950), створили на засланні Торбинську капелу бандуристів, репресованих в Томській області (1950–1955), капелу бандуристів “Дністер” в м. Новий Розділ (1959–1971), багато виступали як солісти-бандуристи та в складі родинного квартету (з дружинами).

Синами священиків були також бандуристи Юрій Грицеляк та Ярослав Дацишин, які грали в Першій капелі Львівської Політехніки, і які, як і керівник капели О. Гасюк та брати Жеплинські, були репресовані.

Дочкою о. Юліяна Дуцька, пароха с. Летні на Дрогобиччині, була і дружина Юрія Сінгалеви́ча, яка після загадкової трагічної загибелі мужа була репресована, заслана в Сибір, де також грала в Торбинській капелі бандуристів. Грала в цій капелі і була її хормейстером п. Надія Цюцюра, батько якої був також священиком, парохом с. Дрогомишль на Яворівщині.

Дружина Романа Жеплинського Віра Теодосіївна, донька о.Т. Гриника, пароха с. Яжів Новий на Яворівщині, не тільки грала в родинному квартеті, але вела ансамблі бандуристів в музичних школах та клубах м. Яворова та м. Новояворівська.

Духовенство розуміло кобзарство і в важкий час комуністичних переслідувань, надавало кобзарям, бандуристам та лірникам посильну допомогу і притулок.

Ще в 20–30-х роках славилася своїми концертними виступами на Волині бандуристка Ганна Білогуб. Вона, разом з мужем, який у свій час був ад'ютантом Симона Петлюри, емігрувала на Волинь і тут виступала як бандуристка. З приходом більшовиків змушена була перейти на нелегальне становище. Після смерті Дмитра Білогуба, сина Юрія та зятя Богдана, які стали воїнами УПА, вона з дочкою Іриною-Орисею опинилась в дуже скрутному становищі. Тоді на допомогу їм прийшов о. Медицький, який не тільки заопікувався ними, але й прийняв за своїх. Назвавши Ганну своєю сестрою, допоміг їй добути документи на змінене прізвище Вернигір. Згодом Ганна Вернигір (Білогуб) поселилась на Тернопільщині, де виховала цілу плеяду своїх учнів бандуристів, які разом з нею стали засновниками тепер славної народної капели бандуристів с. Струсів.

Такими ж важкими були долі і інших бандуристок. Дочка отця пароха с. Мушкатівка Борщівського району на Тернопільщині Семена Гребенюка Мирослава, після арешту мужа, перейшла в підпілля, працювала медсестрою в лавах УПА. Переслідований батько Мирослави жив деякий час в селі Миклашів, де, переховуючись, допомагав старенькому парохіві отцю Іванцю, який дав притулок йому і Мирославі. Мирославі вдалось добути фіктивні документи, змінивши прізвище на Дарманчук. Далі вона попросилася на науку до Ю. Сінгалеви́ча і стала бандуристкою. Та після загибелі Сінгалеви́ча їй не вдалось оминати репресій. З бандурою Мирослава Дарманчук-Гребенюк пройшла ГУЛАГи і, повернувшись до Львова, згодом виступала ще певний час знову.

Визначна бандуристка, автор знаменитої думи “Невольник”, Антоні́на Голуб, ховаючись від переслідувань більшовицьких сатрапів, також знайшла притулок у духовенства і довго переховувалась в підземеллі Києво-Печерської Лаври.

Окремі бандуристи, під впливом духовенства, ставали священиками. Учасник згадуваної вже Торбинської капели бандуристів Володимир Чучман, переживши заслання, був висвячений на священика, деякий час очолював духовну семінарію св. Духа в с. Рудно, а тепер служить в соборі св. Юра у Львові. Там же відправляє і о. Любомир Ржиський, який до висвячення добре опанував гру на бандурі. Був бандуристом до висвячення і о. Василь Мендрунь, тепер ієромонах ЧСВВ, відомий проповідник Крехівського монастиря. Можна ще додати, що дружина отця-капелана сучасної української армії паніматка Зиновія Сичак чудово грає на бандурі і вже кілька років успішно керує народною капелою бандуристок Львівського університету ім. Івана Франка.

Довгий і складний життєвий шлях пройшов бандурист Микола Сарма-Соколовський поки теж став священиком. Народився він в с. Хорошому Павлоградського повіту (тепер Дніпропетровщина) в родині священика. Рано залишився без батька і 15-річним хлопчиком вступив до Миргородської художньо-керамічної школи. У Миргороді він і навчився грати на бандурі в кобзаря Івана Яроша, з яким став кобзарювати. Після навчання в Миргороді переїхав у Дніпропетровськ, де відвідував художні курси, грав в капелі бандуристів. У 1929 році арештований ГПУ і засуджений на 5 років ув'язнення. Після 4-х років був мобілізований на військову службу. Але йому вдалося втекти і в 1942 році, після закінчення пастирських курсів УАПЦ, був рукоположений єпископом Мстиславом в

диякони, а далі єпископом Сильвестром – у священники. Згодом о. Микола був ще кілька разів арештований, карався в ГУЛАГах в Інті, Абезі та Мордовії. У табірних умовах сам виготовив собі бандуру, (а згодом і ще кілька), розважав грою на бандурі своїх побратимів, проповідуючи їм і слово Боже, а далі навчив їх грати та створив разом з ними ансамбль бандуристів-каторжан. Грав в цьому ансамблі, серед інших і Олег Гасюк, який згодом поширив його та став керівником цього гурту.

Серед кобзарів-священиків, які є також художниками, слід згадати протопросвітера о. Сергія Кіндзерявського-Пастухіва. В його чудовій збірці “Світильники землі Української” є повні експресії картини “Лірник” та “Перебендя”, присвячені кобзарській тематиці. На автопортреті (1966) о. Сергій зобразив себе, хоч і в священничій рясі, але з бандурою, з якою не розлучається. Навчився грати він під кінець 1940 року в Холмі, де при українській гімназії в часі війни вчив грати на бандурах емігрант з Великої України, знаменитий бандурист Кость Місевич. Вже в 1941 році Сергій виступав з Місевичем та його дружиною Маргаритою на Шевченківському концерті.

До США в свій час прибув з бандурою роботи славнозвісного бандуриста Ємця, св. пам’яті о. Іриней Готря (Готра) ЧСВВ, який став тоді чи не самотнім монахом-бандуристом поза межами України. Отець Іриней був колись особистим секретарем митрополита Андрея Шептицького, в час Першої світової війни, був разом з митрополитом вивезений у Московщину і кинутий у в’язницю. Коли перший раз прийшли до Галичини більшовики, він був заарештований і побитий. Як свідчив потім італійський католицький священник о. Армандо, який був з о. Іринеем в однім таборі, вони були на каторжних роботах в копальнях, а відтак в каменоломнях. Отець Іриней був великим прикладом для усіх священників, які були на каторжних роботах на засланні. Він відзначався справжньою мужністю, полум’яною вірою. В селі Руда Рогатинського повіту живе родина Готрів, з якої походив о.Іриней. Село називає цю родину родиною кобзарів, бо як розказують, хтось із прадідів по матері, що походив з гетьманської родини Дорошенків грав, на кобзі. Отож і отець Іриней Готра-Дорошенко ЧСВВ не розставався з кобзою-бандурою до останніх днів свого праведного життя.

Треба згадати і сина священника – славного бандуриста Богдана Шурка, який пропагував кобзарське мистецтво в Німеччині і тепер живе в м. Мюнхені.

Тепер за межами України, як і в Україні, є вже чимало монахів та монахинь, які не тільки люблять та пропагують кобзарське мистецтво, але і самі грають на бандурах, керують ансамблями бандуристів, створеними при церквах, монастирях чи інших установах. Так, наприклад, гуртком бандуристів в школі св. Юра в Нью-Йорку успішно керує сестра мгр. Бернарда. Мають бандуру сестри служебниці в монастирі в Перемишлі та інші.

Широко пропагував бандуру в свій час в Галичині, зокрема серед духовенства, часто виступаючи на празниках, син отця пароха із м. Стоянів на Львівщині, бандурист-феномен Володимир Шуль. На жаль, він помер в молодому віці напередодні Другої світової війни.

Велику увагу кобзарському мистецтву приділяли і окремі українські владики. Митрополит Андрій Шептицький завжди допомагав кобзарям-бандуристам та

лірникам. Любив слухати гру на бандурі патріарх Мстислав, який, повернувшись в Україну, мав кілька зустрічей з кобзарями. Зокрема слухав він кобзарів Олексія Чуприну і навіть сфотографувався з ним на сходах музею Т. Шевченка. А в 1992 році О. Чуприні було присуджено премію Фонду духовного відродження ім. Андрія Шептицького.

Нещодавно сформувалася нова вітка науки – кобзарознавство, яка вивчає історію та традиції кобзарства. Завдяки проявленій ініціативі тодішніх ректора Львівської духовної семінарії Святого Духа о. Степана Менька та проректора о. Романа Мірчука богослови семінарії прослухали також спецкурс лекцій з кобзарознавства. Деякі брати-богослови виявили бажання навчитися грати на бандурі. А серед студентів університету пропагують кобзарське мистецтво студенти історичного факультету бандуристи Тарас Гривул та Тарас Дороцький. Дороцький, втративши зір ще навчаючись в середній школі, завдяки сильній волі та гарним родинним традиціям (прадідусь Тараса – Михайло Дороцький був відомим священиком і громадським діячем Лемківщини, автором релігійних книжечок та пісень) зумів оволодіти кобзарським мистецтвом та успішно закінчив університет і тепер навчається в аспірантурі.

В 1995 році зареєстрована Всеукраїнська спілка кобзарів, бандуристів та лірників. Вона сприяє розвитку кобзарського мистецтва, підтримує, серед інших, зв'язок кобзарства з духовенством. Велике єднання українського кобзарства і духовенства триває. Воно є запорукою надійного піднесення культури, виховання підростаючого покоління та формування справжньої еліти українського народу.

Кобзоподібні інструменти на картинах Страшних Судів в церквах Галичини

Твори сакрального мистецтва, зокрема образотворчі роботи народних художників, часто мають не тільки велику мистецьку цінність, але можуть служити багатими джерелами народознавчих та інших наукових досліджень. Показовий приклад – зображення страшних судів в церквах Галичини, які відносяться до XVI–XVIII ст.

Львівський фольклорист і мистецтвознавець Ярослав Шуст, один із перших звернув увагу на зображення кобзоподібних музичних інструментів на старовинних сакральних картинах, знайдених в різних місцевостях західних областей України, зокрема на Бойківщині. Це в основному ікони невідомих художників XVI–XVII ст. з зображенням страшних судів, знайдені на Дрогобиччині, біля Сколе та Турки, а також на Яворівщині Львівської області. Більше десятка таких картин, на яких цар Давид зображений з кобзоподібним інструментом в руках, зберігається у фондах Львівського державного музею українського мистецтва (фондові інвентарні номери: 2512, 6441, 12381, 13408, 13599, 14537, 22996, 26319, 30675, 36454, 36455 та інші).

Вказані сакральні твори, на яких зображені народні музичні інструменти, безперечно можуть служити допоміжними джерелами для вивчення тогочасних народних інструментів Галичини і, зокрема, Бойківщини. Особливо цікаво, що на вказаних картинах зображені кобзоподібні інструменти, хоч існувала точка зору, що кобзарське мистецтво не було характерне для західних областей України, а кобза-

бандура в Галичині не була поширеною. Картини страшних судів вказують на протилежне. Фрагменти цих картин, на яких цар Давид грає не на традиційній кифарі чи лірі, а держить в руках кобзоподібний інструмент, свідчить про те, що кобза-бандура була в Галичині, і зокрема на Бойківщині, відома вже в XVI–XVII ст.

На іконі XVI ст., яка надійшла у Львівський музей українського мистецтва від Василя Митчика в 1928 році (інв. номер 26319) і походить з Дрогобицького повіту (мабуть з церкви села Довге), намальований цар Давид в народному стилі з кобзоподібним інструментом у руках. Він більше нагадує народного співця-кобзаря, ніж царя. В такій же манері зображений цар Давид і на інших згадуваних вище іконах. Так, якщо на картині страшного суду XVI ст., яка надійшла в музей 1924 році із с. Раделичі (тепер Миколаївського району на Львівщині), цар Давид грає не на традиційній кифарі, а на кобзоподібному інструменті, на голові має традиційну царську корону і німб-саяво святого над головою (інв. номер 22996), то на іконах пізнішого часу, наприклад, Галицької школи (із 1565 року), закупленої в Долині (тепер Івано-Франківської обл., інв. номер 12381) та на іконі другої половини XVI ст. із с. Станіля біля Дрогобича, яка надійшла до музею із збірки Богословської академії у Львові (інв. номер 36455), цар Давид зображений з кобзоподібним інструментом в руках, в царській короні, але вже без саява-німбу над головою.

А на ще пізніших іконах страшних судів, зокрема кінця XVI ст. Галицької школи, закупленої експедицією Свенціцького 1912 року в Сухому Потоці (тепер Сколівський район Львівської обл., інв. номер 13408), а також на іконах XVII ст., зокрема на картині, яка надійшла в музей із Дрогобича в 1907 році (інв. номер 2512) та на картині Галицької школи XVII ст., придбана в музей експедицією Вишинського в 1909 році і походить із с. Тростянець (інв. номер 6441), цар Давид зображений з кобзоподібним інструментом, без саява-німбу, а на голові має не типову царську корону, а шапку-клубук, яка нагадує шапку, яку часто носили і кобзарі.

На іконі XVI ст. із с. Багновате біля Борині (тепер Турківський район), яка надійшла в музей в 1952 році і походить із збірки Музею Богословської академії (інв. номер 36454), цар Давид зображений у вигляді народного співця-музики, який не має ні корони, ні саява-німбу над головою і грає на народному інструменті кобзі-бандурі. Кобзоподібний інструмент бачимо також на іконі Галицької школи XV ст. з с. Вільшаниця (тепер Яворівського району на Львівщині), придбаної для музею експедицією Свенціцького в 1936 році (інв. номер 30675).

Народні музики-кобзарі, бандуристи, лірники, які крім таких шедеврів кобзарського репертуару, як народні історичні думи, обов'язково виконували і твори релігійного змісту – псалми і канти, користувались завжди великою народною пошаною. Отож не дивно, що народні художники, замість царя Давида, могли зображати народних псалмопівців свого регіону, з якими вони зустрічались, чи яких бачили на ярмарках і які грали на кобзоподібних інструментах (кобзах чи бандурах).

Таким чином, вказані картини страшних судів, зібрані у Львівському музеї українського мистецтва, становлять цінний матеріал не тільки для дослідження історії кобзоподібних інструментів в уяві народних малярів-художників, але можуть підтверджувати гіпотезу, що кобза-бандура вже в XVI ст. була добре відома в Галичині, зокрема на Бойківщині і Прикарпатті, як український народний інструмент.

Цю гіпотезу висували і відстоювали такі визначні бандуристи як Гнат Хоткевич, Юрій Сінгалевич, Ярослав Шуст та інші.

Перша капела бандуристів Львівської Політехніки

...Після трагічної смерті в 1947 році одного із найвизначніших бандуристів Львівщини, зачинателя великого відродження кобзарського мистецтва в Галичині Юрія Сінгалевича, прибите горем кобзарство Галичини огорнула якась розгубленість. Важко було повірити, що хтось зможе замінити таку славну постать, як Юрій Сінгалевич, який створив перші капели бандуристів в Галичині, добився великої популярності кобзи-бандури не тільки на Львівщині, але й в усіх західних областях України, увійшов в історію рідної культури. Такою ситуацією поспішили скористатися опричники комуністичного режиму і посилили переслідування кобзарів, бандуристів, лірників в Галичині.

Після Ю. Сінгалевича його останньою капелою бандуристів, яка працювала при Львівському обласному будинку народної творчості (тоді на вул. Короленка), старались керувати найближчі його побратими і ветерани капели: Олег Гасюк та Михайло Табінський. Але згодом “влада імушці” того часу “с целью укрепления коллектива”, приєднали капелу до танцювального колективу, яким керував тоді Ярослав Чуперчук, під загальною назвою “Чорногора”. Втративши самостійність, капела бандуристів стала поволі саморозпускатися. Олег Гасюк, найбільш досвідчений із учасників капели, організував ансамбль бандуристів при Львівській СШ № 49. Там же, в цій школі, вчилася одна із найздібніших учениць Ю. Сінгалевича – Тереса Ваврик. Деякі із бандуристів залишились ще при “Чорногорі”. Інші, серед них і я, деякий час опинились поза колективами бандуристів.

...Я тоді вчився на IV-у курсі хіміко-технологічного факультету Львівського політехнічного інституту і добре грав на бандурі, співав. Яке було моє здивування, коли, повернувшись із зимових канікул в 1949 році, я якось в головному корпусі інституту раптом почув звуки бандури. Вони виразно лунали із однієї аудиторії. Я, звичайно, поспішив відразу на такий милий серцю передзвін бандури, відчинив двері і побачив, що серед десятка студентів сидить знайомий мені по капелі Сінгалевича Олег Гасюк і підстроює один із інструментів. Я радісно привітався і відразу попросився у новостворений колектив, який зібрався на першу репетицію під керівництвом Олега Гасюка. З першого заняття він підключив до капели свого учня ще з ансамблем СШ № 49 Юрія Грицеляка (який вже був студентом енергетичного факультету) і набирал нових учасників.

На наступне заняття я привів свого молодшого брата Романа (студента механічного факультету), а брат свого товариша однокурсника Івана Хімку. Згодом до нашого гурту приєдналися: мій побратим ще з Яворівської школи Петро Кіндратович (студент будівельного факультету), Ізидор Богачик, Мирон Ногайський, Богдан Ониськів та Орест Гасюк. Грали-співали в капелі також студенти Михайло Табінський (учень Ю. Сінгалевича), Богдан Боєчко, а згодом також Ярослав Дацишин, Федір Пелех, Роман Калужний, Богдан Молчко та інші. Мене гурт обрав старостою капели і

почалась нелегка кропітка робота, треба було хлопців навчити грати, співати, вивчити перші твори репертуару.

На Львівській фабриці музичних інструментів вперше в історії фабрики по замовленню і кресленнях, представлених керівником капели Олегом Гасюком, для гурту було виготовлено перших 10 бандур, своєрідної львівської конструкції. Керівник капели, який виступав разом з нами, Михайло Табінський і я мали свої власні бандури і згодом капела була готова до перших виступів.

Перший концертний виступ капели Львівської політехніки відбувся 9 квітня 1949 року на вечорі будівельного факультету, який проходив в актовій залі головного корпусу. І хоч капела виконала тоді всього чотири твори, її виступ був сміливо підтриманий гарячими оплесками присутніх, а колектив бандуристів став улюбленим мистецьким гуртом студентів-політехніків. Тоді ж побратими-бандуристи і сфотографувалися на пам'ятку, разом зі своїм керівником.

Деб'ют капели бандуристів ЛПІ був настільки вдалим, що вже на наступний виступ, який відбувся 18 квітня запрошено було капелу виступити на великому концерті у Львівському театрі опери та балету.

Керівник капели Олег Гасюк був не тільки чудовим бандуристом та організатором, але й добрим педагогом і тому хлопці швидко освоювали і техніку гри, і мистецтво співу. По давній кобзарській традиції в гурті підтримувався взірцевий порядок і висока дисципліна, всі учасники проявляли справжній патріотизм, любов до народної пісні та рідної культури. Популярність капели, особливо серед львівського студентства, зростала з кожним днем. Все це не могло подобатись більшовицьким сатрапам, які почали звинувачувати учасників капели в націоналістичних та антирадянських поглядах. Незабаром почались і справжні репресії.

Літом 1949 року заарештовано керівника капели Олега Гасюка. Зібравшись після літніх канікул, бандуристи-політехніки з сумом і тривогою довідались про арешт свого наставника та вирішили не здаватись. Новим керівником капеляни обрали найбільш досвідченого бандуриста, студента V-го курсу Михайла Табінського. Капела далі поповнювала свій репертуар новими творами, часто виступала з концертами. Та згодом заарештовано і Табінського! Капела знову залишилась без керівника. Ми зрозуміли, що страшна доля попередників чекає кожного наступного, хто очолить капелу, тому нового керівника обирати більше не стали. Вся відповідальність і тимчасове керівництво лягло на мої плечі, як старости капели.

...Наближались зимові канікули 1950 року. Деякі хлопці-капеляни, після екзаменаційної сесії, вже встигли роз'їхатись, коли мене раптом викликав ректор інституту і наказав, як старості колективу, зібрати бандуристів та повідомив, що ми маємо виїхати з групою кращих студентів Політехніки до Москви, де повинні виступити у зведеному концерті студентів Республік Прибалтики і Львова. "Виїзд обов'язковий!" – підкреслив ректор. Нелегко нам вдалося зібрати сім учасників капели, які разом з хором та групою відмінників навчання, поїздом виїхали до Москви.

Крім участі у великому зведеному концерті студентів Прибалтики, який відбувся 1 лютого 1950 року в Московському будинку вчених, капела бандуристів ЛПІ виступила в клубі Московського університету ім. Ломоносова (МГУ), а також у

виїзному концерті для колгоспників села Настас'їно Московського району. Незважаючи на те, що капела виступала в неповному складі (змогли виїхати тільки Б. Жеплинський, П. Кіндратович, Б. Боєчко, Р. Жеплинський, Ф. Пелех, Р. Калужний та Ю. Грицеляк), мистецький рівень бандуристів одержав високу оцінку глядачів, які тепло сприймали львів'ян.

Окрилені творчим успіхом гастрольної поїздки, бандуристи Політехніки повернулися до Львова. Поїздка була описана в пресі (газета “Вільна Україна” ч. 30 (1988) від 11 лютого 1950 року та в студентській багатотиражці політехніків).

Здавалось ніщо не сповіщало лиха. Та марними були надії бандуристів. Почалась нова хвиля репресій! Несподівано вночі 27 квітня 1950 року заарештовано мене і разом з братом вислано в Сибір. Майже в цей же час заарештовано Богдана Молчка. Згодом були заарештовані також Юрій Грицеляк та Ярослав Дацишин. Переслідувались і інші учасники капели! На цьому діяльність першої капели бандуристів Львівської Політехніки практично закінчилась, вона перестала існувати.

По-різному склались подальші долі керівників та учасників капели. Олег Гасюк був засуджений, відбув каторгу в ГУЛАГ-ах, повернувшись до Львова, деякий час керував капелою бандуристів Львівської геологорозвідки. Тепер пенсіонер, але бандури не кидає. Михайло Табінський був засуджений, після ГУЛАГ-ів закінчив Томський політехнічний інститут. Далі працював в Ульяновську, де вдалося йому захистити кандидатську і докторську дисертації. Тепер живе у Луцьку.

Був засуджений, довго томився по тюрмах і ГУЛАГах Богдан Молчко. З підірваним здоров'ям повернувся до Стрия, де і помер. Петро Кіндратович, Орест Гасюк, Богдан Ониськів, Мирон Ногайський та Ізидор Богачик закінчили будівельний факультет ЛПІ, працювали на різних посадах, навіть дуже відповідальних, усі (окрім Мирона Ногайського, який помер від серцевого приступу) жили у Львові. Зокрема, Петро Кіндратович працював довгий час заступником начальника Обласного автодорожного управління (помер 1996 р.), а Богдан Ониськів і тепер працює доцентом кафедри будівельних конструкцій Львівської Політехніки. Закінчили ЛПІ, працювали і живуть у Львові Іван Хімка, Богдан Боєчко та Роман Калужний. Після заслання (1951–1958) Юрій Грицеляк теж заочно закінчив ЛПІ і працював помічником головного інженера Львівського автобусного заводу. Вдалось здобути вищу освіту і Ярославу Дацишину, який багато років плідно відпрацював в місті Долині на Івано-Франківщині, де живе і тепер.

Ми з братом Романом були депортовані в Сибір, де, не зважаючи на примусову каторжну працю на лісоповалі, в умовах сибірської тайги навчили каторжан, виселених із Львівщини, робити бандури та створили першу в історії сибірську капелу бандуристів-репресованих селища Торба в Зирянському районі Томської області. Після звільнення з каторги, я закінчив Томський політехнічний, а брат – Львівський лісотехнічний інститут. Повернувшись в Україну, ми з братом працювали в сірчаній промисловості в м. Новий Розділ, де створили капелу бандуристів “Дністер”, якою керували. Але згодом почались нові репресії 60-х років і ми змушені були покинути Новий Розділ. Брат Роман переїхав до Новояворівська, створив там фольклорно-етнографічний колектив “Нова Яворівщина”, якому згодом було присвоєно звання народного, і яким керує і тепер. А я переїхав жити до Львова, працював ст. науковим

співробітником в інституті сірчаної промисловості, створив капелу бандуристів “Заспів” при заводі “Львівсільмаш”, якою керував. Десь в 1971 році на складі клубу ЛПІ віднайшов я кілька наших давніх бандур і взявся за відновлення капели бандуристів Політехніки. Спершу це був невеликий гурт дівчат хіміко-технологічного факультету, а згодом закуплено ще бандури, – і при клубі ЛПІ знову запрацювала вже друга капела бандуристів, в ній грали-співали і хлопці, і дівчата, а серед них і моя дочка Одарка. А далі добрі народні традиції, започатковані ще першою капелою бандуристів, продовжували зберігати і примножувати учасники Народного фольклорно-етнографічного колективу “Заспів”, який працював при клубі Львівської Політехніки і яким керував мій син, засновник цього гурту, працівник кафедри силікатів, к.т.н., доцент Тарас Жеплинський. А тепер цю назву “Заспів” носить капела бандуристів клубу Академії “Львівська Політехніка”.

Нескорена Пісня (Капела бандуристів, депортованих до Сибіру)

На одній із найбільших сцен міста Томська йшов заключний огляд художньої самодіяльності сіл і селищ Томської області. Одним із центральних виступів був виступ капели бандуристів селища Торба Зирянського ліспромгоспу. Одягнені в яскраві мальовничі українські однострої під дзвінкі звуки саморобних бандур молоді самодіяльні кобзарі-бандуристи щедро посиляли в зал соковиті і розмаїті українські пісні. Захоплені небувалим, численні глядачі не жаліли гарячих оплесків.

– Откуда взялись у нас эти красивые украинские девочки и ребята? – допитували одні одних здивовані томичі.

Напевно ніхто і не здогадувався, що виступаючі на сцені кобзарі-бандуристи були безпідставно і насильно депортовані зі Львова і Львівщини в 1950 році і запроторені в сибірську глуш Томської області, де вони важко працюють на заготівельних роботах зирянського ліспромгоспу. Що після обласного огляду учасники капели, які завоювали призове місце, не тільки не виступатимуть на заключному концерті в Москві, як це передбачалось статутом огляду, а змушені будуть знову працювати на каторжних роботах в нетрях тайги без права і кроку ступити за межі селища Торба та визначеної зони. Спецпоселенці були змушені регулярно з’являтися на перевірку до “надзирателя”, де розписувались в спецкартках спецпоселенця.

З важкими думами та болем в серці повертались бандуристи в тайгу. Згадалися рідні сторони в Україні, воля...

А було воно ось як.

...Починався 1950 рік. Починався таємничо, тривожно, неспокійно. У Львові продовжувались репресії. Кожний новий день приносив сумну новину за новиною: когось безпідставно викликають на допити, когось арештували, інший пропав без вісті. Поговорювали про можливі масові депортації мешканців Львова та області в Сибір. Такі спецпоселення мали місце і раніше, тому люди лягали спати з тривогою, невпевнені, що вночі не прийдуть і за ними...

Я вчився тоді на IV-у курсі хіміко-технологічного факультету Львівського політехнічного інституту і разом з братом (теж студентом II курсу Політехнічного) та ще 12 іншими друзями-студентами грав в інститутській капелі бандуристів.

На цей час я вже був вправним бандуристом.

Я був старостою капели і в гастрольній поїздці тимчасово очолив колектив. – “Тепер черга на тебе, а згодом і на всіх нас бандуристів”, – гірко жартували товариші, повернувшись з гастрольної поїздки із Москви до Львова...

...В цей трагічний для мене квітневий вечір 1950 року я сидів серед книг на квартирі у тітки (що по вул. Морозенка) і готувався до чергового іспиту. Брат вже спав. Було пізно, десь біля півночі.

Раптом нічну тишу пронизали притишені голоси. Затупали важкі чоботи по сходах. В двері загроюкали, хтось почав сильніше бити кулаками...

Тітка відчинила двері і в хату ввірвалось шість-сім здорованів, на чолі з миршавеньким чоловічком в окулярах. Біля входу стривожено принишкла двірничка з мужем. “Будете за понятих!” – кинув до них котрийсь з прибулих і замахав оголеним пістолетом.

Брутально розбуджено брата і хтось із прибулої компанії зачитав з папірця:

– “Решением тройки вы выселяетесь в удаленные места...” і згодом докинув:

“Собирайтесь. Можете взять только то, что унесете!” Нам, студентам, що жили на квартирі у тітки і забирати було особливо нічого.

Попрощавшись з заплаканою тіткою і поцілувавши сонних її дітей, наших сестринників, через деякий час ми вже з братом сиділи на своїх валізах з бандурами за плечима на вантажній автомашині, що з кількома озброєними конвоїрами стояла на вулиці поруч з домом, де ми жили. На машині на своїх скромних пожитках вже сиділи кілька інших людей, товаришів нашої спільної долі...

Напівтемними, майже неосвітленими вуличками, автомашина дісталась до вул. Замарстинівської, де згодом в'їхала в браму пересильного пункту – тюрми. Нам наказали вивантажитись і чекати на подвір'ї під стіною тюремного будинку. Весь час на подвір'я в'їжджали все нові і нові автомашини, переповнені заплаканими людьми різного віку. Серед депортованих були і старенькі, і діти. Ми стали розглядатися і з великим здивуванням побачили, що під стіною неподалік від нас сидить на своїх скромних пожитках дружина славнозвісного бандуриста і нашого покійного вчителя по бандурі п. Наталія Сінгалевич. Ми привітались і тут же вирішили триматися разом. Я звернувся до наглядача і попросив поселити нас в одній камері. Я тут же написав заяву, в якій вказав що Наталія Сінгалевич – наша тітка і просив вважати нас однією сім'єю. Так я, зовсім ще молодий, нежонатий студент, волею долі став головою сім'ї із трьох осіб.

Вранці нас стали поселяти в камери (великі речі, в кого були, забрали на склад). Ми таки були поселені з п. Наталею в одну камеру, на нижньому поверсі великого тюремного корпусу. Почалися сірі дні на пересильному.

На ніч всіх зачиняли в камерах і це було найважчим випробуванням, бо камери вщерть були заповнені депортованими, не було чим дихати. Але вдень дозволяли виходити в коридор, провітрювались камери й всі стали привикати до невигод нового життя.

В нашу камеру поселили з родиною студентку Політехнічного інституту Галю Хміль, яку я знав ще з інституту. В тюремному корпусі було багато й іншої молоді: студентів різних інститутів, учнів середніх шкіл. Ми були з бандурами і всі просили заграти, поспівати. Спершу нам це не дозволяли, але згодом дозволили “не особо громко и без лишнего шума”. Ми вже були з братом вправними бандуристами і почали влаштовувати невеликі коридорні виступи. Звичайно починали ми історичними піснями і думами, далі йшли сумовиті ліричні, що викликали сльози серед слухачів і ми мусили переходити на жартівливі, щоб на мажорних акордах закінчувати наші концерти, не залишати смутку на обличчях і так покривджених товаришів не долі.

Особливо подобалась всім у нашому виконанні жартівлива пісня “Горобчики”, яку ми перейняли від нашого вчителя Юрія Сінгалеви́ча. В пісні йшлося про двох горобчиків-друзів, які закохались в синичку і тому “до крові покусались, пропала їх дружба”. Згодом в корпусі нас з братом стали називати “горобчиками”.

Пані Наталія Сінгалеви́ч теж мала з собою бандуру і деколи ми виступали не тільки дуетом з братом, але і як тріо. Виступали ми і з сольними номерами. Молода Ірина Монастирська, з сусідньої камери, мала з собою акордеон і добре грала на ньому. Серед молоді виявилось багато добрих декламаторів і співаків, а п. Хміль мав з собою мандоліну і грав на ній. Виходили цілі імпровізовані тюремні концерти, які користувались великою популярністю і збирали численних слухачів з усіх камер. Певно тому згодом влаштовувати такі концерти було заборонено.

Наприкінці травня нас, разом з численними іншими товаришами не долі, в закритих “чорних воронах”, перевезено і завантажено в загратовані вагони та великим залізничним ешеленом, під охороною озброєних вартів, відправлено зі Львова.

Коли зникав з виду шпиль Високого Замку, за яким ми спостерігали через ґрати і щілини вагону, весь вагон, в якому ми їхали, заривав. Довелось нам підбадьорювати наших друзів не долі, твердити, хоч і самим не дуже вірилось, що скоро знову ми побачимо рідний Львів. Дорога була далекою і знову в пригоді ставали нам наші бандури.

...З залізничного ешелону вивантажили нас та тимчасово поселили в старих дерев'яних бараках нового пересильного пункту поруч з невеличкою залізничною станцією Асіно, що в Томській області. Тут всіх змушували підписувати документ, в якому повідомлялось, що всі ми висилаємось в Томську область “на вечно”.

Це було особливо важко усвідомлювати. Людей, яких безневинно звинувачувано в неское́них злочинах, без слідства і суду, рішенням якоїсь “тройки” виселявано “на вечно”. Люди ридали і ніяк не могли зрозуміти, чому навіть найстрашніших злочинців судять, дають змогу боронитись, дають певний термін засуду, а нас без суду і права на захист карають “на вечно”.

Після певного “карантинного часу” спецпоселенців завантажили на баржі і повезли далі по ріці.

Через два дні наші баржі причалили до пустинного берега ріки Чулим, де нас вивантажили на невеликій галявині серед глухої тайги. Відчувалось, що десь поблизу все-таки є якесь поселення, бо вглиб тайги пролягала запусчена лісова доріжка. Згодом

на ній з'явилися дві підводи, на яких прибули “покупці живого товару”. Нас всіх оглянули, як на давніх невільничих базарах, стали відбирати “підходящий товар”.

“Відібраних”, і нас в тому числі, повезли підводами і поселили в невеличких селищах Туйла та Тайга. В селищах цих пустою стояло декілька напіврозвалених хатин та кілька більших дерев'яних бараків. Колись давніше жили тут каторжани. Тепер поселено нас. Іншу партію з нашого ешелону поселено в більш обжите і заселене вже трохи село Чорний Яр, ще інших – в селище Біхтуїл. Всі ми зобов'язані були працювати щоденно по 8–12 годин на каторжних лісозаготівельних роботах. Невелика бригада будівельників займалась спорудженням нових дерев'яних бараків для поселення нової партії спецпоселенців.

Через деякий час із наших поселень відібрано десятків осіб (переважно молодь) і під наглядом конвоїра закинуто в новий район дикої тайги. В число цієї десятки потрапили і ми з братом та п. Наталя Сінгалевиц. На новому місці ми застали вже біля тридцяти інших спецпоселенців, закинутих сюди для організації нової ділянки лісозаготівлі. На перших порах жили ми в двох військових палатках і одному нашвидкоруч спорудженому шалаші-бараку. Треба було терміново обживати нове місце, будувати більш придатне житло, бо закінчувалось гаряче літо. Нас чекала перша суворя сибірська зима...

Незабаром в глухій тайзі на новому живописному березі невеликої річки виросло нове поселення, яке, порадившись, ми назвали по-кобзарськи Торба! Тут справді жили ми, відірвані від “світу і волі”, неначе в якійсь глухій торбі чи скрині. Нам наказано було рубати ліс, підтягувати його до річки, а весною пускати його річкою вплавав по течії. Бандури були з нами і у вільний від заготівельних робіт час ми грали і співали.

Згодом, вже пізньою осінню, до нас закинули ще партію спецпоселенців, а весною баржею підвезли велику групу репресованих із Молдавії.

Наша гра на бандурах викликала захоплення у всіх слухачів. Серед них були литовці, латиші, естонці, німці, молдавани, румуни, росіяни, поляки, але найбільше було українців, знайшлися і бажаючі вчитися грати на бандурі. Так виникла наша капела бандуристів.

За давньою кобзарською традицією перед кобзарською “визвілкою” мій “пан-отець” Юрій Сінгалевиц навчив мене робити бандури, бо й сам їх змайстрував кілька десятків. Мої знання знадобилися. Ми з братом зібрали бажаючих, я пояснював як виготовляти деталі і робити інструменти, стали допомагати і “майстри на всі руки” п. Михайло Петрів та здібний колишній студент Євген Чучман. До гурту, одними із перших, прилучилися і виготовили собі бандури брати Іван та Гриць Сірські. Оба вони і добре співали. Пані Сінгалевицева і ми з братом почали вчити гри на бандурі. Мій брат Роман почав працювати над новими обробками пісень для хору з бандурами, пані Надія Цюцюра організувала хор, а її муж, Ярослав, – невеликий танцювальний гурток. Закипіла робота і незабаром ми дали перші імпровізовані концерти.

В капелі бандуристів грали-співали, крім нас з братом та п. Н. Сінгалевиц, Іван та Григорій Сірські, Ірина Монастирська, Володимир Чучман, Мирослава Захаревич та інші. В хорі співали та танцювали: Степан Білий, Павлина Крушинська, Микола Кирейто, Марія Дубно, Михайло Довбуш, Нестор Зубко, Ярослав Москва та інші.

Активно допомагала при всіх організованих заходах вся українська молодь, серед якої виділялись: Галя Хміль, Марійка Цимбала, Арета Блавацька, Ольга Лучишин, Ярослав Турек.

В усі більші релігійні свята та в деякі неділі в підпільній землянці відправляв Служби Божі отець Богдан Сенета.

Добрими порадами та активною підтримкою в усьому допомагали нам панство Цюцюри, Хмилі, Меркуни, Ковальські, Шабати, п. Михайло Петрів, п. Анна Гемська та багато інших.

Всі взаємно підтримували себе, потішали одні одних, мріяли про повернення в Україну. Зродились і нові пісні. В них і туга за Батьківщиною, і віра в майбутнє:

...Дожидайте мене, рідні дуби мої,
Прийде цей гарний час я повернусь до вас.

І рідну, дорогу привітаю весну.

Рідній землі я сам свою силу віддам...

– співала українська молодь в далекій тайзі. Цікавою є створена алегорична пісня про “циган”, які “нечемних” забирають “в торбу”, створена в селищі Торба (слова Івана Сірського, музика Романа Жеплинського).

...А Торба ця наша, неначе мішок,
Зав’язана зверху ще й на шнурок.
Циган заглядає, шнурок перевіряє чи міцний.

Хто шнур ослабляє, того відмічає

Та й ще й питає: “Хто такий?”

... Але надія в нас міцна,

Що торба з слабенького полотна,

Що усе минеться і торба порветься

Аж до дна!

Тоді відітхнемо, за руки візьмемось

І усі станцюємо гопака!

Цими ж авторами створено і ще кілька пісень про побут сибірських спецпоселенців, зокрема цікавою є пісня “Тей, там у лісі, де звір ночує” та інші.

Пробував складати вірші на спецпоселенні п. Степан Мацько. Микола Охримович зі своїми сестрами та товаришами недолі в селищі Біхтуїл створив з української молоді гарний драматичний гурток. Зі своїми виставами вони приходили і в найближчі поселення українців в селище Торба та Чорний Яр.

...В час виступів Торбинської капели бандуристів на районному та обласному огляді художньої самодіяльності Томської області, на якому капела завоювала призове місце, схвальні рецензії на виступ капели були поміщені і в районній газеті селища Зирянка і в обласній пресі. Є згадка про цю подію і в “Очерках истории города Томска”.– Томск, 1954.– С. 316.

В 1990 році, в рік сорокаріччя масових репресій і депортацій, у Львові проходив з’їзд колишніх спецпоселенців в Томську область. З’їхались давні товариші спільної недолі, серед них – учасники сибірської капели бандуристів селища Торба. Згадувались давно минулі дні.

І вже під жовто-блакитним прапором лунали створені учасниками сибірської капели бандуристів нескорені пісні.

Відтоді щорічно збираються у Львові учасники репресій і виселенні з Львівщини в 1950 р., колишні учасники сибірської капели бандуристів, співають, а сучасні кобзарі присвячують їм свої нові твори. Одною із таких пісень є пісня кобзаря з Великого Хутора на Черкащині Михайла Ковалю.

СИБІРСЬКА КОБЗА

Сл. і муз. М. Ковалю

Присвячується
братом Жеплинським, Наталі Сінгалевич
та всім репресованим кобзарям

Мовчить тайга, немов могила...
Сибірська ніч уся в снігах...
Зима живе все покорила,
Застигла пісня на вустах...
На небі місяць догоряє,
Померзли зорі, аж тремтять,
Зловісна тиша залягає,
Вмира надія, думи сплять...
Та наче сонечко заблисло,
Промінням-струнами бринить
Чарівна кобза українська
В тайзі сибірській гомонить!
І зацвіли садки вишневі,
Запахли росяні жита:
Бандура в мертвую пустелю
Сипнула пригорщу життя!
Сама тайга оторопіла:
– Ти, кобзо, звідки, хто ти є?
З моїх ялин у тебе тіло
І жили-струни – все моє
Ти ж у неволі народилась
У нетрах Четі й Іртиша,
То звідки в тебе незборима
Вкраїнська лагідна душа?
Мені цю душу засвітили
Святії бранці-кобзарі,
Любові іскру запалили,
Щоб за Україну горіть!
Ти не збагнеш, похмурий праліс,
Палкі любові почуття,

Бо не в одної мене вкрала
Вітчизну, волю і життя.
Прости, сестрице, – прошептала
Тайга в морозяних сльозах, –
І я невільницею стала
В страшних московських таборах...
Пройшли роки, ми ніби й вільні,
Та все ж тривожний думки плин:
Сибірська кобзо, в Україні
Тобі ще рано на спочин!
1977

Капела бандуристів “Дністер”

Після закінчення Томського політехнічного інституту та звільнення з каторги я три роки (як тоді приписувалось “молодому спеціалісту”) відпрацював в м. Пермі на засекреченому хімічному підприємстві. В цей час виступав як соліст-бандурист, а деколи й разом з дружиною Вірою, яка теж навчилася грати на бандурі. Обоє мріяли якнайшвидше повернутись в Україну. І нарешті мрія здійснилась.

В 1959 році я почав працювати на сіркоплавильному заводі Роздольського гірничо-хімічного комбінату. Жили ми в робітничому селищі (тепер місто Новий Розділ Львівської обл.), де поселився теж після закінчення інституту і брат Роман, отож зразу ж утворили родинний квартет бандуристів: я, брат і наші дружини (дві Віри).

Наш квартет швидко набирив популярності. Молодий тоді історик (тепер проф. зав. кафедрою Львівського університету) С. А. Макаруч писав в статті “Нові риси в побуті робітників Прикарпаття” (Матеріали з етнографії та мистецтвознавства.– 1963.– Вип. VII–VIII.): “...Заслуженим авторитетом користується сімейний квартет бандуристів, до якого входять брати Жеплинські та їх дружини – Віра Теодозіївна та Віра Андріївна”.

Важкі умови праці на виробництві по добуванню сірки привели до того, що обласне кадебістське “начальство” дало дозвіл на прописку в селищі Новий Розділ колишніх репресованих і тому поруч з нами з’явилося багато однодумців (яких не прописували в інших місцях України).

Згодом при заводі, де я працював, ми з братом почали організовувати капелу бандуристів, якій згодом дали назву “Дністер”.

Першими учасниками капели стали молоді робітники заводу: Роман Кусьпісь, Юрій Гулій, Михайло Стеблій, Ліда Чех, Софія Пацула, Павлина Ковальчук, Ганна Стегницька, Стефанія Бойчук, Володимира Комарницька, Ганна Осечко, Йосип Демчишин, Надія Лукачик, Роман Михайлунів, Микола Яцура, а також молоді інженери Федір Пелех (який грав ще колись разом з нами в капелі бандуристів Львівської Політехніки) та Іван Кейван (який добре володів виготовленою нами бас-бандурою і контрабасом). Згодом прилучились до гурту бандуристів Степан Шпилик, Марія Яремович, Євген Дунько, Богдан Батюк та Василь Якимович (останній швидко

оволодів грою на цимбалах і добре грав на скрипці). Учасниками капели стали також Ю. Хоманчук, С. Галій, В. Каричорт, Г. Кучменда, С. Лозак, І. Люзан, В. Микита, М. Михайлишин, В. Мусій, С. Орендарчук, Б. Павліш, В. Павлишин, С. Сосна та інші.

Капела швидко росла і кількісно, і творчо, – проводила велику виховну роботу, ставала все популярнішою.

Вже в 1963 році в рамках Всесоюзного мистецького огляду капела “Дністер” брала участь в творчому звіті народних колективів “Львівщина – рідному Києву” в столиці України. А в грудні 1963 року була учасницею передачі Львівської студії телебачення у всесоюзній ефір в програмі “Голубий вогник”. Капела стала дипломантом обласних оглядів художньої самодіяльності в 1965 та 1967 роках, виступала в численних тематичних вечорах та святкових концертах в Новому Роздолі, Миколаєві, Львові, а також в заводських цехах та в селах області.

В літній період капеляни здійснювали рейди в пошуках нових пісень по Прикарпаттю, бували в Карпатах, двічі зі своїми керівниками та їх дружинами піднімались на вершину Говерли, зустрічались з тодішнім зав. музеєм Ів. Франка в Криворівні дружиною Гната Хоткевича Платонідою Хоткевич, пройшли шляхами Гната Хоткевича по Гуцульщині.

А 5 березня 1965 року капела величним святковим концертом відзначила п’яту річницю своєї діяльності. Привітати капелу приїхали зі Львова історик Володимир Грабовецький, молоді активісти брати Михайло та Богдан Горині, Михайло Косів, знавець хорової справи Степан Прокопак та інші. Вітальні адреси та телеграми прислали науковці О. П. Черниш, Г. А. Нудьга, І. К. Свешніков, Я. Д. Ісаєвич, Ф. І. Стеблій, Я. Р. Дашкевич, композитор А. Кос-Анатольський, письменник Іван Шаповал, капела бандуристів “Карпати” та Струсівська капела бандуристів, капела бандуристів “Галичанка”, Чортківська капела бандуристів, Мельнице-подільський оркестр народних інструментів, прибули гості із Центрального та обласного будинків народної творчості, Львівського радіо і телебачення та інші.

У 1966 році капела “Дністер” провела творчий “рейд” по Жидачівському районі.

Цікаво знати, що капела мала свій власний статут, нагрудний значок і цілий ритуал прийому у свій склад, та вела велику естетичну та виховну працю серед народу, що якраз тоді було найбільше потрібним. Відколи в Роздолі збудували новий Палац культури, капела працює при ньому.

Найбільш помітним успіхом капели є організування, в той час, мабуть, першої на цілу Галичину, дитячої капели “Струмок”. Вона також дуже швидко розрослася і стала надзвичайно популярною в Роздолі і в цілій Галичині. За кілька років діти поповнювали ряди капели “Дністер”.

Також неодмінно треба згадати, що при капелі “Дністер” існувала мистецька рада і творча група. Капела дбайливо вела збір і запис народних пісень, які в обробці братів Б. і Р. Жеплинських збагачували репертуар. Були створені нові пісні: “Сірчаники Роздольські”, “Дзвени, бандуро”, “Цвіти, наш Роздол” та інші.

Майже всі учасники капели були працівниками промислового об’єднання “Сірка”.

Репертуар капели складався переважно з народних українських пісень і творів класиків.

У Львівському історичному музеї зберігається книга відгуків з записами вражень від численних виступів капели. Любителям кобзарського мистецтва і шанувальникам української культури рекомендую ту цікаву книгу оглянути, якщо хто-небудь буде мати нагоду відвідати цей надзвичайно цікавий і рідкісний музей.

В 1964 році оператори київської кіностудії М. Пойченко та О. Шайкін зняли кінонарис про діяльність капели.

Про капелу “Дністер” згадували в пресі і в окремих виданнях.

На жаль, з ростом популярності капели збільшувався тиск на колектив “власних імуших”. А після арешту братів Горинів, почались переслідування і нас з братом. Мені заборонили друкувати окремі мої статті про кобзарство, не дозволили захистити дисертацію, дали зрозуміти що ми з братом в Новому Роздолі “persona non grata”. Брат був переведений працювати на Яворівський сірчаний рудник, а згодом в пошуках нового місця праці виїхали з Нового Роздолу і ми з дружиною.

Щасливий випадок та написання однієї глави докторської дисертації одному з “обласних лідерів” дозволили мені переїхати на проживання до Львова, де я почав працювати спершу у Львівському відділенні Інституту економіки АН УРСР, а згодом в інституті “Львівгірхімпроект” (тепер “Гірхімпром”).

Ще деякий час їздив я в Новий Розділ, підтримував як міг капелу “Дністер”. Але згодом без надійного керівництва, капела переслідувана і далі, на жаль, перестала існувати.

Співав “Заспів” відважно

Переїхавши в 1969 році до Львова, я з перших днів шукав можливості утворити нову капелу бандуристів. І це мені вдалося. З допомогою моєї дружини, а далі і при активній підтримці дітей (дочки Одарки, яка вчилася у музичній школі по класу фортепіано, але швидко освоїла гру на бандурі і цимбалах та сина Тараса, який вчився по класу скрипки, але освоїв гру і на інших музичних інструментах) була створена капела “Заспів” при Палаці культури заводу “Львівсільмаш”.

Перш за все ми подбали про залучення в капелу здібної молоді. Жіночий склад капели базувався на ученицях виробничо-технічного училища № 4, а чоловічий склад – на учнях із училища № 26 та молодих робітниках заводу “Львівсільмаш”. Згодом нам вдалось також відновити капелу бандуристів при Львівській Політехніці, кращі учасники якої стали відвідувати і капелу “Заспів”. Почали відвідувати капелу і стали її учасниками також учні близьких шкіл та сусідніх технічних училищ, вихователі дитячих садочків та інші.

При капелі організувався також ансамбль українських народних інструментів (бандура, цимбали, скрипка, басоля, ліра, бугай, дуда, ударні інструменти).

Вже в 1970 році капела “Заспів” дала перший десяток концертів, які пройшли дуже успішно.

Одними із перших учасників капели “Заспів” стали Роман Біблій, Степан Лялька, Степан Майкут, Ірина Давид (тепер помічник керівника капели бандуристів селища Рудно), Галя Чериба, Люба Ваврик, Марія Шипка та інші. Прийшли здібні тодішні

студенти політехніки Галина Кіт, Володимир Немов, Петро Кравець, Ігор Юпин, Богдан Близнюк, Орест Сало, Алла Богута, Василь Шурко.

Активними учасниками капели були: Ганна Гурман (староста капели), Ольга Кушка, Ліда Юрків, Ольга Друк, Галина Окаль, Таня Джуман, Галина Тортина, Галя Шевців, Ірина Копитко, Марія Бугрин, Ольга Кухарик, Віра Дудусь, Володимир Ших, Мирослав Гук, Іван Дулька, Богдан Когут, Іван Мулик, Василь Степований, Микола Михайлюк, Іван Могильний, Стапан Кліщ, Петро Гайдук, Василь та Ганна Дулеба та інші. Високої майстерності гри на народних музичних інструментах досягли: Одарка Жеплинська, Орест Сало, Олекса Довбуш, Уляна Фуртак, Оксана Тіщенко, Богдана Буляк (усі грали на цимбалах), Тарас Жеплинський, Галя Медведенко (скрипки), Ігор Михайлович і Зенон Боровець (контрабас), Микола Прусак (ліра), Олег Когуткевич і Теодор Гудзяк (сопілки).

Склад капели згодом досяг 60 чоловік (працювала і підготовча група), популярність колективу зростала. “Заспів” регулярно виступав не тільки в цехах рідного заводу, але й на інших підприємствах, виїздив з концертами в близькі села, а також виступав в містах Львівщини: Яворові, Миколаєві, Дрогобичі, Трускавці, Бориславі.

Учасники капели “Заспів”, учні ВТУ № 4 постійно виступають в оглядах художньої самодіяльності училищ і постійно стають переможцями цих оглядів Львівської області.

В 1977 році в складі зведеної капели бандуристів училищ профтехосвіти Львівщини самодіяльний колектив бандуристів ВТУ № 4 виступав у Києві в ПК “Україна”, побував у Ленінграді.

В 1981 році капела “Заспів” здійснила цікаву гастрольну поїздку в Крим, виступала в Ялті та Севастополі, нав’язала дружні стосунки з Ялтинською капелою бандуристів ім. С. Руданського (керівник О. Нирко).

Репертуар капели був розмаїтий (переважно українські народні пісні та твори українських композиторів). Популярними стали у виконанні капели українські народні пісні в обробці керівників капели “Ой мала я миленького”, “А ще кури не піли”, цікавий варіант пісні “Про Довбуша”, “Веселі коломийки” та інші.

Колектив проводив і велику виховну роботу. Змістовно проходили зустрічі зі студентами вузів, шкільною молоддю, молодими воїнами, працівниками заводів та сільського господарства. Вводились кобзарські звичаї (вінчання з бандурою), з відтворенням народних обрядів проводились весілля (зокрема весілля Олі Друк, Ганни Гурман, Івана Мулика), влаштовувались гарні проводи хлопців в армію і т.д. Але найцікавішими були Різдвяні свята. Хлопці виготовили різдвяну зірку, колектив пробував відновити колядування. Назавжди залишились в пам’яті також зустрічі з поетами, композиторами, визначнішими народними кобзарями України, а також колективами інших капел бандуристів (зі Львова, Києва, Ялти).

В грудні 1980 року капела величним концертом відзначила 10-річчя своєї концертної діяльності. На свято прийшло багато шанувальників кобзарського мистецтва, поклонників капели “Заспів”. З цієї нагоди колектив одержав багато привітальних листів та телеграм. Про добрі і цікаві діла капели широко писала преса, були організовані виступи по телебаченню.

Зростаюча популярність капели, великий вплив на молодь, спроби відновити колядування та інше, викликало невдоволення партійного керівництва заводу, яке дало вказівку керівництву Палацу культури “змінити керівництво капели”, бо ж керував капелою “бывший репресированный, ненадежный”. Почалось переслідування керівників та активістів капели. В результаті, в 1985 році ми (я з дружиною) змушені були передати керівництво капелою іншим людям. На жаль, через деякий час після нашого відходу, був розформований і прекрасний колектив капели (розпродано чи розкрадено гарні однострої, бандури, цимбали та інші народні інструменти, без чого капела не змогла далі функціонувати).

Але добрі традиції капели “Заспів” заводу “Львівсільмаш” продовжили учасники новоутвореного в 1989 році ансамблю “Заспів” при Львівській Політехніці, яким став керувати наш син Тарас Жеплинський (тепер доцент хіміко-технологічного факультету). Сюди ж прийшли і давні учасники капели: Орест Сало, Олекса Довбуш, Одарка Жеплинська, Зенон Боровець та інші. Велику активність проявили і нові учасники “Заспіву” Львівської Політехніки Марічка Петрук, Ярослав Стахнів, Роман Сколоздра, Сергій Доброгорський, Мар’яна Щурко та багато студентської молоді.

В 1989 році відбувся перший виступ нового ансамблю “Заспів”. А в 1990 році ансамбль здійснив вже гастрольну поїздку в Польщу на Мазури, яка знайшла широкий схвальний відгук в українській та зарубіжній пресі. “Заспів” політехніків ставав також багаторазовим переможцем фольклорних міжнародних фестивалів, які регулярно проводяться в містечку Венгожево (Польща).

У вересні 1991 року ансамбль “Заспів” гастролював у Східній Україні, в Миколаївській області.

Колектив одним з перших став широко пропагувати щорічне колядування, створив оригінальний гостросюжетний вертеп. В ансамблі зродилось і кілька оригінальних авторських творів. Але найулюбленішими як серед глядачів, так і серед учасників стали українські народні пісні “Степ широкий розстелився” та ретро сімдесятих “Біла хмара”.

Історія та заслуги “Заспіву” Львівської політехніки висвітлені в брошурі М. І. Буцко “Художня самодіяльна творчість студентів та працівників державного університету “Львівська політехніка” (1944–1994 рр.). (Львів: Вид-во “Львівська політехніка”, 1996).

Чуєш, Брате мій, Товаришу мій...

В музеї кобзарства України в Переяслав-Хмельницьку увагу відвідувачів часто привертає скромна багатострунна бандура з цікавою пояснюючою довідкою, поданою на вміщеній поруч табличці. Напис повідомляє, що експонована бандура виготовлена руками каторжанина Мирона Оленчака при сибірській Торбинській капелі бандуристів, репресованих із Львівської області під керівництвом засновників цієї капели бандуристів Богдана та Романа Жеплинських.

Екскурсивод музею веде розповідь про історію капели бандуристів-спецпоселенців, які на власноручно виготовлених бандурах із деревини сибірських порід в умовах суворой тайги, грали-співали українські пісні, несли слова правди і

розради своїм товаришам не долі. Звуки бандур, мелодії рідних пісень допомагали знедоленим спецпоселенцям вижити, вірити в краще майбутнє, дожити до очікуваних днів волі та проголошення незалежності України.

...Про пережите на засланні депортованими в 1950 році із Львівщини в Томську область, зокрема про селище каторжан Торбу в Зирянському районі та створення і діяльність самобутньої капели бандуристів репресованих українців я розповідав в нарисі “Нескорена пісня”.

...Я був приємно здивований, коли в квітні цього року, напередодні мого 65-річчя, я несподівано одержав цікавого листа від кобзаря з Полтави Олексія Павловича Токаренка. Разом з привітаннями кобзар прислав присвячену мені пісню (слова та мелодію), складену ним під враженням побаченої в Переяславському музеї бандури. Пісні дав кобзар назву “Доля кобзи сибірських каторжан”.

Згадалися дні, проведені в Томську, коли в 1954 році учасникам капели вдалось нарешті виступити і на міській сцені, приймати щедрі оплески та слова подяки від численних глядачів. Тоді то і попросив Мирон Оленчак навчити його грати на бандурі, показати, як самому виготовити цей народний інструмент, який так припав йому до вподоби. Ще навчаючись кобзарської справи у Львові, мій вчитель, відомий бандурист Галичини Юрій Сінгалеви́ч, навчив мене самого майструвати бандури, а львівські лірники, які жили на Калічій горі, показували, як виготовляти струни із кишок звірів. Такий був кобзарський закон, без вміння самому собі виготовити інструмент музикант не вважався справжнім кобзарем чи лірником. Як ці набуті в кобзарів та лірників знання пригодились мені, коли ми опинилися на Сибірі! Дивна тайга була повна чудової деревини і вже незабаром на саморобних бандурах грали перші учасники нашої сибірської капели: брати Іван та Григорій Сірські, для себе і брата Володимира виготовив бандури Євген Чучман. Згодом і Мирон Оленчак вже міг похвалитися власноручно виготовленою бандурою.

...Мирон Оленчак народився 1933 року в м. Золочеві, що на Львівщині, в скромній, але свідомій сім'ї, яка вболівала за долю Батьківщини, допомагала борцям за волю України. А коли настали чорні дні сталінського режиму, сім'ю почали переслідувати комуністичні посіпаки. Один із братів Оленчаків – Богдан, в час завірюхи, навіяною Другою світовою війною, опинився за океаном, другого брата Михайла енкаведисти посадили в тюрму. Наймолодший Мирон в 1950 році, разом з мамою, був репресований і засланий в Сибір. Там, у Томських просторах тайги, чекала його нелегка доля каторжан.

Як дорогу реліквію беріг Мирон свою, виготовлену в Сибірі, бандуру і коли дочекався довгожданної волі привіз її в Україну.

Так сталося, що бандура, виготовлена М. Оленчаком, виявилась чи не єдиною бандурою Торбинської капели бандуристів, яка збереглась в доброму стані. І коли Переяславський музей кобзарства вирішив представити в своїй експозиції історію сибірської капели бандуристів-каторжан, бандура ця зайняла належне їй місце.

Одержавши від шановного Олексія Токаренка пісню, присвячену кобзі сибірських каторжан, я вирішив подзвонити Оленчаку та сповістити йому про це. В телефонній розмові я обіцяв Миронові принести і показати йому написану пісню, а може заграти й заспівати... Не думав я тоді, що це буде моя остання телефонна

розмова з автором знаменитої бандури. Через кілька днів Мирона Оленчака не стало. Він нагло помер 12 квітня 1994 року.

...Над могилою, що на виділеній для колишніх репресованих дільниці цвинтаря Голоско у Львові, було людно. На похорон прийшли ті, кому вдалось пережити важкі дні сибірської каторги, разом власноручно виготовляти бандури, нести розраду своїм товаришам неволі. Тепер, разом з рідними та близькими, вони прийшли провести Мирона в останню путь.

Закінчився похоронний обряд, а над завітчаною свіжими весняними квітами могилою, ще довго лунала тужлива пісня каторжан:

Чуєш, брате мій, товаришу мій...

...Стоїть в Переяславському Музеї кобзарства невмируща сибірська бандура, як пам'ять про сибірських бандуристів-каторжан, як вічна пам'ять про її автора – Мирона Оленчака.

Сучасні проблеми кобзарського мистецтва

Кобзарство України необхідно розглядати як суспільно-історичне явище, явище суто національне, самобутнє, притаманне тільки українському народові. Духовний пріоритет кобзарської справи завжди був домінуючим і ставився вище виконавського ремесла. Це добре розуміли не тільки народні співці, але й суспільство, яке завжди високо цінувало і шанувало кобзарство.

Незважаючи на переслідування та нищення “власність імуцими”, кобзарство, завдяки всенародній любові та підтримці, вижило та збереглося до наших днів.

В наш час кобзарське мистецтво розвивається в основному в двох напрямках: традиційному народно-фольклорному та сучасному сценічно-академічному.

Традиційне народно-фольклорне кобзарство відроджує зразки давніх народних інструментів (кобзи, бандури, ліри), освоює і пропагує давній традиційний кобзарський репертуар, проявляє тенденцію до відродження давніх кобзарських звичаїв, намагається об'єднатися в кобзарські цехи та “вільно кобзарювати” на вулицях, площах чи скверах.

Сценічно-академічний напрям представляють в основному виконавці, які мають музичну освіту (закінчили класи бандури), значна увага тут приділяється концертній діяльності (виступи на сценах, по радіо та телебаченню), вдосконаленню інструментів (бандури), в репертуарі багато творів класиків та сучасних композиторів.

В окремих випадках ці напрями зливаються і є музиканти та співці, які чітко не придержуються котрогось із них.

Виділимо і третій напрям кобзарського мистецтва, який умовно можна назвати побутово-масовим, що об'єднує тих, що грають на кобзах, бандурах, лірах тільки “для себе” та “в колі близьких та рідних”. На жаль, цей напрям, який колись широко побутовував в Україні, тепер найслабше розвинений і вже сьогодні не можемо почути, як молодий парубок грає на бандурі “до дівчини йдучи”.

Розвиток кобзарського мистецтва усіх напрямів вимагає невідкладних вирішень цілої низки проблем. Найважливіші із них можна згрупувати і визначити, як проблеми:

1. Науково-теоретичні.
2. Організаційно-адміністративні.
3. Виконавсько-мистецькі.
4. Навчально-методичні.
5. Матеріально-технічні.
6. Видавничо-публіцистичні.
7. Проблеми ліри і торбана.

Науково-теоретичні проблеми обіймають питання, які необхідно вирішувати в наукових і теоретичних розробках науковцям та дослідникам кобзарства, яких сьогодні майже не маємо і яких також терміново треба готувати. Необхідно науково обґрунтувати і визначити кобзарську термінологію (зокрема понять “кобза”, “бандура” та інших), написати фундаментальну історію кобзарства, відтворити творчі біографії народних співців-музикантів. Необхідне поглиблене вивчення кобзарського репертуару, лебійської мови, кобзарських обрядів і звичаїв. Потрібні науково-обґрунтовані рекомендації по вдосконаленню інструментів (кобзи, бандури, ліри, торбана), не порушуючи їх кобзарських функцій і традиційного призначення.

Організаційно-адміністративні проблеми перш за все це – укріплення створеної Всеукраїнської спілки кобзарів, заснування необхідного фонду, вироблення довготермінової програми та забезпечення чіткого її функціонування. Українське кобзарство повинно бути гідно представлене на всіх визначніших державних та громадських форумах і торжествах, у міжнародних заходах.

Враховуючи різні проблеми окремих напрямів розвитку кобзарського мистецтва, варто продумати варіант організації окремих об'єднань традиційних народних кобзарів і окремо бандуристів сценічно-академічного напрямку, а вже тільки визначніших із них приймати в спілку, яка була б об'єднуючою ланкою всіх напрямків розвитку кобзарства.

Виконавсько-мистецькі проблеми пов'язані перш за все з необхідністю вдосконалення виконавської майстерності, забезпечення високого рівня музичної культури. Необхідно також вирішити проблему створення високоякісних музичних творів, стимулювати творчі спроби народних музик, організувати обмін досвідом. Необхідно регулярно проводити огляди і конкурси всіх напрямів.

Навчально-методичні проблеми необхідно вирішити проведенням науково-обґрунтованих заходів, покликаних вдосконалювати навчання і підготовку висококваліфікованих кобзарів, бандуристів, лірників в музичних закладах, кобзарських та лірницьких школах, а також на окремих курсах цільового призначення. При цьому необхідно звернути увагу не тільки на освоєння техніки гри та співу, але й на вивчення історії кобзарства.

Навчання необхідно підкріпити випуском необхідної навчальної літератури (підручники, методичні рекомендації, самонавчителі гри, репертуарні збірники).

Матеріально-технічні проблеми торкаються необхідності випуску збільшеної кількості і підвищеної якості музичних інструментів та інших кобзарських атрибутів (струни, ключі для настроювання, штучні нігті тощо). Повинні випускатися інструменти широкого асортименту – від дешевих і упрощених, призначених для широкого всенародного вжитку (щоб бандура могла висіти в кожній українській хаті і

хоч один член сім'ї міг на ній заграли щось “для себе і родини”) – до інструментів окремого призначення (зменшеного розміру для дітей, полегшеного типу для жінок і підлітків, вдосконалених концертного типу та інші). Варто планувати і організувати заготівлю матеріалу для виготовлення інструментів (якісної деревини, додатків).

Вирішення вимагає і проблема організації проектування і будівництва кобзарських центрів, в комплекс яких входили б: домівка (кобзарська хата чи світлиця), зала для нарад і виступів, майстерня по виготовленню та ремонту інструментів, кобзарська школа (з класами, бібліотекою, музейною кімнатою, гуртожитком).

Чекає організаційного та матеріально-технічного вирішення і проблема оперативного випуску програмок, афіш, листівок, а також інших засобів реклами кобзарського мистецтва.

Видавничо-публіцистичні проблеми охоплюють відсутність в Україні періодичних часописів (газет та журналів, які постійно б висвітлювали проблеми кобзарства, пропагували кобзарську славу), брак підручників гри на кобзі, бандурі, лірі та друкованого репертуару.

Необхідно видати “Історію кобзарського мистецтва”, підручники для кобзарських шкіл, репертуар для ансамблів і капел бандуристів, твори кобзарів, бандуристів, лірників, спогади про видатних представників кобзарства і, врешті – “Енциклопедію кобзарського мистецтва”¹.

Відчувається брак кваліфікованих журналістів, які могли б безпомилково, зі знанням справи висвітлювати проблеми кобзарства. Недостатньо приділяється увага проблемам кобзарства сучасними письменниками та поетами, майже забули за кобзарство драматурги та кінематографісти.

Накінець хочеться окремо відзначити проблеми української ліри та торбана. На цих інструментах грають вже тільки одиниці.

Лірництво в Україні вимагає негайного відродження з вирішенням усіх вище відзначених проблем, характерних для кобзарів і бандуристів (з врахуванням і таких специфічних проблем, як організація виробництва кишкових струн, специфічні проблеми вдосконалення ліри).

Певну проблему представляє і справа відродження гри на торбані, який колись побутував в Україні, а тепер незаслужено майже забутий.

Тільки комплексне своєчасне вирішення всіх проблем може привести до повноцінного розвитку кобзарського мистецтва, без якого немислиме духовне відродження нації, укріплення культури незалежної України.

СХИЛЯЛИ ГОЛОВИ ПЕРЕД КОБЗАРСТВОМ

¹ Видана нещодавно автором “Коротка історія кобзарства в Україні” (Львів: Край, 2000) повинна бути розширена і перевидана, охоплюючи і кобзарство за межами України.

Ще з дитячих років Шевченко любив слухати розповіді про кобзарів, а згодом і сам не раз прислухався до їхньої гри і співу. Він цінував кобзарів, як виразників народних дум і сподівань, які своєю творчістю і мистецтвом надихали кращих синів України на боротьбу за правду і волю. Шевченко розумів, що кобзарство – це ціле самобутнє явище, яке заслуговує на увагу та пошану. Недаремно свою першу збірку поет символічно назвав “Кобзар”, підкреслюючи цим народність та волелюбність своєї поезії.

Під час подорожей по Україні поет не раз слухав спів народних кобзарів та лірників. Оцінюючи твори народних співців і, зокрема, думи, Шевченко записав: “И все они так возвышенно-просты и прекрасны, что если бы воскрес слепец хиосский² да послушал хоть одну из них от такого же, как и он сам слепца, кобзаря или лирника, то разбил бы в дребезги свое лукошко, называемое лирой, и поступил бы в михоноши к самому бедному нашему лирнику, назвавши себя старым дурнем”.

Відомо, що Шевченко знав кобзаря Остапа Вересая і надіслав йому примірник свого “Кобзаря” (СПб, 1860) з дарчим написом.

У своєму щоденнику на засланні Шевченко 17.VI.1857 записав: “...я как будто с живыми беседую с ее [України] слепыми лирниками и кобзарями”. Постаті кобзаря, народного співця, виконавця народних дум, народолюбця, провісника нових ідей та воїна-месника Шевченко виводить в своїх творах “Катерина”, “Перебендя”, “Мар’яна черниця”, “Тайдамаки”.

Зразки творчого використання стилю народних історичних дум, які високо цінував Шевченко, бачимо в поемах “Тамалія”, “Сліпий” (у думі Степана “У неділю вранці-рано”) та “Тайдамаки” (в піснях Волоха).

Шевченко, як художник, також не забуває про кобзарство. Образи кобзаря, як народного музики, відтворені олівцем у рисунку “Козацький бенкет” (1838); сепією виконані дві ілюстрації до поеми “Сліпий” (1843). Епізодичні зображення кобзаря бачимо на рисунках “Дві дівчини” (туш, перо, 1858), де кобзар на другому плані під деревом та “Дари у Чигирині 1649 р.” (туш, 1844), де на стіні висить картина з зображенням кобзаря (може кобзаря-Мамая). Кобзар-бандурист зображений і на ескізі олівцем “Селянин слухає бандуриста” (1846).

Глибоко шануючи І. Котляревського, Г. Квітку-Основ’яненка й М. Маркевича, Шевченко називав їх кобзарями.

Починаючи з 70–х років XIX ст. кобзарі до свого репертуару включають твори Шевченка “Заповіт”, “Реве та стогне Дніпр широкий” (уривок з балади “Причинна”), “Зоре моя вечірняя” (уривок з поеми “Княжна”), “Думи мої” та інші. Пізніші кобзарі самі почали створювати мелодії на слова Шевченка і свої пісні про нього: “Зійшов місяць, зійшов ясний”, “Сподівалися Шевченка”, “На високій дуже кручі” (слова і музика останньої пісні І. Кучугури-Кучеренка).

У 1920–х роках утворюються капели бандуристів. Деякі із них (харківська, друга київська і ін.) носили ім’я Шевченка. Справжніми пропагандистами творчості Шевченка стали згодом: Державна заслужена капела бандуристів УРСР (тепер

² Слепец хиосский – відомий рапсод Гомер.

Національна заслужена капела бандуристів), Заслужена самодіяльна народна капела бандуристів УРСР Палацу культури м. Дніпродзержинська Дніпропетровської обл., Струсівська заслужена самодіяльна народна капела бандуристів УРСР та ін.

Кобзарі Є. Мовчан, Є. Адамцевич, Г. Ільченко, Ф. Кушнерик, П. Гузь, П. Кулик, О. Маркевич складали пісні на слова Шевченка і про нього. П. Носач присвятив Шевченку “Думу про великого кобзаря”. На відзначення 100-річчя з дня виходу в світ Шевченкового “Кобзаря” Є. Мовчан, П. Носач, Ф. Кушнерик, І. Іванченко і В. Перепелюк створили велику поему “Слава Кобзареві”, яка складається з 9 пісень.

В час Другої світової війни (1941–1945) кобзарі Є. Мовчан, П. Гузь, П. Тищенко, П. Носач, П. Дугін, Є. Адамцевич на тимчасово окупованій гітлерівцями Україні гнівним Шевченковим словом закликали народ до боротьби проти фашистів. Твори на слова Шевченка і про нього грали-співали для українських партизанів кобзарі А. Старченко, А. Білоцький, І. Богдан та ін. В лавах УПА воював і пропагував Шевченкову творчість бандурист Кость Місевич, який був поранений і замучений фашистами. Кобзарі-бандуристи О. Коваль, О. Чуприна та ін. воювали в лавах Радянської Армії і в хвилини затишшя між боями виконували перед бійцями Шевченкові пісні.

В післявоєнний період Шевченкову творчість пропагують на Львівщині капели бандуристів “Дністер” (м. Новий Розділ), “Заспів”, “Діброва”, “Галичанка”, “Дзвіночок”, “Карпати” (усі м. Львів). На Шевченкові тексти почала виходити з друку нотна література для бандуристів. Музичні твори та тексти Шевченка ввійшли в репертуар багатьох самодіяльних і професійних ансамблів і капел бандуристів України та за її межами.

Відаючи шану великому Кобзареві, на могилі Шевченка часто виступають кобзарі і капели та ансамблі бандуристів. Багато років постійними виконавцями тут були кобзарі Нікін Прудкий та Олексій Чуприна. А тепер там часто грає-співає голова Всеукраїнської Спілки кобзарів Володимир Горбатюк.

Відомо, що й сам Тарас Шевченко вмів грати на бандурі та торбані. Торбан (панська бандура) Т. Шевченка зберігся в Роменському музеї до наших днів. І тепер, після реставрації цього інструменту (реставратор Шльончик), в ювілейні дні Т. Шевченка на ньому доручають виконувати твори поета найвизначнішим сучасним кобзарям-бандуристам.

Майстри кобз і бандур О. Корнієвський, І. Скляр, О. Коваль, В. Герасименко прикрашали зображенням поета виготовлені ними кращі інструменти. Визначніші кобзарі України Є. Мовчан, Н. Прудкий та інші заповідали свої інструменти музею Т. Шевченка на Чернечій горі в Каневі, де вони й зберігаються. А капела бандуристів “Дністер” Роздольського сірчаного комбінату відлила із сірки барельєф Шевченка і подарувала (в 1968 році) його музею на Чернечій горі.

В травні 1991 року було здійснено похід-реквієм (із Петербурга до Канева), присвячений 130-річчю перепоховання Тараса Шевченка. В цьому поході, як і годиться, серед інших брали активну участь Олекса Чуприна та тріо бандуристок зі Львова “Червона калина” (в складі заслужених артисток України М. Сороки, М. Салагай та Н. Шишак).

1. Правдюк О. Т. Г. Шевченко і музичний фольклор України.– К., 1996.
2. Народні пісні на слова Тараса Шевченка.– К., 1961.
3. Пісні великого кобзаря.– К., 1964.
4. Кирилюк Є. П., Шабліовський Є. С., Шубравський В. Є. Т. Г. Шевченко. Біографія.–К.: Наук. думка, 1964.
5. Полотай М. Кобзарське мистецтво і Т. Г. Шевченко // Шевченківський словник.– К., 1976.– Т. 1.– С. 304–305.
6. Кирдан Б., Омельченко А. Народні співці-музиканти на Україні.– К.: Музична Україна, 1980.
7. Останнім шляхом кобзаря / Упоряд. М. Л. Новицький.– К.: Український літопис, 1994.

Дмитро Яворницький – кобзарський батько

Одною із найбільш колоритних постатей серед науковців, істориків, які добре знали і поважали кобзарство – був академік Дмитро Іванович Яворницький.

Це був, як згадує в своїй книжці “В пошуках скарбів” Іван Шаповал, учений і діяч з дуже широким колом зацікавлень: історик, археолог, фольклорист, етнограф, лексикограф, письменник-прозаїк, що пробував свої сили й у віршуванні.

Одним із цілющих джерел народної мудрості, з якого можна черпати животворні сили та поглиблювати свої пізнання істини, вважав Д. Яворницький народних рапсодів – кобзарів, бандуристів та лірників.

Академік Дмитро Іванович Яворницький (Єварницький – так писав своє прізвище протягом багатьох років, а після 1917 року він остаточно став писати Яворницький) народився 1855 року в селі Соснівці, Харківського повіту. Батько його був сільським дяком і початкову освіту здобув вдома, а далі, середню, – в Харкові.

У 1881 році Д. Яворницький закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету і був залишений при кафедрі історії на науковій роботі.

Ще будучи студентом університету, полюбив історію та культуру рідного народу, збирав і записував народні пісні, ходив слухати кобзарів.

В 1883 році Яворницького обирають членом історико-філологічного товариства, яке було засноване при Харківському університеті. Він багато мандрує, зокрема по Катеринославщині, збирає історичні пам’ятки, знайомиться з кобзарями цього краю. Такі мандрівки та активні виступи молодого вченого не подобались начальству, яке вважало їх за крамолу й він попадає в неласку, його звинувачують в сепаратизмі і згодом позбавляють можливості працювати в університеті.

Після звільнення (1885) Яворницький переїздить до Петербургу, де влаштовується вчителем в державних архівах, а в літню пору проводить на Україні археологічні розкопки. В 1886 році Д. Яворницького обирають членом імператорського археологічного товариства в Петербурзі. Але недовго довелося Яворницькому працювати в Петербурзі. В 1892 році його вислано на три роки в Ташкент під наглядом поліції. Спроби повернутись в Петербург не мали успіху, але з 1896 по 1905 роки Яворницькому вдалось попрацювати приват-доцентом

Московського університету, де він читав курс археології, історії України та запорізького козацтва.

В 1901 році Д. І. Яворницький захистив при Казанському університеті магістерську дисертацію, а з 1905 року стає директором Катеринославського музею ім. О. М. Поля. Готуючись до XIII Всеросійського археологічного з'їзду, який відбувся 1905 році в Катеринославі, проф. Яворницький, протягом трьох років розкопав до двохсот могил. Крім цінних археологічних експонатів для музею, Яворницький постійно збирав багатий лексичний матеріал від сліпих бандуристів, пастухів та копачів могил.

В інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії НАНУ зберігаються матеріали, з яких видно, що Дмитро Іванович 1904 року записав від кобзаря І. Кравченка "Пісню про Морозенка", від кобзаря Л. Шевченка пісню "Ой скажи ти, пташко" та "Ой піду я понад морем".

1910 року в Катеринославі була організована велика Південно-Російська промислово-сільськогосподарська виставка. Яворницький запросив кобзаря Степана Пасюгу, який грав біля експонованої української хати з вишневим садочком та квітником. Час від часу біля кобзаря з'являвся Дмитро Іванович і замовляв йому думи про запорізьке козацтво, або ж веселого народного гопака чи жартівливу пісню.

В 1924 році його обрано членом-кореспондентом, а 1929 року – дійсним членом Академії наук УРСР.

Літом 1925 року в Катеринославському оперному театрі з концертом виступала Перша київська капела кобзарів. Перед початком концерту лекцію про кобзу та кобзарів прочитав проф. Д. Яворницький. Виступ кобзарів пройшов дуже успішно і після концерту, Дмитро Іванович вийшов на сцену, обняв кожного із кобзарів та щиро дякував за їх пісні.

Коли улітку 1929 року в Дніпропетровську грав-співав кубанський козак Конон Безщасний, Яворницький запросив його до себе у гості. Довідавшись, що дід кобзаря був запорізьким козаком та розпитавши про репертуар кобзаря, Дмитро Іванович попросив його виконати історичну пісню про Байду. А далі пішли й інші твори. П'ять днів гостював кобзар у Яворницького, п'ять днів лунала музика в його будинку. Мені пощастило поспілкуватися з кобзарем Безщасним і він з великим захопленням згадував цю пам'ятну зустріч і гостину у Яворницького.

Дмитро Іванович дуже любив старовинні козацькі пісні і коли дізнався, що в якомусь селі живе кобзар чи лірник, який знає невідомі йому пісні, негайно вирушав до нього. В пошуках фольклору він обійшов майже всю Україну. Мандрував по селах Катеринославщини, Харківщини, Полтавщини, побував на Херсонщині і в Таврії, подорожував по Київщині та Чернігівщині.

Яворницький знав багатьох видатних кобзарів, зокрема: Остапа Вересая, Кучугуру-Кучеренка, М. Кравченка, В. І. Носачевського та інших.

Кобзарі любили і поважали Дмитра Івановича, часто приходили до нього за порадами. Їх завжди тепло зустрічав професор, частував добрим обідом. Він, зокрема, рекомендував славнозвісному кобзареві, згодом народному артистові УРСР Кучугурі-Кучеренку поїхати на науку до Опанаса Сластіона, влаштував йому великий концертний виступ у Дніпропетровську.

До самої смерті Яворницького кобзарі відвідували вченого, з пошаною називали його “кобзарським батьком”.

Після смерті академіка (помер Д. І. Яворницький у серпні 1940 року) Дніпропетровському державному історичному музею надано звання імені Д. І. Яворницького, а садиба, де жив академік, стала філіалом цього музею.

В січні 1961 року було перенесено останки академіка Д. І. Яворницького і надгробну плиту із старого кладовища на територію музею.

В 1994 році в Дніпропетровську проходив кобзарський з'їзд та Велика кобзарська Рада. Центром збору кобзарства України служив Історичний музей, а вибори кобзарського отамана, голови Всеукраїнської спілки кобзарів, з усілякими кобзарськими традиціями (ватрою, козацькою кулешою) та ритуалами (клятва отамана та посипання його голови попелом) відбувалися в музеї-садибі Д. І. Яворницького.

Вшановуючи пам'ять славного академіка, “кобзарського батька”, сучасні кобзарі й бандуристи часто відвідують Дніпропетровський історичний музей та музей-садибу Яворницького, співають історичні пісні та думи, кладуть квіти на його могилі.

Леся Українка і кобзарство

Винятково яскравими, всеохоплюючими та цінними для української поезії та науки були зв'язки славетної Лесі Українки з народною творчістю. Великий та плідний поет, першорядний драматург, Леся Українка водночас була й видатним фольклористом, чудовим знавцем народної пісенності та кобзарського мистецтва.

Українські народні пісні почали входити в життя Лариси Косач з наймолодших її років. Пісні вливалися в її дитячу душу, як співуча частка оточуючого життя: то як голос лісистого волинського краю, де Леся народилася; то як відгомін “лагідної краси” Полтавщини, де вона була в родинному хуторі Зелений Гай коло Гадяча.

Згодом під впливом матері та дядька Михайла Драгоманова захоплення піснями переростає в свідоме зацікавлення фольклором та народною творчістю.

Народні думи, поряд із піснями, теж викликали в Лесі велике зацікавлення. Живучи на Полтавщині та в Києві, поетесі доводилося часто зустрічатися з кобзарями та лірниками на базарах та ярмарках, захоплюватись їх виконавською майстерністю та творчим доробком. Наукова література про кобзарство, що почала появлятися в 70–80-х роках теж не проходила повз увагу Лесі Українки.

Вже вкінці 1880-х років у “Місячній легенді” звучить кобзарсько-лірницька пісня “Нема в світі правди, правди не зискати”. В 1890-х роках її захоплення думами та кобзарським мистецтвом все зростає. Про це свідчить листування Л. Українки, зокрема з Осипом Маковеєм, Михайлом Драгомановим, Ольгою Кобилянською, де часто звучать типові вислови й художні образи українського епосу, згадуються кобзарі чи лірники та їх творчість.

Кобзарська гра так захоплювала Лесю Українку, що вона й сама мріяла навчитися грати на бандурі, про що писала О. Кобилянській в листі від 27 квітня 1906 року.

Що кобзарське мистецтво постійно вабило Лесю Українку свідчить її винятково цінна для науки організація записів народного епосу від кобзарів у 1906 році. Будучи ініціатором цієї справи, її фундатором і активним учасником, Леся Українка,

незважаючи на різні труднощі, домагається чудових результатів. Для здійснення записів були запрошені визначні спеціалісти, найкращі знавці народної музики: Ф. Колесса, О. Сластіон, О. Бородай. Понад сорок кобзарів та лірників виявили бажання допомагати в цій рідній для них справі.

Леся Українка виявила глибокий науково-фольклористичний підхід і щодо відбору кобзарів та лірників для запису від них дум. Вона чітко визначила осередки, де найсильніше була розвинена та збережена кобзарська традиція. Це Полтавщина, Чернігівщина та Харківщина.

У результаті проведених записів у 1910 році Наукове Товариство ім. Т. Шевченка у Львові випустило у світ перший том “Мелодій українських народних дум”, куди увійшли думи у виконанні шести народних співців Полтавщини, зокрема найбільш талановитого – Михайла Кравченка. Яскравою індивідуальністю і красою виконавства виділялись також кобзар Платон Кравченко та лірник Антон Скоба.

Леся Українка та Климент Квітка не тільки організовують, але й самі проводять записи творчості кобзарів, висилаючи у Львів нові та нові матеріали. Найбільш цінним здобутком став збірник фонографічних валиків з записом співу та гри на бандурі знаменитого Гната Гончаренка – представника харківської школи кобзарів. Жив він постійно під Харковом, але деколи приїжджав до Севастополя провідати свого сина. Був він там і тоді, коли Леся знаходилась на лікуванні у Ялті. Вона запросила кобзаря в гості, роздобувши фонограф, валики до нього, навчилася ним користуватись і таким чином, змогла записати пісні і думи у виконанні Гната Гончаренка.

Завдяки зусиллям Лесі Українки матеріали накопичувались і тоді виникла необхідність видання другого тому, який вийшов у вересні 1913 року (вона його вже не побачила). Зате з якою великою радістю зустріла Леся першу книгу, яку прислав їй Філарет Колесса. Вона гаряче дякувала йому за “сю велику працю”: “Тепер уже справді можна сказати: “Наша дума, наша пісня не вмре не загине!”.

Віддаючи шану Лесі Українці та глибоко розуміючи її поезію, сучасні кобзарі часто звертаються до творів улюбленої поетеси, творячи на її слова окремі кобзарські мелодії. Значне місце в репертуарі таких визначних кобзарів, як Євген Адамцевич, Олекса Дзюбенко, Володимир Кабачок та інших займають твори на слова поетеси.

Біля пам’ятників Лесі Українці в Ялті та в Лесиному краю на Волині часто звучать пісні, зокрема, сучасного кобзаря із Луцька Богуслава Ляховича, а то й цілих капел бандуристів, які віддаючи уклін поетесі, славлять невмируще ім’я великої шанувальниці і знавця кобзарського мистецтва.

Опанас Сластіон – портретист кобзарства

Серед визначних художників України, які схиляли свої голови перед кобзарством, найбільш почесне місце належить художнику, етнографу та мистецтвознавцю Опанасу Георгійовичу Сластіону (1855–1933), який не тільки захоплювався мистецтвом кобзарів, але й сам навчився грати на бандурі та подарував нам неоціненну галерею портретних зарисовок кобзарів.

Навчаючись у Петербурзькій Академії художеств (1874–1822), він міцно став на позиції реалізму і народності в мистецтві. У цей період та в наступні роки О. Сластіон влітку багато подорожує по селах України, захоплено слухає гру і спів кобзарів, робить численні студії з натури. На їх основі він створив багато картин з народного життя (“Бандурист”, “В селі”, “Дівчина в українському костюмі” та інші), які експонувались на виставках в Петербурзі, Києві, Полтаві та інших містах. Як ілюстратор він створює малюнки до українських народних пісень і дум (“Дума про смерть козака-бандурника”, “Ой зійшла зоря вечірня”), до творів М. Гоголя та до поеми Т. Шевченка “Тайдамаки”.

Після закінчення Академії художеств Опанас Сластіон повернувся на Україну і керував художньо-промисловою школою ім. Гоголя в Миргороді, брав участь у виданні альбомів українського народного орнаменту.

Над портретною галереєю кобзарів художник працював понад півстоліття. Перший портрет створений в 1875 році, а останній – в 1928; всі твори увійшли у виданий Академією наук УРСР 1961 року в Києві альбом “Портрети українських кобзарів О. Сластіона” з вступною статтею, примітками і коментарями Ю. Турчина. В альбом увійшли 23 портрети різних форматів, виконаних у техніках: туш, перо, чорна акварель, білила, олівець. А саме: це портрети кобзарів: Петра Івановича Неховайзуба із с. Нехристівка Лохвицького повіту, Дмитра Скорика із с. Нехристівка Лохвицького повіту, Тихона Магадина із с. Бубни Лохвицького повіту, хлопчика-кобзаря Петра (учня Крюковського) із Лихвиці, Семена Зезулі зі с. Красилівка Сосницького повіту, Петра Сіроштана із с. Лабінка Козелецького повіту, Остапа Калного із м. Сорочинець, Миколи Дубини із Решетилівки, відомого кобзаря М. С. Кравченка (представлено 5 портретних варіантів), Опанаса Савченка (Барь) із с. Черевки Миргородського повіту (два варіанти), Самійла Яшного із м. Миргорода, П. М. Гащенко із Костянтинівки Богодухівського повіту, Петра Ткаченка із Синявки Сосницького повіту, Івана Жовнянського із Золотоніського повіту, О. Говтвана із Зіньківського повіту, Степана Пасюги із Великої Писарівки Богодухівського повіту (два варіанти), Ф. Д. Кушнерика із с. Багачка на Полтавщині. Це найбільш повна із збірок, що дає відомості про кобзарів XIX–XX ст. Вона цінна ще й тому, що художник робив на портретних зарисовках цікаві написи. Ці авторські примітки на портретах часто вказують місце народження або проживання кобзаря, його репертуар, вік та інше, що дає можливість повніше відтворити творчу біографію кобзарів, зокрема таких мало вивчених, як П. Неховайзуб, Д. Скорик, Т. Магадин, І. Жовнянський, О. Калний та інші. Портрети виконані на основі натурних зарисовок. Точні зображення кобзарських інструментів представляють цінний матеріал для істориків мистецтва. Окремі, чітко виведені О. Сластіоном деталі (держання інструментів, деталі одягу, замальовки поводирів і т.п.) дають також цікаві відомості для дослідження манери гри, побуту кобзарства.

Вже в першому портреті кобзаря Петра Неховайзуба знаходимо напис автора: “Мій пан-отець, що навчив мене співати думи”. Це підтверджує факт, що О. Сластіон і сам опанував гру на бандурі і спів дум під її супровід.

Переважна більшість зображень кобзарів виконана в 1900-х роках, в час, коли художник побував в багатьох селах і містечках на Чернігівщині, Харківщині й Київщині. Тут О. Сластіон спілкувався з кобзарями, зробив їх портретні замальовки, а

вони з вдячністю не тільки позували видатному художнику і доброму знавцеві кобзарства, але й охоче частували його своїми творами і навіть вчили грати і співати.

Осип Маковей і кобзарство

Ще малим хлопчиком Осип Маковей любив слухати лірників, яких можна було зустріти на ярмарках чи відпустах майже в усіх містах і містечках тодішньої Галичини. Ставши зрілим дослідником народної творчості, поетом, письменником і публіцистом, задумав побувати на Великій Україні, відвідати золотоверхий Київ, вклонитися могилі Великого Кобзаря, послухати історичні пісні та думи у виконанні народних кобзарів. Та здійснити це було нелегко. І царський уряд, і австро-угорське правління негативно ставились до всіх проявів не тільки відродження української національної самосвідомості, але й до вияву контактів між Великою Україною і Галичиною. Тому, незважаючи на старання, Осип Маковей дозволу на поїздку на Україну не одержав.

У 1873 році композитор Микола Лисенко організовує виступ кобзаря Остапа Вересая у Києві на засіданні Південно-західного відділу Російського географічного товариства. А у 1872 році було організовано кілька прилюдних виступів цього кобзаря у Петербурзі. Ім'я кобзаря Остапа Вересая стає популярним, про нього пишуть газети в Росії, в Україні, в Галичині і за кордоном. Остап Вересай стає своєрідним символом немирущого українського кобзарства. Все це не пройшло повз увагу і Осипа Маковея.

Незважаючи на заборони, улітку 1897 року Осип Маковей нелегально побував у Києві, серед інших відвідав і Києво-Печерську лавру, де завжди можна було почути гру і спів кобзарів та лірників. Безперечно ця подорож була значною подією в житті Маковея. Серед захоплень мали місце і розчарування. Думки, настрої та переживання, пов'язані з тією мандрівкою, знайшли відображення в циклі ліричних та сатиричних віршів, які того ж року вийшли окремою книжкою під назвою “Подорож до Києва”. В цей час, мабуть, був задуманий і вірш, присвячений Остапу Вересаю.

В 1901 році у газеті “Буковина” О. Маковей опублікував знайдену ним у Чернівцях збірку пісень Івана Велигорського, додав власні коментарі та передмову. Серед інших до збірника увійшли і лірницькі пісні. В цей час він пише вірш “Остап Вересай”, який з невідомих причин далі не опрацьовує і не публікує.

Гортаючи архівні матеріали Львівського державного історичного архіву (ЛДІА), ще десь в 1980-х роках, натрапив я на рукопис вірша Осипа Маковея “Остап Вересай”, який і подаю тут для публікації (мабуть вперше) згідно знайденого рукопису (ЛДІА.— Ф. 386, оп. 1, окрема збірка 29-30.— Арк.98.).

ОСТАП ВЕРЕСАЙ
Осип Маковей

Вересаю, батьку, чом ти засмутився?
Граєш в кобзу веселої, а сам зажурився.
Та ж нині Пречиста, в Лаврі празник нині:

Веселімся, не смутімся, батьку мій єдиний.
Ходімо до Лаври Богу помолитися
І на нарід богомольний; на Русь подивиться.
Ходімо, дитино, най я там заграю.
Най всім скажу, чом на світі мучуся, страдаю.
При Лаврі у брамі старий Остап грає
А на думу двадцять тисяч людей наслухає.
Руский ти народе що сталося з тобою?
Як на тебе погадаю заллюся сльозою.
Своє ти не любиш, свого ся стидаєш,
Рідну мову і звичаї зовсім забуваєш.
Та чому ти звівся? Таж у твоїх жилах тече кров, яка кипіла
в серцях, що в могилах вічно задрімали!
Чи може напиться живучої води треба,
Щоби ще прожити міг щасливо в світі?
Що б ти пробудився і знов мов орел той сизий
Під хмари здоймився, праці не страхався.
Чом тримаєш руки у подолку так бездільно?
Тому до розпуки важко мій народе;
Чи тебе приспало то бездольє, чорним
шляхом тебе притоптало?
Гей до труду-праці з втіхою возьмися
І з безділля, сну твердого ожий, пробудися;
І плекай науку, корми рідне слово,
Я за тебе помолюся до святого Бога!

В цьому вірші кобзар Остап Вересай звертається до українського народу з закличом збудитися від сну твердого, покинути безділля і братись до плідної праці, плекати науку, кріпити рідну мову! Які актуальні ці слова, незважаючи на майже столітню давність!

Великий вплив на Осипа Маковея мала і концертна, творча та громадська діяльність письменника та бандуриста Гната Хоткевича, який в 1906 році емігрував в Галичину і часто виступав як бандурист-віртуоз, активно пропагуючи кобзарське мистецтво. Музично обдарований Осип Маковей, який організовує хори і молодіжні шкільні оркестри, якими керує в закладах де працює, вирішує і самому навчитися грати на бандурі. І це йому вдається. Придбавши бандуру, він навчився на ній грати (мабуть, по підручнику Гната Хоткевича, який в цей час виходить друком).

В останні роки свого життя Осип Маковей у вільний час часто брав в руки свою улюблену бандуру і грав від душі. Його гру в домашніх умовах радо слухали його рідні і близькі, товариші і шкільна молодь, яка приходила відвідати свого наставника.

А коли помер Осип Маковей (21 серпня 1925 року), біля його домовини серед моря квітів стояла і його осиротіла бандура як символ захоплення та відданості поета, письменника, публіциста і громадського діяча великому і невмирущому кобзарському мистецтву України.

Важливий етап у творчій діяльності Ф. М. Колесси пов'язаний з глибоким вивченням народного епосу, зокрема з дослідженням творчості українських кобзарів та виданням праці “Мелодії українських народних дум”. Поява цієї праці була справді епохальним явищем не тільки у вивченні українського епосу, але і у відтворенні творчих характеристик виконавців народних дум кобзарів та лірників. Колесса обрав принцип систематизації матеріалу за співцями, який в той час застосовувався у фольклористиці і який дає можливість легше створити уяву про даного виконавця. Він виконав 65 записів з інструментальним супроводом від тринадцяти кобзарів та лірників Полтавщини та Харківщини і подав їх творчі біографії. Колесса наводить дані не тільки про вік та місце народження чи проживання виконавців народного епосу, але й цікаві відомості про життя та рід занять, що становить цінний матеріал для вивчення соціального середовища кобзарства та збагачує уяву про кожного окремого кобзаря чи лірника.

У першому томі “Мелодії українських народних дум” подані біографії кобзарів Михайла Кравченка, Опанаса Барь, Платона Кравченка, Остапа Калного, лірника Антона Скоби, Явдохи Пилипенко (яка співала без супроводу) та Олександра Гришка, який ходив з лірником і співав під його супровід. В своїй передмові до першого тому Колесса щиро жаліє, що лише з одним М. Кравченком міг довше бачитись, бо всі інші сліпці-співці провели всього одну добу в Миргороді і він не встиг гаразд вивідати про увесь їх репертуар та записав лише найважливіші біографічні дані. Автор подає відомості про строї і кількість струн на бандурах кобзарів М. Кравченка, Г. Гончаренка, Т. Пархоменка, порівнюючи їх з такими характеристиками бандур О. Вересая, П. Братиці та бандур Петербурзької консерваторії і Львівського “Бояна”. Всі ці відомості значно доповнюють творчі портрети досліджуваних виконавців. Добре розуміючи значення відтворення творчих біографій народних співців, Колесса в цій же передмові вказує, що він підтримує вимогу, щоб при збірниках пісень і дум “подавати біографії визначніших співаків та їх характеристику”. І далі там же відзначає: “Маючи докладні відомості про народних співаків і обставини, серед яких вони співають, могли б ми пізнати також цей ґрунт, на якому зростають і гинуть народні пісні і думи, що для зрозуміння оцінки цих творів народної поезії має превелику вагу. Для того не вистачають сухі й скупі дати, які ми подали. Може бути, що цю недостачу встигнемо доповнити при виданні другої серії наших записів”.

І справді в другому томі “Мелодій українських народних дум” Колесса приводить окремий розділ “Співці дум”, в якому старається подати вже більш повні творчі біографії, хоч тут же вказує, що біографічні відомості про співців дум і на цей раз на його думку “вийшли доволі скупі”.

У другий том увійшли біографії кобзарів Миколи Дубини, Гната Гончаренка, Петра Древченка, Степана Пасюги, Івана Кучеренка-Кучугури, лірників Івана Скубія і Семена Говтваня, а також знавця і виконавця народних дум художника Опанаса Сластіона. При відтворенні творчих біографій Філарет Колесса вміло використовує не тільки власні записи та спостереження, але й матеріали, почерпнуті від інших

дослідників кобзарства, зокрема від Лесі Українки, К. Квітки, О. Сластіона, Є. Кріста, Ю. Тиховського та інших.

В “Додатку” до другого тому вміщено характерні мелодії історичних, сатиричних та інших пісень з репертуару співців та ще й зразки їх бандурної гри, що дає можливість пізнати техніку та засоби бандурного акомпанементу і вдало доповнює виконавську характеристику народного музики.

На фоні вищеприведеного, подані Філаретом Колесою творчі біографії кобзарів та лірників, а також відомості для їх доповнення та збагачення, сяють перлинами серед інших тогочасних записів і можуть бути признані надійною основою для започаткування науково обґрунтованої кобзарської біографістики.

Хоткевич, Хоткевичева і Хоткевичівна

Серед визначних діячів культури, які схиляли свої голови перед кобзарством і зробили великий вклад в розвиток кобзарського мистецтва, перш за все необхідно відзначити Гната Мартиновича Хоткевича (1877–1938).

Батько Гната Хоткевича служив кухарем, а мати була в наймах у харківського купця М. Михайлова. Перші враження дитинства в Гната Хоткевича були пов’язані з перебуванням в селі Дергачі, куди літом виїжджала на дачу сім’я Михайлова, а з нею й Хоткевичі. В селі жив бандурист сліпий дядько Павло, від якого Гнат почав переймати ази кобзарської науки. Мабуть під його впливом, а також кобзарів і лірників, які жили в Харкові, Хоткевич і сам згодом став чудовим бандуристом, захопився кобзарським мистецтвом, любов до якого зберіг до кінця життя.

З 1896 року виступав як бандурист, досяг високої техніки гри, став віртуозом. В 1900 році Г. Хоткевич закінчив Харківський технологічний інститут, працював деякий час на залізниці. Організував виступ кобзарів та лірників на археологічному з’їзді в Харкові (1902). Брав участь у революції 1905–1907 років, після поразки якої емігрував в Галичину. Був організатором гуцульського театру. В 1912 році повернувся на Наддніпрянську Україну, зазнав переслідувань царської влади. В 1927 році заснував капелу бандуристів в Полтаві, а з 1934 року вів клас бандури в Харківському музично-драматичному інституті.

Виключна майстерність Гната Хоткевича як бандуриста, організатора першого в історії ансамблю кобзарів для виступу на археологічному з’їзді і написаний ним підручник гри на бандурі становлять цілу епоху в розвитку кобзарського мистецтва.

...Юрій Сінгалеви́ч, мій перший пан-отець, який сам став бандуристом під впливом підручника Гната Хоткевича, багато і часто згадував Хоткевича як надзвичайно обдаровану людину: відомого письменника і композитора, автора розвідок про Г. Сковороду, Т. Шевченка, Ю. Федьковича, О. Кобилянську, українську музику, театр, кобзарське мистецтво.

Тому не дивно, що коли я повернувся із заслання, старався проглянути у Львівському Державному архіві всі доступні фонди Гната Хоткевича. І це мені з часом вдалося. Я з захопленням перечитував рукописні записи Хоткевича, його нотатки, листування, все глибше вникаючи в таїнства кобзарського світу.

...Працюючи з Новороздільською капелою бандуристів “Дністер”, ми з братом та з іншими активістами капели в літню пору часто виїжджали в прикарпатські села за піснями. Побували ми і на Гуцульщині.

Я був приємно здивований, коли відвідавши музей Івана Франка в Криворівні, застав там завідуючою цього музею дружину Гната Хоткевича – Платоніду. Вона повернулась із заслання і після певного часу поневірянь в пошуках роботи нарешті влаштувалась в цьому музеї. Часи були непевні, за всім наглядали шпики-енкаведисти і нам довелось спершу проявити всю нашу увагу, щоб пізнати себе і приступити нарешті в окремішньому куточку до щирої розмови. Пробалакали ми з

Хоткевичевою майже всю ніч. Я невпинно розпитував про Гната Хоткевича, щоб якнайбільше довідатись про нього, про його захоплення кобзарством. Хоткевичева розповідала...

Минав час. Хоткевичева і ми з братом потрапили під нову хвилю більшовицьких переслідувань. Платоніда Хоткевич виїхала з Криворівні і наш зв'язок припинився.

...Якось, десь у 1992 році, виймаючи кореспонденцію із нашої поштової скриньки, я звернув увагу на листа з невідомим мені досі почерком. Не маючи з собою окулярів, я зміг тільки прочитати, що лист прибув із Франції. Це викликало моє здивування, бо в цей час я з ніким із Франції не листувався. Я був не менш здивований, коли відкрив конверт і, надягши окуляри, прочитав листа. Писала мені Галина Хоткевичівна, одна із дітей самого Гната Хоткевича. Пані Галина повідомляла, що вона прочитала кілька моїх дописів у часописі “Бандура” і через редактора цього часопису п. Миколу Чорного одержала мою домашню адресу. Знає про мої зібрання матеріалів, пов'язані з кобзарством, зокрема про мою картотеку біографій народних музик і просить відгукнутися та повідомити, які є у мене матеріали про її батька.

Я негайно відписав Хоткевичівні, повідомивши про те, що у Львівському Державному архіві зберігся архів її батька, який я пильно простудіював і зробив необхідні виписки. Повідомив, що я зустрічався з її мамою, відповів на інші запитання та запросив Галину приїхати по можливості до Львова. Так почалось наше листування, яке привело згодом і до першої зустрічі...

В 1993 році Галина Хоткевич вперше, після розлуки з матір'ю, приїхала до Львова і зразу ж відвідала наше скромне помешкання. Після радісних привітань, вручення гостинців нашим внукам, пані Галина коротенько розповіла про себе.

Розглядаючи мої фотоальбоми, де я мав наклеєні фотографії та листівки, пов'язані з капелою бандуристів “Дністер”, якою керували ми з братом, Хоткевичівна раптом радісно скрикнула: “О Боже! Це ж почерк моєї матусі!”. Дійсно це була листівка, якою вітала нас Платоніда Хоткевич з Новим 1961 роком, зичила всякого гаразду нам і нашим бандуристам!

Галина розцілювала рідний почерк матусі і на очах її з'явилися сльози.

Я мусив розповісти все про зустріч з Платонідою, хоч деталі вже й затерлися в пам'яті.

...Цікавим був і наступний приїзд Галини до Львова. На той раз вона приїхала з французанкою Марисею (як вона її називала). Марися займається в хорі, створеному Галиною Хоткевич, і добре співає українські пісні, хоч говорити українською не вміє.

Як звичайно вони відвідали нашу домівку, а на другий день вибралися у Національний Музей у Львові. Наступного дня Галина схвильовано розповідала, як вона була приємно здивована і надзвичайно втішена, коли головний хранитель музею познайомила її з нашою невісткою Оксаною, завідуючою відділом мистецтва XIX–XX ст. Оксана принесла їй оглянути цілу папку акварелей та рисунків Гната Хоткевича, які зберігаються в музеї і про які Галина думала, що вони вже пропали у воєнній завірюсі. Багато із них нагадували Хоткевичівні її дитинство.

Згадуючи про батька, Галина відзначала, що найбільше їй запам'яталось як він грав на бандурі.

– Дуже мені подобалося, – згадувала вона, – як батько відтворював думу “Буря на Чорному морі”, а також інструментальний твір “Дрібушечки”, під який я витанцьовувала свої дитячі підскоки та вертушечки. Любила я слухати й інші твори, які батько виконував на бандурі і тепер хочу докласти всіх своїх зусиль, щоб батькова праця і мета його життя – широка пропаганда і популяризація бандури – була досягнута.

Ми з Галиною побували на Всесвітньому Конгресі гуцулів, який кілька днів проходив в Івано-Франківську, відвідали цікаву приватну школу Марії Чумарної у Львові, послушали виступ тріо бандуристок “Червона калина”, а після від’їзду Галини з України мене чекала приємна несподіванка.

...Мені подзвонили. Незнайомий голос відрекомендувався як Тьєрі Герко і сповістив, що він за дорученням Галини Хоткевич просить мене зустрітися з ним, бо він з товаришами з Бельгії знімає відеофільм з умовною назвою “Тьєрі через бандуру пізнає Україну”. Так завдяки своєму українству пані Галина стала причетною до створення телефільму про бандуру, задуманого і здійсненого бельгійським режисером Роландом д’Гопом.

Цікавий випадок привів його до цього задуму. Якось на вулицях Брюсселя зустрів він молодого хлопця Тьєрі Герко, який грав на бандурі. Гра так зачарувала Роланда, що він вирішив створити фільм у головній ролі з Тьєрі Герко, який в одному вокально-інструментальному ансамблі випадково познайомився з двома хлопцями з України. Від них, придбавши бандуру, навчився грати на цьому інструменті, який захопив його своїми виражальними можливостями, досконалістю і чарівністю звучання.

Я зустрічався із знімальною групою Роланда і допоміг їм зняти цікаві епізоди у Львові, на могилі бандуриста Юрія Сінгалевича, на вулиці Кобзарській, де збирались кобзарі і лірники Галичини, розповів про репресії кобзарства в час комуністичного режиму, про створену разом з братом сибірську капелу бандуристів репресованих українців, показав історичні пам’ятки Львова.

Далі бельгійська група побувала у Києві.

Брюсельська телекомпанія купила право на показ цього фільму, – писала мені нещодавно п. Галина. – Добре було б, якби те ж зробила і Україна – адже фільм буде цікавий і для українського глядача, щоб оцінити, як чужинець дивиться на наші найглибші корені, як через бандуру пізнає наш край, Україну!

...Чекаю нового приїзду в Україну і до нас, у Львів, Галини Хоткевич. І мимоволі думаю, якими знаменними, якими багатими і повчаючими були мої спілкування з

тими, хто схиляв свої голови перед мудрістю і невмирущістю кобзарства, хто віддавав їм стільки праці і любові, хто так вірив у них як Хоткевич, Хоткевичева і Хоткевичівна.

Григорій Нудьга – дослідник і знавець кобзарських дум

Григорій Нудьга – найвизначніший сучасний дослідник і знавець кобзарських дум; давно був постаттю, з якою мені так хотілось зустрітись. І якось, ще мабуть в 1960-х роках, я завітав на помешкання Григорія Антоновича, він відразу покорив мене ввічливістю та ерудицією.

Я розповів Григорію Антоновичу, що давно спілкувався з кобзарями, бандуристами, лірниками і задумав створити “Кобзарську енциклопедію”. Розговорилися про репресії, яких я зазнав від комуністичного режиму, а вчений поділився спогадами про свою нелегку долю. Він похвалив мене за мої пошуки і обіцяв допомогти чим зможе.

Я не знав тоді, що кілька годин тому побував у помешканні Нудьги В’ячеслав Чорновіл, і коли ми розговорились, прибігла Алена Пашко і повідомила, що до Нудьги зараз, певно, завітають робітники КДБ, бо Чорновіл запримітив за собою “їхнього хвоста”.

– Розбігайтесь, – кивнула мені Алена, і я запасним входом, який показала нам дружина вченого, разом з Аленою (яку я знав ще із студентських часів в Дрогобичі) покинув помешкання Нудьгів.

Потім я довго не наважувався відвідувати Григорія Антоновича, бо почались нові переслідування і мене, і вченого.

Та все ж, десь, мабуть, в 1969 році я знову побував у вченого. Наша зустріч була хвилюючою для нас обох. Видавництво “Радянський письменник” (Київ, 1969) видало “Думи”, опрацьовані Григорієм Нудьгою з його передмовою. Тоді вчений подарував мені примірник цієї книжки з таким дорогим для мене дарчим написом: “Дорогому Богданові Михайловичу Жеплинському з побажанням глибоко вивчити думи і їх носіїв – автор”.

Відтоді я часто телефонував до знавця кобзарських дум, відвідував помешкання Нудьгів, в якому мене завжди тепло зустрічала дружина вченого Анастасія. А коли Григорій Антонович захворів, і я про це розповів кобзарям, – кобзарі через мене передали вченому торбину з цілющим зіллям, яке допомогло в лікуванні.

Тоді я і записав творчу біографію вченого, про якого вперто не дозволяли більшовицькі сатрапи нічого друкувати в пресі.

...Григорій Антонович Нудьга народився 21 (за старим стилем 8-го) січня 1913 року у с. Артюхівці на Полтавщині (тепер Роменського р-ну Сумської обл.) у селянській сім’ї, що вела свій родовід з козаків.

Спершу вчився в рідному селі, а далі у семирічній трудовій школі сусіднього села Глинська. У 1931 році закінчив Гадяцький педагогічний технікум і почав учителювати в Артюхівці. Настали страшні часи голодомору, від голоду помер батько. Почали переслідувати і молодого Григорія, який старався захистити селян від непомірних поборів. Довелося тікати з рідного села.

В 1933 році Григорій вступив на філологічний факультет Харківського університету, а згодом перейшов до Київського університету, який закінчив у 1938 році.

Навчаючись в університеті, публікує статтю про свого земляка кобзаря і поета Івана Запорожченка, записує репертуар кобзаря. Ще студентом був прийнятий на посаду молодшого співробітника Інституту фольклору Академії наук України, брав участь в наукових експедиціях. Але 1937 року був звинувачений у зв'язках з “ворогами народу” і звільнений з Інституту.

Після закінчення університету працював викладачем Полтавського педагогічного інституту. В 1941 році пішов на фронт і під Харковом потрапив в оточення, був у німецькому таборі і тюрмі; у 1944 році знову призваний до Червоної армії, але згодом відкликаний на наукову роботу у Львівське відділення Інституту літератури Академії наук України.

Напередодні захисту кандидатської дисертації 10 травня 1945 року заарештований у Києві і засуджений військовим трибуналом на 10 років позбавлення волі та 5 років обмеження громадянських прав.

Покарання відбував на Колимі біля Верхоянська в системі таборів “Дальстрой”, де виконував різні каторжні роботи. Наприкінці 1951 року звільнений без права працювати за професією і проживання в більших містах. Влаштувався обліковцем на провінційній швейній фабриці, бідував.

Після смерті Сталіна в 1955 році поселився у Львові, був прийнятий на роботу в редакцію журналу “Жовтень” і з 1957 року працював молодшим науковим співробітником відділу літератури Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові (тепер Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України).

У 1956 році захистив кандидатську дисертацію. У 1963 прийнятий до Спілки письменників України.

Але, хоч ще в 1967 році був повністю реабілітований, Г. Нудьга знаходився під постійною “опікою” “власть імущих”. Незважаючи на величезний науковий доробок, йому так і не дозволили піднятися на посаді вище молодшого наукового співробітника. В 1973 році вченого відправили на пенсію.

Ставши пенсіонером, Г. Нудьга далі багато працює, зрідка з'являються його публікації і в Україні, і за кордоном.

Якось Григорій Антонович показав мені цілу стопку видань українських народних дум під його редакцією, які були надруковані різними мовами за кордоном. За кожним разом вчений дарував мені щось із своїх публікацій із своїм дарчим підписом.

В 1993 році вчений нарешті зазнав радості широкого пошанування його з 80-річчям. У Львові відбулися ювілейні вечори і наукова конференція, у пресі були надруковані статті про нього, прозвучали передачі по радіо та телебаченні.

Однак здоров'я та сили почали покидати вченого. Не було вже в живих і кобзарів, які колись передавали через мене цілюще зілля знавцеві кобзарства і досліднику кобзарських дум.

14 березня 1994 року пішов із життя Григорій Антонович Нудьга, похоронений на Личаківському цвинтарі у Львові. На похороні і могилі вченого серед численних шанувальників його таланту сумував і я.

Г. А. Нудьга, народившись в кобзарському краю, на Полтавщині, від дитячого віку полюбив кобзарство та не забував про нього ніколи. Перед творчістю кобзарів і носіями дум він схиляв низько своє чоло і пропагував їхні геніальні знахідки.

ПІСЛЯСЛОВО

З молодих років я зацікавився кобзарством, почав збирати матеріали про життя і творчість народних музик, задумуючи, крім окремих публікацій, підготувати “Енциклопедію кобзарства”. Тепер у моїй картотеці більше 4000 імен визначних кобзарів, бандуристів, лірників. Частина відомостей подана у цій книжці.

В зборі матеріалів мені активно допомагали кобзарі, бандуристи, їх рідні, діячі мистецтва. Усім їм хочу висловити свою велику подяку.

З особливою вдячністю хочу схилити голову перед тими із них, кого вже немає посеред живих, зокрема це: О. Л. Вітенко, Х. А. Вовк, Ф. І. Глушко, В. П. Дезенко, О.С.Коваль, О. С. Корнієвський, І. О. Немирович, Г. А. Нудьга, А. Ф. Омельченко, І. Б. Панченко, М. П. Полотай, Ю. І. Поріцький, І. Л. Рудас, В. Т. Сидоренко, Г. С. Терлецький, П. В. Хоткевич, Ф. Ю. Циганенко, О. С. Чуприна, М. М. Шпірний.

Щиру вдячність висловлюю М. М. Скіркові, І. М. Шаповалу, проф. В. В. Грабовецькому, О. Ф. Ниркові, Д. Б. Ковальчук, Оресту і Богдані Попель а також директору Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України Л. І. Крушельницькій та співробітникам цієї бібліотеки В. М. Трипачуку, М. Пономаренко, Н. І. Здеорук, художнику Ф. П. Лукавому, які причинились до видання цієї книжки.

Б. Жеплинський